MISCELLANEA PHYSICO-MEDICA EX ACADEMIIS GERMANICIS DEPROMPTA...

MISCELLANEA
PHYSICO-MEDICA
TOMVS PRIMVS.

MISCELLANEA
PHYSICO-MEDICA
EX ACADEMIIS GERMANICIS
DEPROMPTA.

TOMUS PRIMUS.

FLORENTIAE ANNO CIƆ.IƆCC. XLVII.
EX TYPOGRAPHIO IOANNIS PAULLI GIOVANNELLI

PRAESIDUM ADPROBATIONE.

ILLUSTRISSIMO CELEBERRIMOQUE VIRO

D. PAVLLO VALCARENGO

NOBILI CREMONENSI

PRIMARIO MEDICINAE PROFESSORI

IN REGIO TICINENSI ARCHIGYMNASIO

EIVSDEMQVE FACVLTATIS INTERPRETI

IN SCHOLIS PALATINIS MEDIOLANI

NEC NON BONONIENSIS ACADEMIAE

INSTIT. SCIENTIARUM SOCIO,

&c. &c.

IO. PAVLLVS GIOVANNELLI S.

CVM ubicumque terrarum deceat maxime sapientum laudes celebrari, tum in iis potissimum orbis partibus in quibus egregia

virtutis & sapientiae suae monumenta reliquerunt. Quod animo dum revolverem laetandum mihi esse sensi VIR ILLUSTRISSIME hanc mihi Dei O. M. beneficio opportunitarem conrigisse ut, volumen hoc nomini inscribens tuo, emerira laudum tuarum argumenta in hac urbe producerem, cui maximam ac paene primam Medicae scientiae partem debere TE libentissime profiteris. Decet itaque suavissimam animo revocari tuo studiorum memoriam in hac olim urbe institutorum, quae uti aliis iisque praestantissimis Italiae urbibus Medicinae, & Chirurgiae cultores, praeceptoresque tradidit absolutissimos, ita & TE Cremonae tuae, Ticinensi Lyceo, Mediolanensi civitati reddidit illustriorem. In Regio siquidem Nosocomio Florentino, in quo eximiam praxi Medicae operam dedisti, purioris studii, diligentissimae observationis, laboris perpetui optimique preaclara TE reliquisse testimonia summa cum voluptate novimus, celeberrimos nactus in re Medica viros, quos inter duos maxime grati, & benevolentis animi ergo memoras

Ber-

Bertinios (*Medic. rat. tom.* I. *num.* 143.) Seniorem Ant. Franciscum, spectatissimi ominis virum, & in eo nosocomio Medicae praxeos Professorem Publicum, & Iosephum Filium parentis adhuc exempla scriptis optimaque praxi decorantem. Cumque ea Tibi semper arriserit medicina, quae arrisit nunquam otioso lepidoque praxim nescio quam iactantium generi, & medicorum scriptorum manibus inimico, hinc in aliarum quoque disciplinarum studia Te perpetuo tradidisti, ac praesertim mathematicae sub celeberrimo M. E. D. Geometra Guidone Grandio populari tuo, per quae compositis theoriae praxeosque subsidiis eam tibi comparares medicinae formam, quae plurimarum artium cognitione, librorum optimorum studio, prudentiorum medicorum colloquio, experimento demum, eoque non comuni, neque ab omnibus facile instituendo, sed omnino philosophica proindeque difficillima, & diuturna observatione continetur. Hac scientiarum, hac observationum luce decoratus reversus in patriam ita Te omnibus

praestitisti, nihil ut non singulari ingenio tuo, nihil non praeceptoribus dignum effecisse videreris. Cumque angustis patriae finibus parra undequaque scientia nequeat contineri, & omnium gentium commodo atque utilitati parere debeant sapientum consilia, hinc bene sapienterque egregia virtutis tuae documenta doctissimo rationalis medicinae opere diffusa publici iuris esse voluisti. Ita vero operis tui apud omnes gentes fama percrebuit ut magnifice de Te ephemerides literariae praedicarent, & excellentiorum Italiae medicorum, qui recentissime floruerunt, in te Lipsienses revivifcere gloriam & merita testarentur, ac denique incredibili bonorum omnium plausu Te spectatissimo doctorum hominum caetui socium adsciret Bononiensis Academia. Hac nominis tui dignitate, hac editorum operum celebratione perculsus bonarum artium fautor Excellentissimus Senatus Mediolanensis bene sapienterque omnibus ubique gentibus scientiae tuae lucem & commoda patefecit, dum Te summa cum nominis tui gloria primarium in Regio Ti-

cinensi

cinensi Athaeneo Professorem constituit. Quam vero gloriose de Te amplissimus prudentissimorum P. P. consessus, quam praeclare sentiret apertissime restantur nobilissimi caetus elogia (*rat. Medic. tom.* 2. ubi in approbatione operis D. Porrius literarum a Senatu Mediolanensi scriptarum exemplar inserit) quem ad Te honorificentissima dignitate cohonestandum impulerunt *singularis animi tui peritia ad omnem curationis rationem domi forisque spectata, tum clinicae animadversiones evulgatae, quas judicii acumine, erudstionis copia, multoque styli nitore accuratissime perspexit digestas, &c.* Neque hisce duntaxat contenta Mediolanensium io sapientes magnificentia eminentissimo quoque in scholis Palatinis Theorico-practicae medicinae interpretis nomine auctum Te voluit ornatumque, & ignotam elapsis in ea urbe saeculis cathedram, oovae dignitatis Tibi primo constituendae gratia, erigendam puravit. Vti vero publice evulgata scientiae tuae argumeota orbi universo utilem Te reddiderunt, ita & mutuis erga Te gentes omnes

de-

decertant officiis, quo publicae semper utilitati coosulas. Hioc perpetuus ad Te hominum conveotus accuratae mentis responsa sciscitantium: hiuc expetitae ab exteris medicae consultationes. Hinc gravissimorum hominum Principumque votis desiderata per Te io privatae salutis praesidium oracula. Noo autem amplissimorum Te undequaque ambientium titulorum cumulus, noo hooorificae dignitates, ooo munificeotissima quibus frueris praemia, sed virtutis amor probitasque tua id efficiunt ut in egregio curso perseveres, novisque Rempublicam literariam summo ingenio partis operibus illustres, & scientiam toam, atque ex illa profluentem in omnes utilitatem doctissimorum tuique similium auditorum incremenro longe lateque diffusam facile omnibus, tot licet sudoribus partam, & sine fuco exhibeas.

Hec itaque tua susceptorum in hac urbe praxeos studiorum grata animi recordatio, hec nominis fama, hec tuorum magnitudo meritorum effecit ut laborem hunc meum tibi Vir Celeberrime conse-

cra-

erarem quem si pro tua erga omnes benevolentia perhumaniter exceperis, & incredibilem mihi paries voluptatem, & detractorum dirues invidiam. Vale

Florentiae die Octobris X. Anno 1747.

IO. PAVLLVS GIOVANNELLI

A. L.

Quas oculis subiicimus tuis Amice Lector Dissertationes, opera sunt eruditorum Iuvenum qui ad easdem conscribendas eam nacti sunt opportunitatem, cum nimirum iura honoresque publicis in Academiis peracto studiorum cursu consequendos suscepturi, quaestionem aliquam pro veteri Germaniae, aliarumque gentium consuetudine publice propugnandam exponerent. Earum vero plurimas ac fere innumeras nobis exhibuit amplissima doctissimi Viri Baronis Philippi Stoschii Bibliotheca quam Vir Eru-

Eruditissimus patere omnibus cum voluerit, id nobis ocii fecit ut quorundam quibus familiariter utimur rei Medicae peritorum auxilio, ex ingenti earumdem turba eas potissimum seligeremus, quae vel rei novitatis vel purioris doctrinae merito facilius comprobatae medicinae studio voluptatem simul & incrementum conciliarent. Quamvis autem ex iisdem nulla nobis obversetur quae in publicam lucem producta non fuerit, quaedam etiam in praeceptorum operibus insertae reperiantur, tamen & typis rursus excudere non omnino contemnendum nec inutile negocium esse duximus, cum apud nos vel varius occurrant vel quidpiam praeseferant aut necessitatis aut novitatis, ita ut omnibus facile voluptati esse possint. Ea potissimum titulo illas tibi non ingratas certe futuras esse censuimus quae de affectionibus minus notis vel ad trutinam minus revocatis vel quae de notis, nova tamen & peculiari methodo disserunt, vel quae suspectae licet fidei argumentum exhibeant variores tamen minusque cognitas historiae Medicae partes illustrant. Quod ea maxime de causa perspectum tibi notumque esse voluimus, ut quas proponere animus est dissertationes de philtris, de transplantatione morborum, aliave eiusmodi non improbares. Quid quod & ex iisdem nonnullas politiori theoria aut recentissimis observationibus fortasse minus quam desideres illustratas inserendas tamen putavimus, vel quod optimis polleant consiliis ad praxim pertinentibus, vel quod emunctae naris Medico quaedam facillime suppeditent argumenta vel bene cogitandi vel quidpiam novi reperiundi. Quo nomine nimis multae nobis occurrebant inserendae iucundissimae per-

qui-

quisitionis argumenta praeseferentes & hominem naturae operantis admiratorem sibi facile concilianres uti illae Ex gr. in quibus agitur De Divino in Medicina, de longaevitate Medicorum, de vera lycanthropiae explicatione, de fulminatis, &c. *nisi causae in contrarium plures obsisterent quas* hoc loci *non est memorare. Neve aliquid laudis cuiquam detbraere videremur Dissertationes omnes (quascumque ita nobis integrum fuit invenire) adolescentum simul studentium, & praeceptorum nomine inscriptas exhibuimus. Quod quidem eo consilio a nobis factum est ut clarissimorum hominum titulo auctae ornataeque quamdam sibi apud omnes autoritatem pretiumque facile compararent, & si quid in iis deprehenderes, quod Hoffmannos saperet Albinos Stahlior, aliaque eiusmodi Reipublicae literariae lumina, praeceptorum sapientiam ex auditorum scriptis veluti reflexam commendares nosceresque quantum optimi iuvenis doctrinae gloriaeque confirmandae valeat optimi praeceptoris institutio. Quamvis autem ex iisdem nonnullas serio perlegentibus aliquando quaedam occurrant in quibus fortasse vel validioris argumenti vis, vel sincerioris fidei praesidium, vel purior doctrina desideretur, nihil tamen ullibi vel immutandum, vel adiciendum esse judicavimus. Quo non sensa tantum opinionesque scribentium complecti voluimus, sed & ipsas aliquando dubias rerum quarumdam aut effectuum historias & ipsam quoque non infrequenter orthographiam. Neque enim ex iis qui Dissertationibus hisce seligendis operam dederunt ullus est qui turbulentam censoriae dignitatis laudem aucupatus usquam fuerit, aut aliena*

ca-

castigare officii sui esse duxerit. Id itaque duntaxat negocii nobis assumpsimus ut prolixa quædam prolegomena ad rei illustrandae confirmationem non nimis facientia docte licet exposita, vel omittere vel brevius complecti concederetur, quaedam denique ad Germanicos mores vocesve omnino pertinentia vel latina reddere vel argumenti necessitate minus urgente silentio praeterire. Qua in re nec ipsis Dissertationum scriptoribus displicere nos posse censuimus cum nihil exinde illorum doctrinae gloriaeve detrahatur & si quid fortasse eorumdem opinione minime comprobetur facilem nobis veniam pollicemur & praeclaro sapientum charactere dignissimam. Caeterum id operis tentavisse nobis met ipsi gratulamur, tum ut nostra in publicam utilitatem studia pateferent, tum ut ea grati & benevolentis animi testimonia significaremus egregiis Germanae gentis ingenii quorum diligentia inventisque plurimam certe artes omnes lucem ac disciplinae susceperunt. Quod si in tanta doctrinae copia aliquid occurrat quod delicatis naribus minus fortasse quam putarint exquisitum, quodque aut immutandum aut expungendum fuisse videatur, id laudis erudito lectori relinquendum volumus ut quae minus perfecta fortasse & autores, quae magnorum virorum, ultro fateantur, generoso animo & definitae humanae sapientiae memori complecteretur.

DIS-

IOANNIS STENGEL

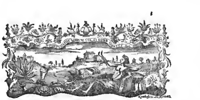
VLMA-SVEVVI

DISSERTATIO

DE DEO LEGISLATORE MEDICO

PRAESIDE

IO. HENRICO MVLLERO

DISSERTATIO PRIMA.

De Deo Legislatore Medico.

DVm Deum Legislatorem, Medicum demonstrandum proposui, brevibus indicandum, scopum mihi praefixum esse, ut ostendam, Deum in ferendis V. T. legibus subinde ad populi sui sanitatem respexisse, eoque respectu plurimas leges ita attemperasse, ut illarum observatio simul egregie sanitati conservandae conduceret. Quo ipso instituto uti Benignissimum Numen Medici prudentissimi officio functus

est, & autoritatem insuper Legislatoriam, per quam legum obsequium, stricto iure exigitur, addidit; ita merito inde a nobis tanquam Legislator Medicus sistitur.

Triplicem alias in V. T. deprehendimus Legem, Moralem, puta, Forensem, ac Ceremonialem; Mihi tantum de ultima, & ne hac quidem universa, sed de ea modo eius parte, qua Deus impuritatem omnem physicam avertendam, & exterminandam, Israelitis praecepit, sermo erit. Quales sunt, quae de Cibis impuris, animalibus nempe sanguine & carnis quibusdam generibus; Personis item, v. g. Leprosis, menstruatis, &c. Porro etiam Rebus, vestibus scil. vasis, & reliquis; & denique de Locis, Sacris, ac Profanis, Publicis Privatisque, castris nimirum ac aedificiis lepra infectis, a Deo traditae sunt; A quibus forte nec excludenda sunt, duo V. T. Sacramenta, & quae de Terrae Cananeae situ ac fructibus, Sanitatem maxime promoventibus, dici possunt. Quae omnia speciatim in ipsa tractatione recensebo.

Antequam vero id fiat, observo, non omnes mecum rationem aliquam physicam in his legibus latentem agnoscere, sed si unquam alias, sane in hoc argumento maxime variare eruditos, adeo ut si omnes eorum sententias primis tantum digitis tangere velim, aliquot paginae rationibus implerentur. Collegit vero plurimas praecipuasque Io. SPENCERVS[1] Doctissimus Anglus, de dictis legibus, rationes. Quae quamvis amoenissimo tinctae sunt colore, minime tamen omnium oculis quod videri

(1) De legibus Ebraeor. ritual. Lib. I, C. V. Sect. 1. seqq. & C. VIII. Sect. II. & IV.

ri volunt persuadent, ut potius, quae sunt ab eo reiectae, Nostris ipsique Spiritui S. maxime probentur. Quaedam enim nullo solido nituntur fundamento sacro, sed partim ex Rabbinorum potius cerebro confictae, partim etiam ex ipsius SPENCERI, ab aliis tamen WITSIO praesertim [1] refutata hypothesi, ac si Deus Idololatricos Aegyptiorum mores purgasset, & ad suum cultum transtulisset, profluxere: Poenae autem loco, haec statuta Israelitis fuisse, ut idem SPENCERUS sentit, quis credat? Vtrum vero & quomodo valeat ratio, quae de peculiari electo populo, & Naziraea gente adducitur, ex postea dicendis, intelligi poterit. Idem etiam de iis quae de Sanctuarii dignitate ac honore integro conservando, item de simbolica ratione notata sunt, censendum. Cetera cuiusque arbitrio evolvenda relinquo, & potius ad eam, quam meam feci sententiam exponendam, viam sterno ac pando.

Deum igitur Legislatorem Medicum, adductis exemplis, comprobandum, quum mihi praescripserim, primum quae de Sacramentis ac ipsa Cananaea terra monenda sunt, tradam. In his quoque Deum se Medicum praebuisse, forte haud absque causa opinari licet. Praesertim si consideremus ea, quae PHILO nobis de circumcisione notavit, scribens: *inservisse circumcisionem ad praeservandum corpus a carbunculo, morbo molesto & curatu difficili. Deinde praeparationem fuisse, ad numerosam sobolem generandam, gentes enim circumcisas foecunditate & numero hominum omnium maxime pollere.* Quae rationes quamvis CLERICO [2] haud satis verae videantur; ego tamen

(1) In Aegyptiac. (2) In Comment. ad Gen. XVII. 11. pag. 28.

men satius esse arbitror, si in medio id relinquam, atque nec temere affirmandum, neque etiam acriter negandum suadeam. In Paschate certe Deum agnum anniculum eo tempore, quo & ob aetatem & ob victum, quo tunc utebatur, pro cibo salubri valebat, populo dedisse clarum est, atque ita simul sanitati illorum consuluisse, dubio vix caret. Ceterum tacere non possum, quando de Paschate sermo est, quae de transitu ex Aegypto narrantur, huc quodammodo facere. Quod nempe Deus plenilunii tempore, suum ut eo commodius nocte proficisci posset, populum ex dicta terra eduxerit, ubi novo quasi specimine ut benignum & naturalia quoque curantem Patrem, illi se probavit.

De Terra Israelitarum Canaan nolo post Homerum Iliada scribere, siquidem satisfuperque in eius fertilitate, fructibus animalibus & variis liquoribus, oleo puta ac melle, & ceteris describendis CL. RELANDVS [1] sedulum laborem adhibuit. Quibus omnibus sane deliciis sanitati, si modicus usus accederent, consuluit [2]. Ne vero officio meo desim, quae de eius situ praecipue sunt monenda, notabo: Notum, Terram Canaan, & Hierosolymam praesertim, montibus superstructam, ob altiorem situm, subtiliore sanioreque aere praeditam fuisse: Id certissimum est, *prestantiorem magis ac puriorem aerem haustum esse in hac terra quam Aegypto, cum ibi* ὁμιχλώδης καὶ δροσοθολος fit ut ex THEOPHRASTO [3] laudatus RELANDVS [4] id annotavit, & Nili exundatio, aliaque phaenomena id satis comprobent. Quis ergo mortalium inficias ive-

(1) In Palestina Lib. I. C. VIII p. 379. seqq. (2) Exec. XVI. 13.
(3) Lib. VI. de causis Plantar. c. 26. (4) L. c. pag. 385.

iverit, Deum & hac in parte maxime se Israelitis Phisicum Medicumque praestitisse atque sic sanitati consequenter & longaevitati illorum consulendi, omnem curam adhibuisse: Vt pluribus adeo de his proferendis supersedere possim.

Consideratis illis, quae Deum Medicum tam in Sacramentis, quam in Terra Israelitarum aliquatenus demonstrant, progrediendum iam ad ipsas leges, de quibus supra dictum, erit, ubi primas tenent illae, quae de cibis vel concessis vel prohibitis quid faciendum vel omittendum esset, praescribebant. Non quidem animus est, de prioribus, sed potius de posterioribus loqui, ne sim prolixior. Animalia ea propter impura ante omnia se sistunt consideranda. Vbi nolo supra notatum adversarium SPENCERVM [1] rursus in scenam producere, sed magis meam iam adductam [2] rationibusque probatam sententiam nunc exemplis roborare conveniens esse videtur. Horum ergo animalium discrimen physicis etiam rationibus inniti mihi a vero minime alienum videtur. Constat enim, non omnium animalium carnes chylum aeque laudabilem gignere, sicut in porco, de quo mox speciatim differam, nimis manifestum est. Constat etiam, quod inter Quadrupeda ea fere prae caeteris salubria deprehendantur, quae ruminant, & ungulis bisulcis praedita sunt, tametsi causam huius rei assignare non aeque in proclivi sit. Quod si tamen coniecturis locus relinquatur videtur Ruminatio indicium esse probae digestionis, ungula autem bisulca character mediae & temperatae complexionis quae nec nimia humiditate nec siccitate abundet, sicut

(1) Lib. I C. V. S. III. (2) Supr. h. disp. C. I. §. IV. & V.

e contrario ungula solida s. continua indicium substantiae terrestis non satis digestae & ad concoctionem minus aptae, pes autem multis fissuris s. unguiculis praeditus effectus temperamenti saepe nimis cholerici. Idem de avibus quibusdam rapacibus nimia siccitate, aliisque animalibus aquaticis, nimia humiditate laborantibus, statuendum: ob quam posteriorem causam piscium quaedam species, ut anguilla & huiusmodi in cibum Israelitis nunquam erant concessae. Quae omnia, nisi brevitati studerem, per singulas Levit. XI. citatas species essent probanda [1].

Limites vero ne trascendantur, solum porcum exempli loco afferam, ut ex hoc uno quid de ceteris dicendum sit, pateat. Huius animantis ipsum nomen etiam Iudaeis adeo est odiosum, ut inter res scaevas & mali ominis numerent, ac prae ceteris animalibus inprimis porcos fugiant, teste PETR. CVNAEO [2] causam eius rei physicam sequentem asserente: *Fuit olim populus Israeliticus mire obnoxius iis morbis, qui Syros ut plurimum atque Aegyptios infestabant. Vitiligines enim, psorasque & tetra ulcera iam olim illis gentibus velut proprias pestes, adscripsere summi Medicorum. Hos autem & similes pene morbos uno nomine complexus Moses est & lepram vocavit. Porro in suibus scabies & immunditiec, non vitium, sed natura est. Quare ne ad corporum pravam affectionem contagio quoque accederet aliqua, ex esu contactuve, paulo superstitiosius aversati suem sunt, quam aut lex Numinis fortasse insserat, aut positum in gentium aliarum institutis erat.* Ne vero taedium Lecto-

(1) Conf. hac de re Io. de Mey. Physiolog. Sacra p. 152. seq. (2) De Republ. Ebraeor. L.II. c. XXIV.

Lectoribus moveam, nolo plura testimonia cumulare, sed potius harum rerum curiosos ad WITSIVM [1] & SPENCERVM [2] ablegare. Id saltim addens, quod glandulis, quas Germanico idiomate *finnen* vocamus, sues maxime laborent, de quo Iudaeorum non modo vetustiorum, sed & hodienum constantis experientiae, testimonium praesto est. Mirum ergo non est, Deum hocce animal mensis Iudaeorum, ad sanitatem illorum conservandam abesse voluisse ac singulari diligentia praecepisse. Ex quo etiam exemplo omnium manifestissimo, & nemine dissentiente de physico fine apertissime, testante, de ceteris obscurioribus forsitan, quantum ad nomen & rem ipsam, iudicium ferri poterit.

His igitur, quae ad generalia ciborum pertinent, missis, porro inquirendum, annon & alia ut non comederent Iudaei, Deus voluerit? Vbi primum occurrit caro triplex non tangenda multo minus edenda: Lacerata scil, sponte emortua, & in sanguine suo vivens. Ad primam quod attinet, praeceptum de ea extat Exod XXII., 31. Lev. XVII., 15. XXII., 8. Quod cur datum sit a Deo, Celeb. CLERIC verbis [3] explicabo, scribentis: *Ratio huius legis videtur eo niti, quod ferarum morsus venenati forte haberentur, aut saltem nescio quid parum salubre demorsae carni affundere. Quod si ea ratio non placet; haec saltem non displicebit; nempe dum pecudis carnes a fera occisae, nunquam satis sanguine purgari possent, illicitus fuit eius esus, eadem causa, ob quam sanguis vetitus fuit.* Sive prima igi-

(1) In Aegyptiac. L. I. c. VII. pag. 34. (2) L. c. L. I, c. V. Sect. IV, p. 92. seqq. (3) Comment. ad Exod. XXII, 31.

igitur sive secunda eligatur sententia, meam adductam utraque maxime corroborat, cui nec ratio ipsa, & sensus huiusmodi ciborum ab aliis ipso gustu nescio quid alieni sapientium, contradicit. Apertior res est in suffocato sponte emortuo animali, cuius & esum & tactum Deus Lev. XI. 39. seqq. Iudaeis interdixit: Insalubris enim sine dubio est caro pecudis sponte mortuae, quippe quae aegra erat; ut rursus norat laudatus CLERICVS (1) ob nauseam simul, Deum, & exinde facile atrahendum morbum, tactum vetuisse neminem credo dubitare, cum pervulgatum sit, multos vel ex adspectu moribundi hominis aut animantis vel cadaveris iam mortui sibi aegritudinem accersivisse: Quare in morbis pestilentialibus nihil est frequentius, ne quid de odore dicam & exhalationibus, a quibus sanitati plurimum periculi est. Maioris indaginis est de carne in sanguine suo vivente praeceptum, Gen. IX., 4. Deut. XII. 32. extans, cuius de literali etiam significatu maxime inter se distant interpretes, mihi tamen illa aliis praeferenda videtur explicatio, intelligi carnem modo interfectae pecudis, ex qua sanguis hactenus exstillare vix potuit. Notum autem est atque quotidiano experimento probari potest, quod si caro tali modo elixetur, multo durior maneat, quam si per aliquod, sed iustum tamen temporis spatium pependerit, atque sic sanguis exstillaverit: talem vero duriorem carnem difficulter concoquendam ad cruditates corporis aliaque incommoda plurimum facere, vel fumo induratarum carnium usus docet. Ne ergo & hoc modo sanitas Iudaeorum corrumperetur,

(1) Comment. ad Levit XI, 39.

tur, hocce praeceptum Deum praescripsisse haud dubitare licet.

His alios quoque cibos vetitos, sanguinem puta ac pinguedinem subiungo: nam & hos in nutrimentum assumere prohibitum esse, ex Lev. VII. 23. 26 XVII. 10 aliisque locis videre est: ast cur id factum, non omnes idem sentiunt. Ad meam corroborandam sententiam faciunt Iudaei ipsi, qui, e. g. MAIMONIDES citante SPENCERO [1] asserunt: *Deum a sanguine comedendo Iudaeos cohibuisse, quod concoctu difficilis esset, & nutrimentum crassum praeberet ac faeculentum*. Quod ex eodem R. MOYSE annotavit OSIANDER [2], qui & ipse parum abest, quin suum album calculum adiiciat, statuenti, *sanguinem ac adipem minime bonum nutrimentum generare*. Quibus denique consentientem R. LEVI BARSELONITAM apud HOTTINGERVM [3] addere placet, dicentem: *ideo Deum adipem a mensis Iudaeorum remotam praecepisse, quia sanitati noceat, & malorum humorum causa sit*. Domesticis hisce interpretibus optimo iure addendum iudico haud secundi ordinis Medicum DAN. SENNERTVM [4], qui magnam vim inesse sanguini docet ad corporis & morum mutationem, praecipue arterioso. *Is enim*, inquit, *sanguis calens & spiritibus plenus, potus, miras mutationes inducit, ut vel generatim saltem bestiarum sterilitatem exprimat vel speciatim alicuius bestiae mores imitetur. Cum enim sanguis naturam sui animalis habeat, omnes animalis actiones potissimum spirituum & caloris nativi beneficio perficiantur, illo ab homine assumto, credibile est in spiritibus eius & calore, ac conse-*

quen-

(1) L. c. p. 124. (2) Comment. ad Lev. XI. Qu. 1. p. 82. b. (3) De iure Ebraeor. n. 147. (4) Instit. Med. L. II. P. 2. Sect. 2. c. 4.

quenter in humoribus & solidis partibus fieri mutationem. Sic apud S. AVREL. VICTOREM (1), ut unius tantum exempli mentionem faciam, *Livius Drusus hausto caprino sanguine semianimis deportatus domum dicitur.* Gravem ac terrestrem esse brutorum sanguinem, causamque multarum aegritudinum, si comedatur, testatur PEREIRVS (2). Et PLINIVS (3) nos docet, *taurorum sanguinem celerrime coire, & durescere, atque proinde pestiferum esse.* Hisce iam cumulatis testimoniis, nolo plura addere, sed inde magis concludere, etiam his rebus, ut sanitatem suam servarent, Deum Iudaeos monuisse ac immunes ab omni periculo praestare voluisse (4). Vnicum igitur adhuc restat observandum, quod acriter semper ac ubique vexavit eruditos, eosque in explicando diligentiores reddidit, quomodo nempe ea sit intelligenda lex, quae de capreola in lacte matris non coquenda Exod. XXIII. 19. XXXIV., 26. Deut. XIV., 21. invenitur. Vbi iis adstipulor, qui capreolam, matris ubera adhuc sugentem interpretantur, ideoque Deum vetuisse talem capreolam mactare, quoniam eius caro adhuc sit quasi immatura atque inde minus sana, quod & quotidie in vitulis aliisque animabus observamus, quos vendere ante tres vel quatuor haebdomadas quibusdam in locis non licitum est. Hunc in modum si interpretemur, quis negabit, & hac in parte DEVM se Medicum Israelitis demonstrasse. Verum vero quod connulli existimant, etiam sanitati matrum lactantium consuluerit, in medio relinquo.

Ni-

(1) De Viris illustr. c. 66. (2) Ad Genes. IX. (3) Hist Nat. L. XI. c. 38. (4) Conf. Thom. Bartholini de sanguine vetito Disq. Med.

Nihil igitur haec morantes, ad alia iam, quae praeter hactenus enumerata, sunt notatu digniora, progredior. Vbi ea quoque in scenam producenda existimo, quae specialiter Iudaeis, impura dicebantur: Personas puta, Loca atque res alias huiusmodi. Personas quas primum nominavi, rursus vel prout in genere considerandae sunt, vel in specie consignabo. Prioris generis sunt Leprosi, de quibus, quamvis Lev. XIII per totum loquatur Deus, tribus tamen modo verbis h. l. secundum institutum nostrum, praecipua quae sunt, pro ratione scopi, notare possum. Quicquid enim de variis leprae denominationibus afferri possit, id omne a Cl. VAL. HENR. VOGLERO [1] notatum, qui de causa ac origine, variisque aliis accuratissime, ut mihi videtur, egit; ac simul optime observavit, hunc affectum non raro per contagium propagari, & quidem, vel halitu conceptu, unde cit. Cap. XIII 45. praeceptum erat leprosis, ut illorum vestes lacerate sint, caput nudatum & clamarent in via: *immundus immundus*; ne quis vel prope illos accedat, vel cubaret, vel lectis adstaret, vel ori admoveret os, vel ex eodem poculo cum illis biberet; & cochleari uteretur: Vel etiam vestimentis, quibus vel manus vel partem corporis scabiosam affricuerant, vel deterserant: Inde & extra castra vitam degere, quamdiu morbo erant affecti, iussi sunt. Singulare tamen nec minore indagatione dignum est, quod Deus tam mirabiliter Sacerdotes hac plaga liberos servavit, quod peculiari gratiae ad officii administrationem requisitae, omnino adscribendum puto. Quae cum ita sint,

(1) Conf. Thom. Bartholini de sanguine vetito Disq. Med.

fint, propter haecce omnia evitanda in commoda; sanitatemque aliorum conservandam Deum hasce leges sanxisse, nemo, qui accuratius modo rem perpenderit, contradicet. Quid de mortuos homines tangentibus dicendum fit, ex superioribus, facile diiudicari poterit, multum enim tali in casu horrorem, periculi create, quotidiana exempla produnt, quam etiam ob rem, scil. a tanto discrimine suos praeservandi gratia, lotionem impuritatis maxime cordibus iudaeorum, impressit, impurosque ad vesperam usque iudicare voluit, ut ipsis impuris & aliis horror nullus, effluviis forte adhaerentibus interea prorsus dissipatis, excitari amplius posset. Idemque de tactu aliarum rerum, infectorum, puta, laceratorum, vasorum, atque vestium censendum, de quibus omnibus variis in locis, in huiusmodi casu, ob causas sine dubio easdem, Deus populo suo mandata tradidit.

Explicatis illis legibus quae Personis in genere praescriptae erant, sub incudem iam vocandae erunt, quae speciatim Viros ac Faeminas tangunt. Ad primos quod attinet, de fluxionibus laborantes se sistunt Lev. XV., 1 seqq istiusmodi defluxiones hodie valde esse vulgares, nemini est ignotum. Tales vero defluxiones cum falsae sint communiter atque acres, saepiusque hodierno nomorbo similes, non ipsis tantum, verum & aliis circa illos versantibus nocere possunt, ut horrorem, ex tactu vel ipsius morbi vel etiam lecti, aut cuiusque vasis aut rei, quam tetigi, alterius cuiusve, oriundum taceam. Mulcum vero ab hoc affectu sequens uf. 16 descriptus abit, quippe qui non morbosus, ac proinde etiam fanis,

dor-

dormientibus quamvis, contingere potest; ast impurus tamen maxime, & si non abluatur semen hocce eiectum, multis aliis morbis & putredini praesertim occasionem praebere forte potest; videtur tamen Deus ex ea quoque ratione, impurum visum hisce pollutionibus contaminatum, iudicasse, ut a libidinibus tanto diligentius sibi caverent, quae nocte somnia, ex libidinosis cogitationibus orta, excitarent & una cum corpore animumquoque pollueren. Maioris indaginis est lex vs. 24. quae abstinere a concubito, cum uxore, suo morbo laborante, virum iubet, de quibus menstruatis foeminis mox infra dilucidius agemus. Causam vero huius legis facile agnoscemus, modo ex tali concubitu promanantia incommoda indicentur. Ea verbis HIERONYMI [1] aperiam: *Menstrua* inquit, *foeditas est, cum per singulos menses, gravia atque torpentia mulieri corpora immundi sanguinis effusione relevantur. Quo tempore si vir coierit cum uxore, dicuntur concepti foetus vitium seminis contrahere: ita ut leprosi & elephantiasi laborantes ex hac conceptione nascantur & foeda in utroque sexu corpora pravitate vel enormitate membrorum sanies corrupta degeneret. Praecipitur ergo in lege Domini viris, ut non solum in alienis mulieribus, sed in suis quoque certa concubitus noverint tempora, quando coeundum quandove abstinendum ab uxoribus sit.* Sed quid opus veterum testimoniis, cum hodienum experientia id quoque saepissime comprobet. Neque ergo sine causa Deus usque adeo severe concubitum cum tali foemina prohibuit, atque nullam legem toties repetiit, si quidem de illa Lev. XVIII, 19. XX.

(1) Comment. in Lament. Ierem. C. I. 336.

XX, 18. Ezech. XVIII, 6. XXII, 10 & leges & querelae divinae de earum neglectu, extant.

Ut vero & ipsa menstruatarum impuritas exque illa oriunda noxa clarius innotescat, iam adductis virorum morbis, ad illam ex Lev. XV., 19 seqq. me converto. Nolo quidem & hic in alienam messem, meam mittere falcem, deque causis atque ipso fluxu mensium muliebrium agere, sed id modo quod mei fori est, indicare, scil. Deum ideo impuritatem hanc lege sanxisse, ut eo magis viri ab his abhorreant, nec ante citato vitio feminis foetum inficiant atque corrumpant quod tanto magis necessarium erat, quoniam libidinosior Iudaeus populus omnium consensu habetur. Non quidem negare possum naturalem esse hunc fluxum ast ideo impurum decalaravit Deus, ut quam optime apud laudatum VOGELIUM [1] legimus: *I quod saepe cum eo corrupti & mali humores expurgentur. II. quod munditiem externam tollat III ut Israelitae, quam antea quoque causam esse dixi, talium mulierum concubitum fugerent atque vitarent, quae proinde separabantur toto illo tempore.* Idem fere de Puerperis iudicandum, nec male THEODORETUS [2] causam admodum probabilem refert, his verbis. *Iubet lex puerperam requiescere, utpote quae mirum in modum laboraverit in partu, & fracto corpore sit. Quod si lex hisce verbis simplicibus fuisset concepta, nunquam a Venere continuissent viri; ubi vero mulierem immundam esse didicerunt, communicationem vitabant, ne fierent impuritatis, (& exinde morbi gravissimi) participes.* Ne quid de mulierum ipsarum sanitate, si do-

(1) Ad Lev. XV. 19. p. 122. (2) Ad Lev. XII. 4. ubi fil. haec lex exscripta legitur.

si domi non manerent, labefactanda, dicam, ad quam & Deum respexisse determinato praesertim tam accurato tempore maxime mihi persuadeo. Cur vero Puerperis illis, quae foeminam peperissent, non triginta sed totidem alteros domi dies manendum Deus voluerit, causa manifesta videtur latere, quam & h. l. accuratius perscrutari, non mei sed Medicorum est officii.

Potius eapropter, ordine sic iubente, a Personis ad res alias me converto, & primo quidem vestes specto. Has impuras fieri secundum legem divinam, vel lepra, vel aliis quoque impuritatibus, ex variis Scripturae locis patet. Lepra contaminatas quod attinet, magna industria quomodo id fieri possit, opus esset investigare, quem in campum minime lubet ire, inquirendo. Id tamen monendum mihi incumbet, a quibus ea de re pluribus actum sit, non deesse scriptores. Inter quos celebratum saepius VOGLERVM [r] hac in parte evolvere praeceteris haud poenitebit, Praeterquem & OSIANDRVM [s] conferendum puto, qui perspicue ex Valesio rem omnem solvit ac interpretatur. Mihi hic satis erit, cur impuram iudicaverit DEVS talem affectam vestem indicare; eam nempe ob causam, quam supra de leprosis hominibus adduxi, ne videlicet contagium homines quoque laederet leprososque redderet. De aliis maculatis, ab immundis hominibus, vestibus quid dicendum ex supra allatis patet, ne nempe homines exinde, si vel tangerent, vel etiam induerent, impuri fierent, & sic contra leges alias Dei pecca-

B rent,

(r) L. c. ad Lev. XIII. & XIV. (s) In Comment. ad Lev. XIII. Quaest. ad vs. 2. seqq. p. 313.

rent, quae omnia tam facilia intellectu sunt, ut multis ambagibus supersedere possim. Vasa fortassis impura vario modo facta, maiorem considerationem requirent, eo quod distinctio inter Lignea ac Testacea Lev. XI, 32. 33 a Deo sit facta, dum Lignea nempe impura abluenda, Testacea vero frangenda esse praecepit. De modo vero impuritatem removendi iam agendum. Cel. CLERICVS quidem ad cit. locum putat. *Testam succo quodam maligno imbutam vix satis purgari posse; nec dubium quin cadaver venenati animalis, locum in quo computruisset inficere posset.* Ast causam distinctionis cur lignea aqua solum purganda testacea vero frangenda sint, non satis indicanti addendum videtur, ideo id factum esse a Deo, ut & hac in parte prosperitati Israelitarum corporali prospiceret. Vasa enim lignea cum difficiliora praetiosioraque sint, lavare aqua; testacea vero quae & formatu & acquisitu viliora sunt, ut plane e medio removeretur omne periculum, frangi iussit, quam stringentem rationem veramque esse certe credo.

Restant quae de Locis tam Sacris quam Profanis iisque vel publicis vel privatis, notanda. Sic ex Tabernaculo omnes impuri ubique abesse iubentur, ne tota multitudo ibidem congregata vel halitu, vel tactu, vel aliis modis, inficiatur, impuraque reddatur. Quamvis & hic simul sanctum suum Templum sancte ac pure tractatum frequentatumque Deum voluisse omnino non nego. Profana quod attinet loca, occurrunt primum Castra, quae haud dubie ideo ab omnibus excrementis ut Deut. XXIII, 13. praecipitur, purganda erant, ne foetore aer corrumperetur, & epidemici morbi crearen-

rentur. Cum ubique talis foetor sit noxius, & in calido climate potissimum valetudini obesse possit, ut optime notat Clericus ad h. l. Quae de aedibus lepra affectis supersunt, supra ubi de vestibus & de hominibus leprosis dictum est, referenda sunt. Quare cum nulla alia fere supersint, quam quae vel ad hunc scopum non faciunt, vel notatu minus digna, hic subsisto, & si quae occurrant forte praetermissa, ex hactenus dictorum analogia facile intelligi posse, spero. Mihi interim sufficit ex inductione horum, quod instituti erat, demonstrasse, Deumque Legislatorem etiam causas physicas sibi propositas habuisse in plerisque clarissime, in aliis vero satis probabiliter, ostendisse.

Hasce hactenus, circa leges divinas, sanitati Israelitarum consulentes observationes, plurimum quoque in practicis afferre utilitatis, eo magis elucescet, si sub incudem revocabimus, quantum Magistratui tanquam vicario Dei conveniat, illum imitari, talesque semper leges praescribere, non quae animi tantum prosperitatem iuvant, sed & corporis & sanitatis conservationem augmentumque promovent. Cum vero leges circa cibos primum obtinuerint locum, quid circa tales ferendas, hac in parte Magistratui incumbat, dispiciendum erit. Nimirum animalium quorundam esu abstinere, ut legibus prospiciat Magistratus, quorum carnes ad perfectam aetatem nondum pervenerunt, necessarium esse patet. Vnde laudabile est institutum multis in locis, quando vituli ultra tertiam hebdomadam aetate nondum progressi in forum tamen ad vendendum producti, foro prohibentur; immo

etiam, quod in mea Patria observavi, aures abscinduntur, atque vel Danubio immerguntur, vel alia ratione ut venditores secum domum rursus reducant, praecipitur. Notissima quoque est de porcorum emendorum inspectione, num grandine morbosa forte sint infecti, haud illaudabilis consuetudo, a magistratu ordinara, ac peculiaribus viris, iureiurando etiam obstrictis quibusdam in locis commissa. Huc etiam pertinent visitationes, quae circa carnes in macello inspiciendas, a personis a Magistratu ad hocce officium destinatis, instituuntur: quod & de pane, farina aliisque ralibus cibis notandum & exemplis facile comprobandum esset Quo referri possunt interdicta peculiaria, quibus pisces, nominatim caneri mortui, pluribus in locis, haud raro cum comminatione poenae, vendi edique prohibentur, ob eandem putredinis morborumque inde consequentium formidinem. Patet porro quanti momenti sit curam gerere circa animalium vel suffocatorum vel laceratorum carnes, ut peculiaribus hominibus carnificibus puta aliisque, qui talibus exuvias subtrahant, committatur; ac cadavera illa e medio removendi labor, ne carnes vel inspicienti horrorem sanitati nocentem, vel etiam foetorem incommodum ac noxium, moveant, demandetur. Atque hinc ulterius quid de talium hominum domicilio suadendum, infra monere nostrum erit. Nec negligendae sunt leges, sanitati subditorum maxime proficuae, quae, ne poma cuiusque generis, malorum pyrorumque agrestium praesertim, prunorum item omnium specierum, nucum avellanarum ac iuglantium & similium, praecipue earum frugum quae

diar-

diarrhoeam gignunt, tempore praesertim pestis decerpantur, illisque vescantur subditi, fereodae sunt.

Atque ita postquam de cibis haec praemissa sunt, quilibet facile colligere poterit, quid de potus generibus censendum. Multo enim maior hominum multitudo deprehenditur, qui in potu peccant, quam qui cibo molestiam ventriculo atque sanitati afferant. Proinde Magistratus est officium non solum observare, ne potulenta corrumpantur, sed etiam, ne subditi corporis sanitati nimio potu, noceant. Posteriori ut occurrat Magistratus omnes compotationes periculosae sunt prohibendae, honesta vero convivia ad certum tempus restringenda. De priori vero maxime laborandum, ne vel ordinarii potus veneno aliisque sanitati contrariis rebus misceantur, inebriantibus scil. ex gr. avena & similibus, vel necessaria requisita in coquendo omittantur, quibus accedit, ne fortiora cuique promiscue genera concedantur. Ad priores evitandos, peculiares, ut de carne observavimus, eligantur personae, quae cerevisiam ex. gr. gustent, ac male coctam iudicatam, doli fundo disrupto effundant, quod alicubi cum ignominia publice factum esse memini, ut sic alii sibi caveant, atque hoc exemplo cautius mercari discant. Fortiores autem quod attinet potus, quos inter excellit vinum ustum, maxime convenit, ut arbitror, Magistratui, ut si ulli rei huic sane maximum imponatur tributum, ut aucto pretio, eo magis homines abstineant, & occasio talibus pro quotidiano potu abutendi, tollatur. Quanti enim sanitati mentis & corporis ex nimia potus huius ingurgitatione decedat, fortior eius ac acrior natura satis edocet.

Idem etiam de Tabaci usu s. potius abusu dicendum, de quo mirandum, homines tam ingrato fumo adeo delectari, ut non viros modo, sed & foeminas delicatiores etiam, hoc vitio, cerebro imprimis noxio, & siccitatem inducente, laborare deprehendamus. Ne de abusu peregrinorum potuum, Theae puta, Caffeae, Chocolatae item, aliorumque quid dicam, nam & horum abusui Magistratui convenire, ut interdicat, generalia supra tradita docent. Ne quid dicam de venenaris rebus, quarum promiscua venditio in bene constitutis rebuspublicis harum rerum institoribus studiose prohiberi solet.

Sanitati aliorum quoque consulitur, si Personae contagiosis, ut vocant, morbis laborantes, a sanis removentur, atque pte, ne alii pariter inficiantur, studetur. Inde subditorum suorum amans Magistratus curam gerat, ut tales personae, quae vel lepra infectae, vel aliis pestiferis morbis affliguntur, a coeteris segregentur, atque extra urbem aut alias loco remotiore peculiari in loco habitare cogantur. Leprosos inde in hunc usque diem vestibus peculiaribus incedere, singularibusque signis pro eleemosyna petenda, instructos esse debere, maxime laudabile est. Idem fere accidit tempore pestis, quando peculiaria in finibus ditionis aedificantur domicilia, in quibus peregre adventantes per quadraginta dies, eum in finem, ut cognoscitur, numne & illi, qui peste infectis terris accessere, hocce morbo laborent, morari iubentur, (quod vulgo *contumace machen* vocant) ne & hoc territorium vel urbs etiam solum, peste affligatur. Proinde non male con-

sul-

sultum est, si vel finita lue reliquiae supellectilis huiusmodi aedium destruantur penitus, vel suspectorum etiam bona, quae secum vehunt, ac vestes in ignem coniiciantur, atque sic omni ex parte malo praeveniatur. Huc refer, quae de claudendis aedibus peste infectorum, & huius consilii iustitia disputari solet, de qua re M. IO. PHIL. SALZMANNVS erudite egit. (1) Magistratus quoque incumbere, puerperis mandare, ne eo statim vel paulo post tempore, quo peperere, egrediantur domo, neque sanitati noxam afferant, non dubito, nam & hic saepius foeminae, rusticae praesertim, contra sui corporis prosperitatem agunt, cui occurrere malo Magistratus quam optime potest ac debet. His denique Xenodochiorum ac orphanotrophiorum praevectos prudentes constituendos addo, ut aegrotorum non modo, sed sanorum etiam, infantum puta, ac aetate provectiorum incolumitati consulatur. Quorsum, quae supra dicta sunt, repeto, de Medicis experientia claris ac Chirurgis, itemque foeminis, quibus cura morborum foemininorum ex officio demandata est, haud inexpertis constituendis, nam & hos multum iuvare, & si cuivis audaculo homini licentia medendi conceditur, plurimum nocere, neminem fugit. Qua de causa vix conceditur, ulli circumforaneorum, ut merces suas & medicamenta, antequam peritorum Medicorum examen sustinuerant, vendere liceat. Quo & pharmacopolae referendi nam & horum conditionem & notitiam circa res in pharmacopoliis servandas explorare, Magistratus vel per alios, vel ipse debet, & in rebus publicis melioribus solet.

 Van-

(1) In pecul. disp. Altorffii a. 1683. habita.

Tandem quid circa aedificia monendum addam, prudens nempe Magistratus cogitet, quomodo & hac in parte suorum subditorum sanitatem conservet. Vbi & ante omnia de loco, ubi xenodochium ac orphanotrophium aedificanda, circumspiciat, ubi talis semper eligendus, qui nulli in urbe, vel taedium, vel horrorem, vel aliud incommodum afferat, neque etiam cuilibet promiscue aditus concedatur. Peculiaria quoque hoc vel alio morbo laborantibus habitacula sive cellulas destinare prudenter factum, ne & hac distinctione intermissa per horrorem alius alium inficiat, ubi denuo aedes peste infectorum claudendae repetantur. Prudentius vero iudico factum esse, si valetudinaria extra Vrbem aedificantur, quia, ut supra dictum lepra per contagium, vel halitu concepto oriri potest. De coemeteriis idem dicendum, scilicet ut extra urbem locentur; nam noxii varii halitus ascendentes sanitati plurimum derogant, uti quotidiana experientia docet. Eam ob caussam non omnino laudandum, quod in templis sepultura concedatur, qua de re vid. cl. GVNDLINGIVS [1] ab eaque si abstineatur, prudentius factum esset. Hoc etiam est, quod de domicilio carnificum supra notandum esse diximus, ut scilicet illis extra urbem locus concedatur, ut eo minus foetor ex suffocatis animalibus oriundus, nocere hominibus possit. Quibus & alia, v. gr. fimeta, ex publicis viis removenda & platearum emundatio, quorundam item opificum foetore molestorum in peculiaria civitatis loca quasi relegatio, addere possem, nisi brevitati studere vellem.

IOAN-

(1) In Obferv. Select. obf. VI.

IOANNIS CONRADI WOLFII
AVRICORONA-FRANCI
DISSERTATIO
DE NIGRIT. AFFECTIONIBVS
PRAESIDE
M. GEORGIO ALBERTO STVBNERO.

DISSERTATIO II.

De Nigritarum Affectionibus.

Nomen Nigritarum a Nigro non ignobili Africae fluvio Eruditorum nonnulli deducunt. Oritur is ex lacu Nigro prope *Zambre*, & ingentem Africae partem 2600. milliaria complexam percurrit, tantaque nonnunquam rapiditate fertur, ut navigia tribus anchoris firmata, impetuose, secum abripiat; Nilo ceteroquin simillimus, quem periodica incrementorum, & inundationum vicissitudine adeo exacte refert, ut non minus quam ipse mense Iunio totos dies quadraginta crescat, & circumiectas utrinque regiones pingui illuvie ac coeno obducat,, annotante *Ricciolo lib. X. Geograph. & Hydrograph Reform. p. 430.* Huc referenda sunt illa *Volaterrani lib. XII. Geograph. p. 434 Aethiopes Nigritae sub Africa minore ponuntur, a Nigro fluvio appellati, cuius eadem est ratio, quae & Nili, iisdem fere temporibus augescit & exuberat.* Et *Cluverii lib. VI Introd. Geograph. Cap. VI. Divisa fuit Aethiopia in varia Aethiopum genera; quorum Ptolomaeus innumera tradidit nomina. At clarissimi omnium fuere Nigritae, a Nigro flumine dicti.* Alii tamen a Nigredine derivare malunt, propterea, quod illae gen-

tes

tes a reliquis Europaeis aliisque populis nigro & nativo colore distinguantur, a qua sententia non alienus videtur *Casp. Barlaeus in lib. de Reb. gest. C. Mauritii in Brasilia p. 102.* quando, *de Nigritis*, inquit, *quia saepius se scribenti offerunt, hoc expofuisse conducet, populos esse eius partis Africae, quae post Barbariam, Numidiam, Libyam, quarta est, & Nigritarum terra vocatur, nomine, aut ab incolis, qui nigri sunt coloris, aut a flumine Nigro, qui mediam regionem permeat, & Nili instar agros vicinos faecundat.*

Duplex autem occurrit penes Autores nominis huius acceptio, strictior una & generalis ac latissime patens altera. Qui priorem sectantur, per Nigritas intelligunt unius Nigri fluminis accolas, eorumque regiones non tantum a reliquis Africae partibus, Aegypto, Barbaria, Regno Fessano, Mautocano, Algeriaoo, Tripolitano, &c. sed ab ipsa Aethiopia, tum exteriore, tum interiore discernunt, quorsum pertinent haec *Cluverii lib. alleg. Cap. VII. Dividitur universa Africa in septem potissimum partes sive regiones, quorum nomina sunt haec: Aegyptus, Barbaria, Biledulgerid, Sarra desertum, Nigritae, Aethiopia interior sive superior, quod Abyssinorum Imperium, & Aethiopia exterior sive inferior. Et Cap. XI. Nigritarum ampla est regio, ad utramque Nigri amnis ripam, longitudo eius porrigitur a Nilo & Mare insula, usque a Nigri ostia, & Oceanum.* Confulatur Descriptio Africae Domini de Cruce sub Tit. *Relation universelle de l' Afrique Ancienne & moderne en quatre parties, par le Sr. de la Croix, Lugduni 1688.*

Qui

Qui alteram eamque generalem & laxiorem sequuntur acceptionem, physice magis quam geographice sub uno & communi Nigritarum nomine complectuntur omnes istos populos, qui tetrica, indelebili, & avita nigredine famosi, atrum colorem non vultui saltem, sed toti corpori, quantum quantum est, suffusum habent, eumque ad suos pariter nepotes, ceteris quidem paribus, propagant. Tales sunt Promontorii Bonae Spei, Ceilonii insulae, Malabaricae regionis, & plerique Imperii Aethiopici terrarumque quas Niger fl. ex utraque parte alluit, incolae; non tamen omnes, cum multi aut non nigri, aut subfusci, & oleaginei coloris in illis ipsis regionibus inveniantur, teste *Olario in Itinerar. Moscoviae, & Persiae Lib. III* Nec vero Africa, quae semper novi aliquid profert, suos hos foetus continere sola potuit, sed magno numero in Asiam & Europam pervenerunt, atque in ipsam Americam, & Indias Occidentales Brasiliamque ab Hispanis, & Lusitanis non sine quaestu transvectifunt, ubi, *Barlaeo asseverante, metallis effodiendis operam dant, & in asturae saclementiam, miseramque servitutem nata mancipia magno aere peasantur.* Et de his omnibus, quemcumque terrarum angulum habitent, loquitur. *Ill. Boylius Experim. XI.* quando ait: *Causa nigredinis complurium illarum gentium; quas uno communi nomine appellare solemus Nigritas, diu exercuit Viros eruditos, qui praeter rem forte non fecissent, si etiam considerassent, cur integrae aliorum praeter homines animalium stirpes, vulpium puta & leporum discriminentur nigredine, ceteris iauaiversum eiusdem speciei animalibus non familiari.*

Quare

Quare cum impraesentiarum istius problematis intricatissimi, & longe difficillimi: *quaenam sit physica ac proxima nigredinis illarum Gentium causa*, solutionem tentaturi simus, licebit & nobis ad tanti Viri exemplum generali Nigritatum acceptione nunc & deinceps uti, eo magis, quo plus utilitatis ex hac consideratione redundaturum esse speramus. Ut autem in tam copiosa dicendi scribendique materia ordo, & delectus habeatur, methodo Viris hodie summis, (quorum vestigia venerabimur, & pone sequemur) non inusitata, *primo* phaenomena, quotquot vel ipsius experientiae, & autopsiae testimonia suppeditare poterunt, studiose colligemus, *deinde* Virorum clarissimorum hypotheses, quas in hanc rem meditati sunt elegantes, & eruditas, breviter exponemus, *tandem* nostram qualemcunque Epicrisin modeste subiiciemus.

Ut itaque rem ab ovo, quod aiunt, repetamus, insignis & h. l. non praetermittenda circumstantia est, quod ex Nigritae maris cum femina Europaea, vel Americana, vel Asiatica congressu, nascatur proles subfusca & non raro candida, matrique similior quam patri, (cuius rei exemplum Baruchi Francorum ipsi habuimus) ex consuetudine autem maris albi cum Aethiopissa proveniat foetus ut plurimum niger, aliquando tamen pariter fuscus, quales postmodum infantes atris pigmentis tinguntur & Cingari sive Nigritae artificiales appellantur. Illud autem admiratione dignum est, quod inter Lusitanos ac feminas Aethiopicas (teste *Pisone*) nonnunquam observati sint gemelli, quorum alter cu-

tem

tem nigram, alter albam habeat, eadem ratione, qua apud Boylium non nemo ex eiusdem corvi nido pullum album & nigrum extraxisse legitur.

Meminit etiam mulieris Graecae *Plinius*, quam adulterii accusatam, quod filium atro colore infectum genuisset, a crimine liberatam fuisse dicit, cum constitisset, quod quarto gradu ex Aethiope esset procreata. Et sane id creberrime contingit, ut proles nunc avi, nunc atavi lineamenta exprimat, quemadmodum de femina quadam Sicula, constat quod filiam non patri, sed eiusdem matri exacte similem genuerit. *Vide le Grand Hist. Nat. part. VIII p.* 390.

Quod vero Nigritarum genesin attinet, notatu dignum est, eos ex utero materno rubentes, & Europaeis infantibus non adeo absimiles prodire, intra proximum autem a nativitate octiduum totali nigredine infici, licet Solis aestum vel nullum, vel modicum adhuc senserint. Debemus hanc observationem *Ill. Boylio*, qui cum sciscitatus esset ex amico, trecentos Nigritas feminas aeque ac mares in America ad colendum agros suos, alente, an eorum infantes nigri in lucem ederentur, responsum tulit: non sic edi, sed prodire eodem fere cum Europaeis colore, & post dies non ita multos demum nigrescere Atque hoc ipsum ex libro gallico Iesuitae, in Americam Australem ad convertendos paganos missi & Angli cuiusdam *Andr. Batteli*, gubernatoris navium, descriptione Regni Africani *Congo* dicti, aliisque peregrinantium testimoniis laudatissimus Autor evincit, *exper XI. de Color. p* 63 64.

Ne-

Neque vero ille color, postquam semel invaluit, leviter tantum cuti externae affrictus, aut fuscus deprehenditur, qualis Aegyptorum & multorum Asiae populorum esse solet, aut qualem Solis calor aerisque iniuriae messoribus apud nos ferventissima aestate diem sub Sole agentibus, inducunt, quem succedentes Autumni & Hiemis mutationes iterum temperant & absumunt; sed nigerrimus & adeo immutabilis, ut quaecumque in climata, vel frigidissima transferantur, nunquam tamen penitus albescant; longe aliter quam lepores, & vulpeculae in Russiae ac Livoniae oris, quae prius nigrae, vel rufae, vel caesiae, media Hieme candescunt.

Praeterea avita ista nigredo tam perpetua est & indelebilis, ut non modo lotionibus non possit elui (unde Aethiopem lavare & oleum atque operam perdere eodem recidunt) sed vergente etiam ad senium aetate & capillis aut excidentibus, aut in canos abeuntibus, nihilo secius perstet, quam diu cutis superest, cuius rei exemplum ex *Marckravii* libro a *Pisone edito*, *Boylius* annotavit, verba sunt haec: *Multos vidi* (in Brasilia) *Aethiopes senes, barba densa & totaliter cana, ut & capillis capitis canis. Lepidum spectaculum! atra barba, quae incanuit, in nigra cute videtur, quasi farina esset adspersa.*

Etsi autem ex iis, quae dicta sunt, colligere facile liceat, in extrema cutis superficie nigredinis huius primordia non latere propterea, quod neque ablui, aut ullo modo tolli possit; illud tamen non minus indubium est, quod ad interiores corporis partes non pertingat, sed in-

se-

tegmine cutaneo (quod vocant Anatomici) terminetur. Atque hoc non solum in vulneratis advertere unusquisque potest, sed, & in Nigrita iuvene observavit *Boylius*, qui cum leviter ex variolis aut morbillis laborasset, albescentes postmodum maculas istis in locis ostendebat, ubi tubercula cutem perfregerant. Et *Piso* ab eodem allegatus asseverat, se in Brasilia plures Nigritas dissecuisse, & reperisse, ipsorum nigredinem non ultra cutem penetrare, qua ablata interior facies ad omnimodam corporum Europaeorum albedinem proxime accederet.

Ceterum quamvis toto corpore deformiter nigricent, dentium tamen albedine reliquos populos omnes superare videntur, naribus praeterea patulis & distractis, oculis rutilantibus & flammeis conspicui. Graviter & nervose de illis *Barlaeus: Spirat indomitum quid & ferox gentis eius indoles & inconditis, ut olim Germani, testat Caesare, clamoribus praelia sua auspicantur. Irruunt in hostem tartareis vociferationibus, & horrendis vultibus, ob panda labra, intermicante dentium candore, oculor flammeor, nares diductar, & ira fumantes. Lib. saepius alleg. p.* 95. Qui de Nigritarum & Aethiopum moribus, religione, legibus, linguis, monetis, &c legere nonnulla gestit, adeat *Thevenotii Itinerar per Europam, Asiam & Africam lib II Cap* 69 *& Anonymi, cuiusdam Galli descriptionem Nigritarum, Parisiis* 1689 *editam*

Postquam phaenomenorum praecipua, ad Physicam Nigritarum disquisitionem pertinentia, pro ratione instituti, proposita sunt, restat ut

Eruditorum hac de re cogitata breviter exprotmamus, & hypotesin aliquam phaenomenis inter se collatis, respondentem, seligamus, selectam ad observationes singulas applicemus. Est autem communissima aeque ac antiquissima opinio, atrum Nigritarum colorem a solis adustione provenire, eo, quod illorum calentium climatum incolae tanto propius ad nigredinem accedant, quanto magis ab aestu solis, ipsorum vertici imminentis, urgeantur; quemadmodum e contrario Dani, & Angli eo albicantiores sint quam Hispani, Lusitani, & Europaei alii, quo frigidiora inhabiteot climata. At enim vero cum haec hypothesis ita sit comparata, ut non tantum phaenomenis superius allatis non respondeat, sed etiam a *IV. V. & VI.* ultro evertatur, Physicis insuper & Geographis prope omnibus adeo displiceat, ut certatim, & velut agmine facto insurgant, eamque solidis exceptionibus infringant, non operose eam impugnabimus, ne actum agere videamur, sed potius Celebb. Virorum de ea sententias & iudicia in compendio adducemus, ut constare queat, speciosam magis esse quam probabilem aut cogentem, pluribusque rationibus elidi posse, quam confirmari.

Non autem congeremus hic, quae a priscis Geographis & inter recentiores ab *Ortelio* copiose & erudite hac de re monita sunt, unius saltem atque alterius ex recentissimis Scriptoribus mentem aperiemus. Incomparabilis Philosophiae experimentalis Restaurator *Boylius* uti in omnibus suis Scriptis ingenium non humili loco natum ostendit, ita de Nigritis pariter accurate & circumspe-

de

&c egit, tritamque de Solis aestu opinionem conquisitis expugnavit argumentis. Praecipua eius momenta huc redeunt: Concedit ab aestu Solis, & intemperie aeris istam nigredinem augeri, non ultimato oriri, idque quia Nigritarum infantes vix tres vel quatuor dies nati, eodem, quo parentes ipsorum, colore sint imbuti, quamvis Solem nunquam viderint. Quia in diversis Asiae locis incolae non sint nigri, sed oleaginei coloris, etsi sub eodem parallelo, vel etiam sub eodem gradu latitudinis, cum Africae regionibus, quas Nigritae colunt, versentur. Quia in ipsa Africa plurimae gentes Imperii Aethiopici non sint nigrae, torridam licet Zonam incolentes, & Aequatori tam propinquae, quam aliae nationes, quae nigrescunt. Quia in America nulli nisi per colonias transmissi reperiantur Nigritae, quamvis novus iste orbis per totam zonam torridam ab uno Tropico ad alterum se exporrigat & maximam Climatum varietatem comprehendat, prout de his & aliis fusius disserit *loc. alleg. p. m.* 59 & 60.

Eandem sententiam iisdem pene rationibus firmatam concise proponit *acutissimus Barlaeus de Brasilia lib. alleg. pag.* 108. *Nigredinem a Solis adustione esse, minus verosimile, cum promontorii Bonae spei incolae nigerrimi sint, Hispani Italique pariter ab Aequatore distantes candidi. Nec minus torret Sol, ad fretum Magellanicum, ubi candent, quam in Africae extremis, ubi nigricant. Qui sub presbytero Ioanne vivant, subfusci sunt, in Ceilonio insula & Malabarica regione nigerrimi, pari tamen intervallo a mundi Linea semoti. Quid quod per universam Americam, etiam ea loca, quae Solis via*

includuntur , nusquam nigri reperiantur , praeter paucos in loco Quareeca *dicto*. Quando vero idem laudatus Autor verbis proxime sequentibus haec adiicit : *Ut potius ad terrae & coeli aerisque occultas qualitates (ignorantiae prob dolor humanae asyla) aut hominum innatam & a parentibus acceptam temperiem , aut utrumque referenda causa videatur*, nimis certe liberaliter loquitur , cum occultae istae qualitates Recentioribus ita sordeant , ut ipse *Honor. Fabri* , insignis alioquin Peripateticus , hanc sibi legem in Operum Physicorum atrio prae foribus suspendit : *In explicandis naturalibus effectibus nunquam ad virtutem ullam occultam , antiperistasin , sympathiam , anthipathiam , coelestes influxus, aliaque huiusmodi confugio*. Ceterum cum ad hominum innatam , & a parentibus acceptam temperiem deinde provocat , veritatem vel attigit , vel proxime ab ea abest , cum ipse *Boylius* omnibus circumstantiis intimius pensitatis ad peculiarem quandam , & seminalem impressionem ultimo recurrendum esse statuat.

Atque ita pervenimus ad alteram hypothesin magna veritatis specie commendabilem , in cuius amplexum ut descendamus res ipsa postulare videtur, cum non modo ex collatione phaenomenorum sponte resultet , sed Virorum insuper clarissimorum suffragiis muniatur Hic autem laude sua defraudandus nequaquam est Celebris quondam Doctor Medicus *Thomas Brovunius* , Eques , qui in magni voluminis sui parte prima , quam *Pseudodoxiam Epidemicam* vocat , *Lib. VI.* nigredinis Aethiopum causas physicas eruere multiplici via feliciter aggressus est , & cum alios corporum colores

in

in diversam receptionem, refractionem aut modificationem lucis potissimum refundat, varias etiam res concurrere posse existimat, quae corpora nigritarum ita disponant, ac praeparent, ut nigrum potius quam alium quemvis colorem recipiant. Et primo quidem conticit ea vel fuliginosa quadam materia abundare, cuius particulae per poros emissae, cutem denigrent, vel vitriolo atramentoso, & cum humiditate adstringente coniuncto scatere, ex cuius admixtione aliquid nigredini artificiali analogum patiantur, id quod variis exemplis illustrat. Ita in febribus ardentibus, & Cholera adusta nigritiem linguae, dentibus & excrementis conciliari dicit. Ita atramentum pictorium & typographicum ab admixtis vitrioli partibus originem trahere; ita limaturam ferri vitriolo perfusam, & in acetum cum decocto gallarum coniectam, optimo atramento conficiendo inservire; ita limonium aut cydonium malum cultro dissectum nigrescere; ita a Mercurio dulci, & vitriolo vomitivo eiectionibus nigrum colorem induci; ita ab Aqua forti, quam vitriolum ingreditur, corpora alba denigrari &c. longa inductione demonstrat. Atque his expositis verosimile esse dicit, primos Nigritas obfrequentiorem aquarum fuliginis aut vitrioli particulis refertarum, usum nigritiem sibi attraxisse, quemadmodum in Boeotia duos olim fontes observavit Plinius, quorum alter oves aquam haurientes, nigras, alter albas dimiserit. Quod si haec coniectura approbata non fuerit, ulterius expendere iubet, annon ater prius Nigritae color cum nigro ictero (ex atrae bilis suffusione exoriri solito) easdem origines

habuerit, ac deinde cum semine propagatus fuerit.

Quicquid vero sit, illud certum est ab Anatomicis hodie oculatissimis detectum esse in Nigritarum corpore atrum quendam succum mediae & reticulari cutis tunicae copiose interfusum, & per cuticulae poros undique, (per microscopia praesertim) conspicuos, fortiter transparentem, prout ex ore *Excellentiss. Domini Io Maur Hoffmanni Doct. & Prof. P in Acad. Altdorffina* haurire nobis licuit. Cum enim ante annum, & quod excurrit, singulare quoddam extispicium feminae per aliquot iam menses uterum gestantis, celebraret, in ipsa cutis sectione inter alia eleganter monuit, reticularem eius tunicam in albis hominibus esse pellucidam omnisque coloris expertem, in Aethiope autem anatomicae inquisitioni subiecto, deprehensam fuisse atro quodam succo perfusam. Scilicet in *tres* tunicas dividitur a *Malpighi* tegmen cutaneum. *Prima* est pellicula exterior, sive cuticula, tenuis, densa tamen, & cutis subiacentis substantiae cohaerens, variisque poris distincta, per quos sudoris vascula extremis suis orificiis prominent. *Altera* est corpus reticulare, eiusdem circiter crassitiei ac linguae media tunica, intra cuius foramina seu areas crebriora sudoris vascula continentur, quae una cum papillulis a subiacente lamina emergentibus ad cuticulam terminantur. *Tertia* denique est substantia fibrosa, ex arteriarum, venarum, nervorum, ac tendinum extremitatibus contexta, quibus multae glandulae miliares, vasis suis excretoriis seu sudoriferis instructae, interponuntur, cum pyramidalibus papillulis, nervis continuis & sudoris vasculis, ad cuticulam pene-

tran-

trantibus. Harum laminarum media, quam *reticulatem* appellamus, atramentosi illius fucci femina continet, & quamvis in albis hominibus radios lucis egregie transmittat, si soli vel candelae ardenti opponatur, in Nigritis tam tetrica est, & terribilis, ut radios omnes irretiat, & imbibat, suamque nigredinem nunquam facile iterum deponat. Nec mirum est, quod unicus hic succus, sive ex fuliginoso sulphure, sive ex vitrioli particulis conflatus sit, totius cutis texturae, tantam coloris mutationem inducere possit, cum Americanum quendam fructum viderit *Boylius*, cuius succus manibus, & cuti largiter superfusus succineam nigredinem, nulla arte aut labore ante octo vel decem dies eluendam inducebat, ex iisdem forte particulis compositus.

His fundamenti loco positis, phaenomenorum, quotquot superius allata sunt, rationes non possunt amplius esse obscurae, multo minus in explicabiles, sed ex dictis partim sponte fluunt, partim nullo negotio deducuntur. Quia enim ineo Recentiores penè omnes consentiunt, quod unius cuiusque prolis rudimenta in peculiaribus ovulis & compendiis feminabilus exacte delineata sint, quae deinde ab energitico, & spirituoso maris semine foecundata, ex ovario per ductus ovales hoc aevo detectos, ad uterum deferantur, ibique tamdiu nutriantur, crescant, & turgescant, donec foetus ad maturitatem perductus, emittatur; ratio utique est in propatulo, cur matrem Aethiopissam magis quam album patrem, & albam matrem magis, quam patrem Nigritam referre soleat progenies, quippequae praeter organorum,

partiumque ſtructuram, ipſa nigri illius ſucci primordia ex materna potius, & compendioſa in ovulo delineatione, quam ex paterni ſeminis affuſione retuliſſe dici poteſt. Quod autem una eademque mater duos infantes album unum, & nigrum alterum eodem tempore ediderit, eius rationem aliam conicere non poſſumus, quam ſi ſupponamus, quemadmodum ad omnes gemellos producendos, duo pecularia requiruntur ovula, ex ovario in uterum transferenda; ita hoc in caſu, diverſa duoovula interventu generoſi, & elaſtici ſeminis, in uterum delata fuiſſe, quorum alterum vel ob internam ſui diſpoſitionem, vel ob externam quandam impreſſionem, atri illius ſucci primordia aut non admiſerit, aut iterum amiſerit, alterum vero eadem firmiter retinuerit.

Et hoc pacto explicari etiam poteſt, quomodo mulier Graeca ab Ethiope antiquum genus ducens, pepererit Nigritam, cum aliqua ſaltem in alterutro eius ovario deliteſcere potuerint ovula, atri illius ſucci primordia aut rudera potius ex impreſſione ſeminali avita adhuc continentia, ſi praeſertim imaginationis efficacia non intervenerit. Quod ſi autem deinde perpendamus, tam ſtupendam eſſe imaginationis vim, ut non ſolum Spiritus in corpore ad varios, & inordinatos motus concitare, ſed, & easdem impreſſiones e praegnantium corporibus in embryonum corpuſcula per placentam uterinam, & vaſa umbilicalia continuo veluti ſpatio transfundere atque humoribus mire inter ſe commotis agitatiſque, certos colores inducere poſſit, illis etiam ſatis fiet exemplis, quae de matre alba ex ſolo Aethiopis intui-

tu Nigritam & alia, ex inspectione lapillorum, infantem maculis rubentem, enixa, si vera sunt hausimus. Certum enim est & sexcentis observationibus comprobatum, per solam matrum incuriam miseris embryonibus nonnunquam extrema quaeque accidere, ut nunc coloribus deformiter tingantur, nunc integris membris turpiter priventur, quemadmodum, & hoc a rerum naturalium Scriptoribus observatum est, si matres caepis aut fabis intemperanter vescantur, aut vino se ingurgitent, aut tabaci fumo utantur foetus produci hebetes ac stupidos, Q. illi *Metello* comparandos, cui *Scipio*, ut est apud Ciceronem, stomachatus dixit: Si quintum pareret mater eius, asinum fuisse parituram.

Nec illud amplius obscurum est aut conceptu difficile, quod Nigritae primo in lucem prodeant fusci potius quam nigri, post aliquam vero temporis moram seosim nigrescant quandoquidem in infantibus non modo atri illius succi semina per totam cutis reticularis texturam, in angusto illo ergastulo, ex quo nunc demum aegre proveniunt, libere se diffundere non potuerunt; sed praeterea, externae cuticulae pori nondum ita concione elaborati sunt, ut sibi invicem respondeant, & transparere interior nigredo sine obstaculo possit, quin potius ab aere subtiliore, eos pervadente, post exiguum temporis intervallum, lente distenduntur, ut radios lucis postmodum aut absorbeant, aut introrsum reflectant. Immo si quis in physicam illius rei causam inquirere vellet, cur infantes plerique omnes, eo ipso momento, quo lucem primum aspiciunt, subita vociferatione suam quasi

nati-

nativitatem prodant, ad eiusdem aeris externi possessionem recipere se forte posset, qua non corpora tantum valide urgentur, sed & quod praecipuum est, arteria aspera & pulmones ad impulsu hoc in utero ante immunes, ita irritantur, ut tenelli re adeo insolita correpti, in subitos clamores erumpere cogantur.

Quia vero porro ex nostra hac hypothesi reticularis illa cutis atrum & nativum succum penitus imbibit, concipi facile potest, cur nigredo non modo lotionibus tolli nequeat (quippe quae cuticulam saltem attingunt) sed etiam cur Nigritae in haec climata frigidiora translati non in totum albescant, quia scilicet Solem non interiorem cutem mutant, & quod ab aestus praesentia non acceperunt, ob eius absentiam non deponunt; sicuti, & e contrario populi albi in terras Aethiopum delati, ad colorem indigenis proprium, eadem de causa nunquam delabuntur. Illud tamen probabile videtur, etiam in nostris regionibus Nigritas, habitu isto nigro undiquaque circumfuso, maiorem caloris vim persentiscere, quoniam experientia constat manum chirotecae nigrae immissam, & soli expositam, fortius incalescere, quam si in albam intrudatur, & serica nigra de fenestris suspensa calorem profundius admittere, quam alba; quamquam generaliter asserere nonvelimus, nigra corpora reliquis omnibus facilius calefieri, cum repugnare videatur P. *Francisc. Eschinardi* experimentum, qui, cum, duorum thermometrorum aequalium, alterum vino, alterum atramento immersisset, & utrumque Soli eodem tempore exposuisset, eundem caloris gradum in

in ambobus perpetuo notavit, de quo *vid. Act. Erudit. loc. cit p* 8.

Et quamvis ventorum aerisque intemperies non tantum apud nos peregrinantium vultus fusco colore frequenter imbuat, sed etiam in Mesopotamia calidus quidam ventus, incolis *Samiel* dictus, tam penetrantem, & sulphureum halitum viventibus afflet, ut vita pulsa, & suffocata corporibus horrenda nigredo inducatur, utraque tamen mutatio cum Nigritarum colore nihil commune habet, siquidem illa ab externa cutis adustione, & corrugatione, haec ab interna intestinorum corrosione, & totius massae sanguineae corruptione dependet, prout de hoc vento videri potest *Thevenotii Itinerar. part. II Capit. XII. part. 78.* At vero ille succus a quo Nigritarum colorem et ri toties diximus, ad interiores corporis partes, & intestina se nequaquam diffundit, sed intra cutis limites constanter permanet. Aliis tamen corporibus maior, aliis minor eius copia inesse potest, cum inter ipsos Nigritas adeo inaequaliter dispensatus sit color, ut qui sub Presbytero Ioanne vivunt, subfusci, in Ceilonio vero insula, & Malabarica regione nigerrimi deprehendantur.

Quod autem capillis in canos degenerantibus nihilo secius perstet hereditarius ille color, ex eo sine dubio provenit, quoniam alimentarii istius succi, ex quo crines nutrimentum accipiunt, & huius, a quo nigredo deducitur, diversa est ratio Quando enim inclinante ad senium aetate capillorum extremitatibus succus nutritius magis, & magis subtrahitur, arescunt & exsiccantur capillo-

pillorum lamellae, radiosque lucis, quorum ante plurimos absorpserant, cum humiditate adhuc abundarent, aliter reflectunt, quo pacto fit, ut eadem ratione, qua spicae ad segetem maturae, aut pili quorundam animalium biberno tempore, aliquam coloris mutationem subire videantur. Hujus autem succi nigricantis particulae, cum in tenuem reticularis tunicae laminam se intime insinuaverint, arctissime coeunt, & inter se concrescentes, eandem positus, nexus, figurae, &c. constantiam perpetuo servant. Et quamvis indesinentem minutiarum transpirationem aeque ac reliquae corporis partes absque dubio patiantur, a sanguinis tamen fuliginibus, & excrementis, omne illud impendium restaurari commode potest, cum in ipsis animalibus, sanguis tanto propius ad nigredinem accedere observetur, quanto longius ipsa ab albedine & nitore recedunt. Quia tamen sudoris vascula altero sui orificio ad cuticulam, altero ad fibrosam intimae cutis expansionem pertingunt, non video, quomodo huius succi, inter utramque catem medii, particulae per sudorem excerni & imminui magnopere possint.

Quemadmodum denique illud difficultate prorsus caret, quod de fulgentibus Nigritarum oculis & albis dentibus superius dictum est, si praesertim cogitemus, ob circumfusam undique, & undique nigritiem dentes tam copiosum lumen reflectere, & oculos ob politam corneae substantiam instar speculorum fulgorem prae se ferre, utrosque autem, si in albi hominis vultu collocari aliquantisper possent, minus candicantes & minus fulgentes apparituros esse; ita his omnibus suppositis

fitis ac declaratis nec mirum amplius esse debet, quod interna partium organicarum structura non tantum in Nigritis eadem sit, ac in aliis, sed etiam toto cutis involucro resecto & ablato, nulla nigredinis vestigia amplius compareant, cum illud hactenus identidem inculcatum fuerit, ultra tunicam cuticularem atri & nativi istius succi particulas non penetrare, sed per naturalem Nigritarum ex Nigritis propagationem, & impressionem seminalem in membranam, quam diximus reticularem, hereditario quodam iure ac more primitus infundi.

Quis vero Nigritarum omnium fons ac parens fuerit, a quo tot nigri nepotes longa serie ad haec usque tempora descendant, anceps & lubrica est controversia. Equidem in hypothesi *Boyliana* aut *Brovvniana* in eum longius inquirere superfluum foret, cum utraque supponat, primos Aethiopes non una aut simplici ratione, praeter spem atque opinionem nigritiem contrahere, & ad posteros adem facilitate transmittere potuisse, qua ex calvis calvos, ex distortis distortos, ex macrocephalis macrocephalos gigni *Hippocrates* observavit. Sed ingeniosus ille peregrinator *Dn. Sandys* & recens quidam Criticus doctissimus, (ita utrumque laudat *Ill. Boylius*) in ipso S. Codice patrem huius hominum generis se invenisse existimant, nempe *Chamum* Noachi filium, quem, cum in paternam eamque vehementem ac tragicam increpationem incurrisset, hoc pacto poenas dedisse, & indelebilem maliliae suae notam posteris inussisse statuunt. Enim vero ut ut haec eleganter dicantur, nondum tamen evidenter constat quomodo ex illa Patris exe-

cra-

cratione firmiter evinci possit, Cananaeis Chami posteris nigredinis characterem impressum fuisse, cum nihil indigitetur aliud, quam Chamum Servorum Servum i. e. vilissimum, & abiectum fore, eiusque progeniem sub iugum duramque servitutem a Semi posteritate redactum iri. At vero tantum abest, ut Nigritae nativum suum colorem sibi probro ducant, aut ad maledictionem referri patiantur, ut potius pro ornamento habeant, & albi homines ipsis non minus ludibrio sint, quam nobis nigri; siquidem iis non modo inter suos nullum sepulcrurae locum concedunt, sed etiam Cacodaemonem non nisi album pingunt. Ceterum si vel primum universi Nigritarum generis parentem neque hactenus investigatum, neque forte imposterum inventum iri, largiremur, nihil tamen praesenti instituto decederet, cui physicam, & proximam nigredinis illarum gentium causam, non universalem supernaturalem, & remotam aperire propositum erat.

DIS-

PAVLI GVGLIELMI SCHMIDT

BREGA-SILESII

DISSERTATIO

DE PRAESTANTIA MALORVM

CITRIORVM IN MEDICINA

PRAESIDE

FRIDERICO HOFFMANNO

DISSERTATIO III.

De Praestantia malorum Citriorum in Medicina.

ADmirandae corporis humani machinae, quales quaotasque ſtruat atrox Morbona inſidias, quis eſt, quem lateat? ſive enim morborum intuearis multitudinem, ſive eorum ineffabilem penſites varietatem, ſane immenſa ſtupori tuo ſe ſiſtit amplitudo, identidem ſanitati noſtrae lacunam minitans. Sic inter minime ſperandos, ſed maxime cavendos valetudinis hoſtes prodit exitioſum virus, deteſtabile venenum, ex qualicunque etiam trium regnorum ſcaturigine profluens quod tam agiliſſimae eſt indolis, ut profecto exili licet mole, potenter tamen ac celerrime ſpiculis ſuis ſalinis ſumme cauſticis, telis illis intoxicatis ſolidorum pariter ac fluidorum penetralia pervadere, horum accuratiſſimum aequilibrium deſtruere, ſicque commercium animae rationalis (ut vitam hominis veteres Philoſophorum haud incongrue definiunt) tollere capax ſit. Sed quanto etiam morborum ac ſymptomatum exercitu & συνδρομῃ inexpiabilis Morbona genus humanum debellare audeat; quanto etiam pernicioſo torturae apparatu miſeram mortalium naturam inva-

dat, Natura tamen naturans D. T. O. M. valvas iam armamentarii, en instructissimi! universae puta materiae Medicae, nobis reseravit, ex quo arma ad profligandos sanitatis hostes capacissima depromere possumus, obsesso corporis humani castello suppetias laturi. Et haec inter arma, haec inter efficacissima, inquam, auxilia, quae imprimis potentissimis nostris inimicis, venenorum puta atrocissimis viribus omnium maxime machinae nostrae interitum parantibus, resistere valent, primario fulgent titulo MALA CITRIA, tota quanta alexipharmaca & teste *Etmullero Colleg. pharmacevt. in Schroeder. pag.* 426. omnibus theriacis, methridatiis ac confectionibus magistralibus longe praeferenda, quod etiam ipsa Dissertatio curatius in scenam est producta, & quibusdam de stupenda fere eorum virtutis alexiteriae efficacia historiis forsan dilucidatura. Insignem interim pomorum horum praestantiam, adeo antiquitas iam venerata est, ut tantum abesset, ut esu ea consumerent, ut potius dulci tantum eorum delectarentur fragrantia. Conf. *Plin. Hist. nat. Lib.* 12. *c.* 3. *C. Bauh. Pin. p.* 435. Imperatores ac Consules Romani erubescebant aurea haecce poma comestura dilapidare, sed ut maxime pretiosa ea amantes pro pastu oculorum epulari ea asservabant, vel ad plurimum illis ut medicina fruebantur. Persae persuasi erant se nec fame nec siti, praesentibus tantum pomis Citriis, perire posse, sed hisce solis absque alio adminiculo vitam posse vivere perfectissimam. Boeotica gens mala haecce, a Iove primum sata, putans, Herculi litavit; imo gentium fere plerique necdum inven-

invento thure sacra facientes, hisce diis suis adolaere. Ipsa amorum Dea Paphia Citria sibi cum Hesperidum hortis ut sacra vindicavit, pro gratissimis temporum suorum divitiis, pro amoeno amoris pignore, proque dignissimis donis nuptialibus ea aestimans. Spartanis Idola sua, consueta devotione veneraturis, ea Citri frondibus coronare solenne erat. Iulius Caesar sub potestatem redacta Gallia mortalitatis limites transcendens, spretis palmis & lauris, sertum sibi victorialem ex Citri foliis imposuit, ut testis horum omnium est incomparabilis Lohensteinius Armin. part. 2. l. 2. p. 342. & 343. Et quid antiquitas? Nonne modernis nostris magnatibus (haud dicam omnis conditionis homini) Citria sunt in maximis deliciis?

Malum in Hellade μῆλον nuncupari, ibique pariter ac in Latio genus fructuum designare, cujus caro esculenta, nec duro admodum includitur putamine, cuivis facile innotescit, nostra autem mala, quae in praesentiarum accuratiori, quo fieri poterit, penicillo adumbranda suscepi, vario ab Autoribus salutari solent nomine, frequentiori, & in officinis receptiori appellatione audiunt mala Citria, uti pariter vult *Galenus L. 7. Simplic.* dicens: non amplius malum Medicum, sed ab omnibus Citrium appellari assolere, item *Isidorus Origin. L. 15 c. 7* & *Hofmannus in Schroederum §. III.* Citrium dici debere exiguot, quod scilicet a colore citrinus nomen sit adeptum, omissis recentioribus Botanicis; vel mala Citrea vid. *Palad singulari de Citreis capite, & Macrob. L. 2 Saturn c. 15.* aliosque, aut uno verbo Citra ab arbore nimirum Citro. Aliis dicuntur mala Medica, a solo Me-

D 2 do-

dorum illis olim patrio, verum mihi liceat potius hoc nomen derivare, ab insigni eorum, qua scatent, virtute medica, & sic appellare tota quanta medica. Abaliis nuncupantur Persica, ut etiam a dicto *Macrobio*, item Assyria, *Plinio* tamen *L.* 12 *c.* 3. de arbore id magis intelligente, utrumque nomen itidem a patriis laribus sumitur. Ab aliis Citromela vel Graece *κεδρόμηλα* ut a *Dioscoride Lib.* 1 *c.* 166 quod scilicet secundum *Theophrastum* arborem Citrum cedri foliis putarent. Aliis ea placet nominare Citrones, quod tamen *Rauwolff.* potius de arbore quam de fructu intelligit. Aliis mala Critinata ut *Tabernaemontano p m.* 1385 *Matthiolo Comment in Dioscoridem p. m* 204. Citromala dicuntur. Aliis poma Adami, Mala Citroniata, Ponceria, Melangula, Citrangula, quae tamen nomina de certis generibus potius itelligenda, & de quibus distinctius paragraphis sequentibus disserendi dabitur occasio. *Virgilio* placuit *L.* 2. *Georg.* fructum nostrum appellare felix malum; & saepissime apud Antores aureorum pomorum nomine salutari assolet, uti plus vice simplici apud laudatum *Lobeesteinium Armin. Part.* 2. *L* 2. praesertim dum asserit Consules ac Imperatores aurea poma in ciborum usus trahere erubuisse, quod in annotationibus ad *Plinii Hist. natural.* confirmatur his verbis: Fructum huius arboris (nempe Citri) aureum malum dictum volunt, cuius etiam meminit Orphaeus crepundia Bacchi & supellectilem infantum enumerans:

Κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια
Μῆλα τε χρύσεα καλὰ παρ᾽ ἑσπερίδων λιγυφώνων.

Sed haud diutius immoraturus sum *ὀνοματολογίας*

γίας criterio, si imprimis *Galeno* fidem dare animus est *L. 3. de differ. pulf. c. 1.* affirmanti: de nominibus laborare est operam ludere; lubet itaque definitionem *Dioscoridis* fructus nostri adducere, quae ita se habet, quod scilicet sit malum oblongum, rugosum colore aurum imitans, cum gravitate odoratum, semen habens pyri. Sed cum haec definitio non aeque mihi arrideat, & haud sufficiens etiam videatur, aliam substituere non incongruum erit, sit igitur talis: Malum Citrium est fructus plerumque oblongus interdum tamen etiam sphaericus, cuius cortices foris ex auro flavescunt, intus pallent, exterior eorum superficies est inaequalis, porosa, saporis subamari, acris, odoris suaveolentis, sub quibus continetur succus aliquatenus flavescens acidus per loculamenta varia plerumque 7. 8 9. succi, & vesicularum pelluci darum plena dispositus, in quibus sparsim latent grana vel semina pallida oblonga, ventricosa obtusa quae sub putamine albo, & adhuc una pellicula russa molli, & tenui includunt nucleum mollem, albicantem saporis amaricantis aromatici.

Verum enim vero cum varietate sua, varium & animo & oculis nostris foenerent mala Citria delectamentum, eorum differentias pariter examinare, ac perlustrare consultum iudico. Satis autem manifeste ea differre advertere est, primo ratione magnitudinis & formae, secundo ratione saporis & denique ratione substantiae, quae differentia maxime ex maturatione, & diversitate regionum solique petenda est, vid. *Valent. l. c. pag.* 306. Magnitudine quidem adeo ludunt, ut quaedam Meloonum adinstar increscant, & haec sunt

praeprimis illa, quae ex insulis maris Adriatici adportantur, observante *Tabernaemontano p. m.* 1365. quaedam mole sua quoque Melopepones aemulantia, plane pondus decem librarum adaequant, annotantibus *Cardano* & *Gesnero* ap. *C. Baub Pin. Theatri bot in p.* 435 haec autem succo fere depauperata esse dicuntur, & ex Liguria & Adriatici Aegeique pelagi insulis originem trahunt conf. *Matthiol. Commentario in Dioscor p.* 205. maxima cum *Valentino l. c.* dicuntur poma Adami apud *Casp. Baub.* Ponzires secundum *Caes* appellantur, qui haec a Citriis melopeponis magnitudine distinguit, & Ponzires inter Limonem & Aurantium ambigere asserit haecce poma palato non aeque arrident, ob pulpae tamen copiam in officinis desiderantur saccharo vel melle asservanda. vid. *C. Baub. l. a.* porro dantur Melangula dicta quae praedicto Autori sunt fructus ingens tuberosus & *Caes* Citrangula. Monachi vero in *Mesuen cap. de oleo e pomis Citranguli*, hoc nomine non duntaxat Citria, sed etiam Aurantia, & Limonia intelligenda esse, cupiunt. Alia superioribus sunt minora, & vel maiora, vel minora Limoniis, haec svasore *Tabernaemontano l. c.* & *C. Baubino Pinac. l. c.* ex lacu Benaco adportantur & in cibis potissimum expetuntur. Et sane adeo variat eorum forma, ut alia praelonga, alia rotundiora sint, uti quotidie in splendidissimis hortis sub speciali nomine *Orangerie* nobis cernere licitum est. Liceat hic inserere observationem *Ephemerid. Germ. N. C. A. III. Observ* 261. ubi Citrium parvum in alio Citrio ut foetus in matrice, repertum est. Conf. similis ob-

observatio in *Musaeo Wormiano p.* 206. Ratione saporis alia etiam sunt dulci medulla quale *Ferrar. Hesper.* 73. annotat, ex eo pariter *Tournefort. Instit. rei herbar. p.* 621. quod me tamen iudice erit forte Pomum Sinense, seu pome de Sine, alia acidiori. Quibusdam tandem tres duntaxat statuere placet differentias malorum Citriorum utpote sunto: Limonium, Citrium *κατ' ἐξοχὴν* ita dictum, & Poncerium. Limo seu Limonium putatur, quod est oblongioris figurae, & ex herbaceo colore viret, succoque turget acidiore, acerbiore ac frigidiore, cortice satis tenui. Citrium quod colore magis est luteo, cortice rugosiore, ac crassiore, hincque ipsum crassius & odoratius, Poncerium quod, & Citroniatum, Pomum Assyrium, Pomum Adami, salutatur, supra reliqua magnitudine eminet, melonum modo orbiculatum est, cortice calloso, carnoso, pollicem nonnunquam crasso superficieque concolore, describente sic Renodaeo in Dispensatorio medico.

Ast non meo duntaxat levi arbitratu, verum & celeberrimorum Botanicorum sententia adstipulante, male confunditur Limo cum Citrio malo, utpote diverso fructus genere, quamvis *D. Behrens Select. diaetet. pag.* 113. putet, vix inter mala Citria, & Limonia esse discrimen, atque Limoniam arborem ex Citri genere pronunciet. Vulgus alias haud diiudicare solet Citria, & Limonia, unumque pro altero exposcit, licet, ut rectissime animadvertit *Simon Pauli in Quadripart. botan. p.* 59. *edit. Fickian.* & sapore, & magnitudine, & qualitatibus aliis a se invicem differant. Quidam, ut saepius observare licet,

Limonia nil nisi immatura esse Citria sibi imaginantur, sed falsissime diversa enim sunt, ut iam dictum quoad magnitudinem & saporem, imo colorem & ipsam substantiam, maxime quoad characterem folii. Limonia, teste *Raio methodo plantarum emen p* 153 sunt fructus minores cortice tenuiore; Citria, maiores plerumque,& longiores, & cortice crassiore; Limonia, succo acidiore, & pulpa copiosore, coloreque ex viridi magis flavescente pallido; Citria vero non ita. Affirmat etiam hanc differentiam Musaeum Wormianum l c. his verbis: Nescio qui factum, quod Nostrates Limoniis Citriorum dent titulum, multum enim inter se distant, tam magnitudine, quam succi, & pulpae quantitate, ac sapore, corticum quoque crassitie, & viribus. Ab Aurantiis vero secundum *Raium l c.* differunt Citria, quod nimirum sint maiora, longiora, pallidiora, corticeque crassiore, imo, adde, alio plane odore, colore, sapore, & hinc haud accurate depinxisse *Renodaeus Lib. I. Sect. 6. c. 4. Inst pharmac* mihi videtur, dum inquit: idem est (arboris scilicet in qua nascuntur aurantia) color, odor, flos &c. Interim tamen & in hoc variare saepe numero cernimus; rectissimam vero & plenariam distinctionem hos inter fructus exhausturus est subsequens capite succedente character.

Inter species tandem, quae in antecedentibus etiam iam attactae, enumerantur. I. Citreum vulgare *Tournefort. l. c. p* 620. & 621. *Ferrar. Hesperid* 61 II. Citreum magno fructu *Tournefort l. c. Ioh. Baub* 1. 94 *Volkamer. Flor Norimb. p.* 276 *Ioh. Parckinson. Theatr. botan. Anglice conscr.*. III. Ci-

trium

trium fructu ingenti tuberoso *Tournefort l. a. C. Baub. Pin. p 435 Volkam. l. a.* eoque annotante a quibusdam Citrangula, Germanice *Citronaten* dicta. IV. Citrum fructu medioeri *Ioh. Baub* 1. 94. V. Citrium Corcyraeum, ab insula baud dubie Corcyra ita dictum *Ferrar Hesp.* 58 annotaote *Tournef. l. a.* VI. Citrium Cretense *Tournef l a.* ex *Ferr.* pariter forte a loco natali insula Creta VII Malum Citrium dulei medulla *Volkham.l a.* ex *Ferrar l. a.* IX etiam bic annectendum censetur Limonium Citratum quoniam laudato *Volck.* hoc ooo sub Limoniis, sed potius malis Citriis collocare placuit, confer de hoc etiam *Herm. Hort Acad Lugd Batav* X Taodem malum Citronatum, seu Assyrium ac Poncerium, mole sua reliqua superans, ac melonum modo orbiculatum corricee carnoso, pollicem nonnunquam crasso, superficieque concolore uti describit *Behrens Select. diaetet p* 32. & 33. & *Remdiaeus dispensat. medico.* Quod tamen idem esse censeo ac *Tournefortii l. c.* & *C. Baubini* Citreum fructu ingenti tuberoso. Eruot equidem, quod non difficendum, plures adhuc Citriorum species, praeprimis in hortis hioc inde splendidissimis reperiundae, sed omnium acquirere noritiam difficile fuit.

Defunctum iam & ὀνοματολογίας & differentiarum, specierumque tractatione ad ulteriora etiam memet accingere praestabit, investigaturum scilicet malorum Citriorum patrios lares. Hic autem Persiam, patriae praerogativa gloriantem, comperio, atque voleotem poma haec, (quae Alcinoi Hesperidumque hortos reddidere adeocelebres) in suis duntaxat terris esse indigenas aliis vero in

ons

oris profectos hospites. Ex Persia, & Media in Aethiopiam, hinc vero sub Atlantem & in Cyrenem urbem translata feruntur, Hesperidumque hortos (liceat hic in antiquitatem Gentilium aliquatenus excurrere) ob hunece thesaurum, pro sanctuario a dracone, invidia puta, custodito, habitos, fuisse. Hercules vero, cui Prometheus consilium mala illa impetrandi dederat, interfector draconis illius, a Iunone ad custodienda aurea poma illuc demandati, in orbe proclamabatur, quoniam inaestimabiles hosce fructus primus in Italiam, & Graeciam transportasset: & hanc ob caussam statuam eius aeneam, Romae, in foro boario, tria ferre Citria; huiusque ad exemplum imagini Alexandri magni quoque uonm pomorum horum in manum caelatum esse putentur. Imo non solummodo Mauritania, & Cyrene, verum & omnis regio, cuius solum poma haecee tantum progerminantia vidit, sibi possessione Hesperidum hortorum blandita est. Et Atlas, Mauritaniae Rex, hortos suos, fructu illo superbientes, altissimis munivisse montibus dicitur, quoniam Themis divinasset filium quendam Iovis ipsi quaedam fore ablaturum. Qua de re vide celeberrimum *Lobenstemium Arminii sui l. c.*

Mediae iterim strictae sic dictae, etiam natales suos debere mala Citria, plurimi autem eonsentiunt, eoque magis veritati consentaneum videtur, cum appellatio malorum Medicorum hinc suam trahat derivationem, sic *Virgilius L. 2. Georgic.* Mediam ferre felix malum, i. e. Citrium, refert. Malos Medica, & Assyria dicitur, utroque nomine a regionibus ducto, inquit *Theophrast. L. 4.*

L. 4. *Histor.* annotante *C. Bauh. Pin. p.* 435. Malus Medica asserit *Plinius L.* 12. *c.* 3 non nisi apud Medos, & in Perside nasci voluit. Notandum enim, eius aevo non fuisse in Italia, ut ipse ibidem testatur his verbis: tentavere gentes transferre ad sese, propter remedii praestantiam, fictilibus in vasis: sed, ut dictum, nisi apud Medos & in Perside nasci noluit, & quamquam eo adductae, magnaque cultorum solertia fuerint enutritae, tamen diu hoc in solo vivere nequiverunt; non enim omnis his ferendis conveniens, nec omnis fere omnia tellus ut *Poeta Virgilius I. Georg.* canit, plerumque loci genius est advertendus, non minus ratione soli, quam coeli ac aeris, sic Citrus coelum amat calidius, uti pariter alia ex oris remotioribus ad nos advecta aromata. *Clauderus Dissert. de Tinctura universali c.* 5 *pag.* 225. asserit: aromata aliaque innumera sub nostro climate non crescere, ob radios solares magis opacos & steriles, & cuique regioni, inquit *Levin. Lemn. L.* 3. *c.* 17. *de occult. naturae miracul.* certae herbarum species sunt peculiares, suisque natalibus gaudeat stirpes delectantur. Ex nullo alio fonte etiam Alpes Belgicae, observante praedicto *Lemnio l. a.* omnigenas stirpes proferunt, in locis illis arenosis sponte emergente, nulla cura, nullaque hominis industria. Cum itaque tanta sit vis, & soli, & caeli, palam est, quare plantas exoticas, in hortos nostros translatas, aut prorsus non aut difficulter tamen progerminantes spectemus, aut, si laboriosus cultus has eo deducat, non aeque cito, ut in patriis suis pulvinis, nec ad eandem emergant proceritatem, multum interdum de pristi-

nis

nis suis viribus remissae. Multum igitur huc culturae sedulitatem conferre, satis elucet, quae & causa, ut, quae olim solo nostro assuescere noluisse visae suot plantae exoticae, sedula atque assidua cultura, huic tamen assuefactas esse videamus: non autem ex oimis longe petita ratione *Digbaei Tract. de pulvere Sympat.* attrabere scilicet plantas atomos ex locis suis patriis, licet interdum vel remotissimis.

Et sic etiam successu temporis, cum omnem transplantandi hosce fructus movissent lapidem, sed frustra: Palladius tamen primus cultu ac diligentia singulari effecit, ut arbores Citri, ex Media in Italiam translatae, ibidem prosilierint, seque propagaverint, ubi sic semel translatitiae factae, tantam cum Italo solo inierc gratiam, ut non modo in maritimis, verum, & in mediterraneis tum hortis, tum viridariis, tum nobilium lacum ripis frequentissimae feliciter germinent, ut & Regnum Neapolitanum hoc germine successive gavisum est. Postea & Hispania earum possessionem adepta est, & ad propagationem adeo frequentem deduxit, ut nemora ac campos occupare coeperint teste *C. Baub. Pin.* 435. In specie Regnum Valentia tanta gaudet Citrorum abundantia, ut praeprimis circum circa amoenissimam eius, & ab ipsis Hispanis formosam dictam Metropolin, Valentiam, iucundissimas constituere porticus (*Alleen*) cernantur, observante *Hübnero in Geographia sua*. Sic pariter, Galliam illis iam iam gloriari, constat. Et hisce igitur ex locis, ingens malorum Citriorum ubertas hodie ad nos quotannis deferri assolet, in spe-

cie

cie loca copiose haec porrigentia, esse asserit *Valent. l. c. p.* 306. S. Rennes, Nissa, & Manton oppidum quoddam Sabaudiae. Germaniam autem nostram non minus praesenti saeculo amoenissimo hocce fructu superbire, tantus magnificorum, splendidissimorumque hortorum numerus, ubique testatur luculenter. Etenim ubi tantum magnatum, imo privatorum, introeas viridaria, statim Citrorum nitidissimarum, Italas & Hispanicas esfacte aemulantium, serie quadam superbe splendente (quam hodie Gallico idiomate *Orangerie* exprimimus) & oculum & animum pascere poteris. Exemplo se sistant horti celebres, & fere Alcinoi dicendi, tantum quos proprio oculo lustrare licuit, ut Gedanenses, Berolinenses Wratislavienses, Lipsienses, Naumburgensis, Ienenses, praecipue Reinekianus, Wittembergensis, Altophinus, Norimbergenses, &c. Citri fructibus suis Italis ac Hispanicis palmam reddentes dubiam.

Plantam porro poma nostra progerminantem, eiusque characterem consideraturo statim occurrit sat evidenter, esse arborem fructiferam, non nimis proceram, Aurantium ac Limoniorum plantas magnitudine aequantem. *Vergilio L. 2. Georg.* Lauro simillima visa est, ita enim canit:

Ipsa ingens arbor, faciemque simillima Lauro;
Et, si non alium late iactaret, odorem,
Laurus erat . . .

quamquam autopsia satis manifestam demonstret disparitatem. Collocatur secundum *Raium methodo plantar emendata p.* 153. inter arbores, quarum flos basi fructus cohaeret, fructu polypyreno, h. e plura uno semina ambiente, pomo maiore, sive

ſive pomiferas non umbilicatas, fructu corticoſo, pulpa in plurimos lobos diviſa conferatur adſentiens *Rudbeck Diſſert. de fundamentali plantar notit. p.* 42. Ipſa arbor omnibus anni temporibus pomifera eſt, aliis nimirum cadentibus, aliis ſubnaſcentibus, aliis adultioribus, aliis matureſcentibus, ramos babet flexiles, ſpinoſos, viridique libro veſtitos. Lignum eius etiam a quibusdam Citrum vocatur, praeſertim ex Mauritania adportatum, & unde pretioſas Romani conficiebant menſas. *Conf. Plin. L. 13. c. 15.* item *Martial. L. 10 epigr 43.* & in ſpec. *Farnab notae ad hunc locum*, item *Lucan. L. 9. verſ. 426. & ſeq.* delectati forte illo, quoniam, & colore & odore, ſe commendare videmus, hoc etiam *Oppius* forte apud *Macrob c. 14. L. 3.* & Citrium & θυον (i. e. arborem odoratam) vocatam arborem putat, & de illa verſum hunc Homeri exponendum:

"Εἱματα δ' ἀμφιέσασα Θυώδεα σιγαλόεντα.

Folia autem quod attinet, ea hic etiam, ut *Eman. Koenig. Regn vegetab. p.* 60 inquit, ſunt plantae ornatus, orta ex corticis cui adnaſcuntur, ultima fibrarum deſinentia, praeſente nodo umbilicari. *Plin L. 12. c 3.* autumat, arboris huius folium eſſe unedonis folium intercurrentibus ſpinis: aſt ad recentiorum Botanicorum examen reductum, eſt folium ſimplex, planum, nervoſum, margine integro, foraminibus viſum fere effugientibus, ubique veluti acu tenuiſſima punctim traiectum, perpetuoque virens, quod hinc etiam laudatus *Lohenſtein. l. a.* dixerit, immarceſcentia Citri folia immortalitatis imaginem ſignificare, Medisque (uti pariter & nobis hodie) eſſe ferculorum orna-

men-

menta, adde & condimenta. Saepius enim obfervare mihi concessum, coquos ad parandum certum ferculum, *boeuf à la mode* dictum folia Citri adhibuisse. Verum quod arbor nostra, uti & aliae huius generis, comam suam nitide virentem perpetuo retineat, ratio mihi videtur arcessenda, non tam a soli atque coeli temperie ac diversitate, secundum *Costaeum de univers stirp. natur.* quam potissimum a pingui, resinoso, tenaci, nec aeris injuriis facile parente, in qua residet quasi calidum innatum, substantia. Observamus enim, si aeedem sit tenuis & aquosa, facillime perniciem pati atque marcescere, & sic pro diversitate illius substantiae nostris etiam in terris cernere licet, alias plantas eomam suam deponere citius, alias tardius, alias retinere prorsus Exemplum praebet inter alia Aizoon, quod in ipsis etiam hypocaustis suspensum, suum servat virorem, qui alias confestim evanescere solet, in plantis a terra, ceu a matre sua, avulsis, alimentoque sic suo orbatis. Pari ex ratione allata, pinguis puta atque viscosae substantiae, perennem quoque ostendant virorem arbores resiniferae, similique gaudentes natura, uti arbor Thuris, Lentiscus, Terebinthinus, Balsamus, Cupressus, Cedrus, Pinus & id genus aliae lata serie a *Bellonio in suis observationibus* recensitae.

Characterem ulterius quoad florem delineandum esse, & ratio, & necessitas, distinctioris plantarum cognitionis ergo, postulat, non enim flores solummodo sunt quasi gaudium plantae, atque futuri veris spes, ut notat ex *Hesiodo Zacut. Lusitanus Oper. Tom. II. p. 78.* & ex his *Eman. Koenig,*

Koenig. l. c. ſed ſunt praecipui indices, quibus mediantibus & genera & ſpecies planrarum diiudicaturi ſumus, ſtirpibus dati ſunt, ut fructum plerumque, ceu uterum cum ovo, includant ac foveant, donec ille paulo firmior, & ad aeris inclementiam tolerandam fiat aptior. A *Virgilio Lib. 2 Geogr.* olim dicebatur: Flos apprime tenax; quid vero per florem tenacem (niſi ſubſtantiam eius tenacem) intelligat, me quidem later, curioſius tamen Lector in *annotan. ad Plin. Hiſtor natur ad Victorium c. 8. obſerv.* 32. id diligenter explicantem ablegantur. Iuxta *Tournefortium l. c. p.* 620. & 621. Citrium eſt plantae genus, flore roſaceo, plurimis ſcilicer petalis in orbem poſitis, conſtante, ex cuius calice ſurgit piſtillum, quod deinceps io fructum abit. *Matthiolo l c p.* 204. & 205 deſcribente Citrus flores edit ſubpurpureos, ſolidos, calathi effigie, capillamentis quibusdam e medio emergentibus. *Dahle Pharmacolog p* 436, floribus calathoidibns arborem Citrum praeditam eſſe aſſerit. Normam autem recentioris & accuratioris Botanicees methodi ſecutus, brevem characteris delineationem trado talem; quod nimirum Citrus habet florem perfectum, ſimplicem, pentapetalum regularem, exterius aliquatenus purpuraſcentem, interius vero albicantem, odorem, haud ingratum, ſed ſuaveolentem, ſpirantem.

Navantibus vero operam noſtris in terris fructus illos adipiſcendi, id primo plerumque feliciſſime ſuccedit in vaſis fictilibus, ſemina ſcilicer malorum Citriorum terrae inſerendo, unde menſis ſpatio, imo citius egregie proſiliens planta ſeſe oculo noſtro ſiſtit, quae tum non minus expertum

tum, quam sedulum sui requirit cultorem, qui omnem gerat curam, ut quam optime adolescat, ad inoculationem evadat aptior, & sic fructus nobis foeneret exoptatissimos; secundo etiam malorum Citriorum possessione potimur, advehendo scilicet aliis ex locis, ut ex Italia, Hispania, & aliunde ispos stipites iam adultos, eosque nostro demandando solo. Vtroque modo sedulo observandum, ut plantae huic delicatiori, prospiciamus terra quadam recenti & putrefacta, qualis speciatim etiam ex lignis corruptis gigni assolet, imo pingui & non exarefacta, quod praecipue experientia comprobatum affirmat *Schwimmerus delic. physico hortens. p.* 83. & 148 asserendo nimirum: Citriorum & Aurantiorum arbores terram exigere pinguem, quae optime paratur ex iumentorum cornubus emollitis, si nimirum haec in aquam quandam mucilaginosam redigantur, hacque ipsa humectetur tellus, quod eandem evidenter pinguefacit, fructusque maxime promovet. Non minus etiam solum tale, fimo equino, columbino, & gallinaceo impraegnandum, terraque quotannis renovanda est, arbores enim haec succum & humiditatem omnem nutritiam imbibunt, ut tandem terra remaneat nutrimento orbata, & sterilis, si cet etiam illa, alias utilis, accedat terrae evolutio, quae humidum aereum, ad nutrimentum alioquin harum arborum multum conferens, liberius admittit. Locis tandem solaribus, ubi potissimum reflexio radiorum adest, exponendae sunt, quo sic continua fere aeris temperie calida frui possint, calidum enim & humidum amat Citrus annotante etiam *Lobensteinio l. c.* & boream, au-

ftrum, etiam ac mare aversatur; praecipit *Schwimmerus l. c.* omnes arbores exoticas, ex Italia vel Hispania advectitias, si bene succedere debeant, aqua tepida esse irrigandas, & inoculationem Citrorum non statim initio veris esse suscipiendam, ob sufficientem succum nutritium tunc temporis adhuc deficientem.

Cultis sic, & impetratis pomis illis nitidissimis, eorum etiam asservationi studendum est, quae tamen non de fructu, arbori adhuc insidente, intelligitur, hanc enim cultura modo praemonita, ad perfectionem pomorum usque instituta ac continuata, assequimur, sed de fructu iam iam ab arbore decerpto, & in futurum usum asservando; modum autem conservandi & a corruptione praeservandi *Columella* praecipit talem, asserens nempe: omne pomum quod in vetustatem reponitur, cum pediculo suo, & si sine arboris noxa fieri potest, etiam cum ramulis legendum (haec enim res plurimum ad perennitatem conferre fertur.) Hoc ingens nobis documentum suppeditat quod mala Citria, Aurantia, &c. ex Hesperia ad nos, annexis adhuc ramulis, advecta, longe vegetiora sint illis, solo pediculo instructis, pediculo vero etiam destituta facillime omnium corrumpi observentur, vid. *Simon. Paul. Quadripart. botan. p.* 424. De duratione porro malorum Citriorum, aliorumque fructuum horaeorum ex instituto egit *Apicius Caelius in art. coquin. L. 1. cap.* 18. 19. 21. hunc vero egregio *commentario Gabriel Humelbergius* ex variis Authoribus, ut *Plinio*, *Columella*, *Palladio*, *Constant. Caesare*, illustravit. Diutius incorrupta asservantur annotante *Dom. Behrens Select.* Diaet.

Diaet. p. 113. 114. Si ſcilicet poma Cittia hordei vel milii acervis obruantur, adde cum *Valentino l. c.* paleae immiſſa & in cellam ſiccam repoſita, quod, & quotidiana luce apud italos, ea venum exponentes, obſervare licet, ſic & *Schroeder. Pharmacop. c.* 29. *p.* 71. videtur aſſentire, dum fructus v. g. poma, frumento, ſcilicet hordeo, imponenda & ita collocanda eſſe, ut pediculi deorſum, flores vero ſurſum ſpectent, ſuaſor eſt.

Selectus denique pomorum noſtrorum, ſi inſtituendus, cum *Dom. Behrens l. c.* eligenda quidem eſſe concedo minora, ut carnoſiora, & quae potiſſimum circa Genuam creſcunt, interim tamen & mole grandi, & facie pulcherrima ſeſe commendantia, non minus apprehendenda, cum plerumque haec, aeque ac altera, pulpa ſat foecunda ſcatere cernamus. Virentia magis quam exauro flaveſcentia, ſegreganda, quoniam virore illo immaturitatem produnt, & hinc ut imperfecta, ſeponenda potius, quam ad Medicos aut etiam cibarios uſus trahenda. Cortex ultimo tenuior etiam notam characteriſticam ſuppeditare valet, cum de magis ſucculenta carne, & flavedine deliciatiori reſtetur.

Perpenſis hactenus ad malorum Cittiorum conditionem magis externam ſpectantibus, intimius etiam iam iam eorum viſcera, diſtincta quadam analyſi perſcrutari, vireſque ſalutares eruere, animus eſt. Cum autem maxime ſe initio prodat odor, quaſi index utilium nutrimentorum & inutilium iuxta *Magirum Commentar. in phyſiolog. ſuam L.* 6. *c.* 9. *p.* 5. 49. hic etiam aliquatenus examinandus erit. De colore enim flavo & vi corticum anti-

ćterica, secundum *Ioh. Batp. Port Lib de Phytognom.* exinde haurienda, silere, quam vanitatem cumulare praestat. Latitat vero odor in corticibus (nam his mediantibus odoriferum est Citrium) qui est fragrans & mirifica suavitate sua nares olfacientium recreans, constans, ut omnis odor suavis, natura sua, ex particulis salino sulphureis, volatilioribus, subtilissimis, flexilibus, glabris, obtusioribus, balsamicis, quae eminentias papillarum nervearum narium molliter & blande contingunt, & sic titillationem quamdam efficiunt gratam, quam per odorem suavem exprimimus, qui nervos simul penetrando spiritus animales roborat & auget vide Excellentissimi *Dom. Dom. Teichmeyeri, Patroni, hospitis, ac Praeceptoris mei, omni amoris ac pietatis conamine prosequendi, Amoenitates Philosophiae naturalis p.* 49. Concludendum autem exinde satis aperte I. cortices nostros esse temperamenti calidi & sicci, assentiente etiam *Hoffmanno Clau. Schroederian p. m* 444 & quidem ob particulas suas sulphureas, aromaticas oleosas volatiles, adde & inflammabiles, quoniam cortices recentes versus candelam ardentem pressi, oleositatem quamdam subtilissimam respergunt, iucundo spectaculo se inflammantem, quod ut mihi saepius, ita & cuivis tentanti, succedet. II. Reperiri in illis vim attenuandi & incidendi, ex tenui atque volatili eorundem substantia natam, quam exalabilis fragrantia prodit. Palam itaque est praestantia Citriorum ex odore oriunda, & si verum est, homines vixisse solo odore, prouti Democritus septuagesimum annum agens panis odore vitam triduo protraxisse, Philosophus quidam,

solo

solo mellis odore vitam sustentasse, alius in carcere ex nidore carnis assatae, quotidie ipsi oblatae, servatus fuisse, feruntur, annotante *Magiro l. c. p. m.* 553 etiam statuere licebit solum odorem Citriorum nostrorum ad vitam longam producendam esse satis capacem.

Succedit iam sapor, is vero eam ratione partium fructus nostri variarum, & ipse varius sit; alius nimirum corticum, alius pulpae, alius seminum, singularum quoque censuram sigillatim, suscipiendam esse reor. Acredo corticum, uti acidum pulpae, & amaror seminum, neminem gustu id explorantem fugiet, praesertim Medicum, qui iuxta *Galenum* gustum habere debet exercitatum ut coquus & ex his de qualitatibus solidius quidem, quam ex odore, formari iudicium. Cortices acres restantur manifeste de calore, eum ex particulis igneis oriatur sapor acris, adeoque, quo quidacrius, eo exquisitioris caloris notam arguat, exemplo Pyrethri, Laureolae, Piparitidis, &c. Non tamen tanta cortices hi pollent acrimonia, ut laedant, & modum excedant sed temperata salrim, statim se sub lingua exerente, & ex qua calidiras in secundo gradu censeri assoler. Sic & acrimonia illa virtutis atrenuandi, resolvendi, & incidendi, index est, etenim eum particulis constet volarilibus, sulphureis, hae vero non calefaciant solum, sed & attenuent, incidant ac intimius penetrent, hac qualitates haud ipsi denegandae erunt. Pulpam vero illam internam carnosam, pellucidam, refrigerandi patiter & humectandi, imo attenuandi, & resolvendi virtute praeditam esse, succus eiusdem acidus evidenter

 demon-

demonſtrat, qui ſapore ſuo guſtantium linguas, & de priori, & de altero certiores reddit, acida enim maxime refrigerant, & humida bumectare vix in dubium revocandum; acida vero attenuare mucumque reſolvere, autor eſt *Dolaeus Encyclop. Chirurg. rational. L. 5. p.* 474. Seminum tandem amaror manifeſtus, calidae naturae manifeſtum quoque ſuppeditat argumentum, & hinc vires calefacientes, attenuantes, incidentes, merito ſeminibus attribuendae, uti & ſuo modo vis adſtrictoria, quae fere amaris communis eſt illis iure tribuenda, de quibus tamen omnibus, in paragraphis ſequentibus, ſpatioſior ſe aperturus eſt differendi campus.

Inſtituendum itaque eſt ſpecialius examen; &, cum mala Citria variis gaudeant partibus, quae ſingulae diverſum agnoſcunt temperamentum, ſingularum quoque virtutes ſpeciatim ſcrutandae venient. Liceat autem cortices, ut primo conſpicuos, primum etiam aggredi, atque, methodo quidem anatomica duce, quales in ventre ſupremo; ſeu capite, vires exerant, inquirere. Hic igitur in genere cephalicam, & tandem nervinam illis adſcribere virtutem, haud iniquum erit. I. Enim ſunt aromatici, aromata autem omnia ſunt cephalica & nervina, quoniam fibras cerebri, meningum & nervorum roborare, eorumque tonum collapſum erigere valent. II. Sunt ſuaveolentes; ſuaveolentia vero omnia itidem ſub cephalicorum cenſum trahenda, quoniam ſpiritus animales recreant, augent, atque reſuſcitant, ut propterea in Apoplexia, Syncope, Lipothymia, & capitis debilitate, ad confortandam memoriam,

riam, singulari cum successu, teste *Hermanno Cynos. mater. med.* 92. adhibeantur: sic *Excell. Wedelius Amaenit. mat. med. p.* 210. Essent. cort. Citr. nervinis addit; *Rivinus dissert de medicamentor. propriet §.* 8. excitantibus, quae adversus torporem spirituum valent, illos annumerat. Etenim ut spiritus excitentur, inquit, & ad motum reducantur debitum, irritamento opus est, id vero praestant inter alia, sapore ac odori forti, & fraganti gaudentia cortices Citri; & hanc porro ex ratione aquam apoplecticam, multaque generosiora medicamenta cephalica, & nervina quorum catalogum hic contexere non una sufficeret plagula, ingrediuntur.

In specie sunt apophlegmatizantes, quoniam partibus suis aromaticis volatilibus lympham viscidam, in excerniculis capitis stagnantem, incidunt atque resolvunt, & sic e capite per nares materiam peccantem evacuant, si verbi gratia Essentia vel spiritus ex iis paretur, & ut aqua ptarmica Langii, seu Essentia Maiorantiae, interne & externe adplicetur. Ita a *Wedelio l. c. p.* 462. apophlegmatizantium includuntur seriei. Inter masticatoria quoque militant; stimulant enim glandulas salivales, sua, qua pollent, acrimonia, hinc ut masticatorium egregium in foetore oris commendatur a *Wedelio l. c.* item *Borrichio Tract. de usu plantar. indig. in medic. p.* 28. Cortices poma infusi, seu quoque manducati, bonum odorem efficiunt. *Behrens Select. diaet. p.* 114. Decocto corticum Vino, si os eluatur, anima foetida corrigitur, & dentium vigor conservatur, suadente *Tabernaemontano p.* 1365. & *Mathiolo Commentar.*

in Dioscor. p 205. Conf & *Plinius L.* 12. *c.* 3. hunc usum proceribus Parthorum solennem fuisse, affirmans; huc spectat etiam locus Virgilii *Lib. 2. Georg.* canens:

Flos apprime tenax, animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & senibus medicantur anhelis.

Vt masticatorium balsamicum prosunt in morbis malignis, imo peste, ad defendendum a malignitate. Medicus quidam Hamburgensis ex propria sua praxi in peste affirmat, se tum temporis non nisi cortices Citri recentes manducasse, & sic felicissimo cum successu, suspectas etiam, imo infectas ingressum esse domos, cuius & salutaris remedii ipse recordor in peste Gedanensi usurpati.

Mediae cavitati solatium redundat ex corticum insigni, & in vulgus nota virtute cardiaca, κατ' ἐξοχὴν enim salutandi sunt cardiaci, quatenus vi sua balsamica, principia vitalia & ipsos spiritus, fibrasque cordis motrices roborare, sanguinis circulum conservare & restituere, atque miasmata contagiosa difflare solent. Sic *Excellentissimus Dom. Praeses Dissertat. de medicament. select.* § 22. *p.* 26. inter praestantissima roborantia & confortantia refert cortices nostros. Conf. etiam *Ettmullerus Colleg. pharm. in Ludov. p.* 394. Et cortex leniter derasus vinoque infusus, ubi lipothymia ingruit, mirum dictu quantopere prosit, affirmante *Simon Paul. Quadripart. Botan. p.* 59. In virium languore, praeter eorum praeparata interne adhibenda, externe carpis manuum, nec citra fructum, adplicantur, cui & assentit *Pancov. Herbar. portatil p.* 22. aliique. Sic. *Iuncken Chym. experi-*

peri-

perimental. p. 448. inter cordialia externa, quae externa, quae spiritibus reficiendis potissime succurrunt, epithema aliquod cordiale maxime commendar, quod cortices Citri, uti pariter eius flores ac folia, ingrediuntur. Merito huc etiam refertur praestans eorum vis bezoardica, qua, ex superius allato fundamento, conspicua sunt; hinc in morbis malignis, contagiosis, &c. quam optime adhibentur, sic *Timaeus a Güldenklee L.* 6 *epist. medic* 10 *ad filium transcripta p.* 413 in condiendis funeribus Balsamatori trochiscos de cortice Citri, praeservationis ergo, commendat, & inter pulveres sparadrapis, pro involvendo corpore, inspergendos, cortices Citri ad libram unam recipit. Idem facit *Sebizius disput. de conditura cadaverum. Wedelius l. c. p.* 320 pariter in ordinem bezoardicorum cortices collocat. Et sane optimas compositiones bezoardicas, quavis etiam forma pararas, prolixitatis tamen evitandae ergo hic omittendas, ingrediuntur, assentientibus omnibus Practicis, qua de virtute tamen, ubi de toto Citro actutus sum, pluta.

Infimo ventri cortices nostri prospiciunt praeprimis virtute sua stomachica, cum, principio aromatico, ad calorem ventriculi conservandum ac restituendum, tonumque pariter eiusdem destructum erigendum, faciunt, & hinc in stomachorum syllabis a Medicis non infimo collocatur loco vid. *Wedel. l. a. p.* 156. *Borrich. l. c. p.* 28. qui in ventriculi debilitate a pituita nimia maxime commendat cortices Citri; sic cortices conditos convenire ventriculo, atque digestionem pariter ac appetitum promovere, asserit *Schroede-*

l. a.

rur Pharm. p. 935. *edit. in fol.* assentit *Behrens l.* 4. In vomitu, & nausea gravidarum *Ludovic. Mercat. Tom.* 3. *L.* 3. *c.* 11. magnis extollit laudibus sequentem formulam. Recipe Semin. Anis. Cortic. Citr. aa. drachm. unam. Pulv. rof. rub. Corall. rub. Margarit. ppt. Elect. de Gemm ana Scrup. unum Sacchar. q. s. M. F. Tabellae cum aqua ferrata. Porro virtute carminativa, & specifica anticolica pollent, ex tenui ac calida eorum substantia oriunda, qua intestinorum flatulentias dissipant, borborygmos sedant, ac pituitam viscidam poros intestinorum obstruentem, resolvunt, hinc in colica passione, a flatibus maxime orta, multis nihil frequentiuri in usu quam soli cortices pulverisati, quod affirmat *Pancov. l. c.* multique alii, praeter experientiam quotidianam id comprobantem. Sic pariter virtute antihypocondriaca praediti sunt. Insigne enim hoc in malo solamen pollicentur, cum variis indicationibus satisfaciant, non aliunde etiam quam ex dicto principio calido, volatili, aromatico, resolvente, & deostruente, hinc & in obstructionibus pancreatis & mesenterii referandis auxilium praestant. Vis antiscorbutica etiam ipsis non neganda, est quatenus virtute sua balsamica volatili, ad acrimoniam in scorbuto fixam acidam, tartaream, temperandam, resolvendam ac e sede sua movendam, idonei sunt. Ne dicam vim etiam cortices hos obtinere diureticam, quae non parum auxilii scorbuticis afferre possit, quae virtus tamen magis toti Citro inest, utpote ex quo, maior, ifque insignis, & praestantissimus fructus impetratur, de quo in sequentibus. Vir-

tute

tute tandem antifebrili non destitutos esse, ex allegatis saepius agendi principiis constat, & experientia celeberrimorum Practicorum confirmatur. *Dolaeus Encyclop. sua dogmat.* in febribus malignis frequenter adhibet laudatos cortices uti & eosdem inter vermes pellentia adsciscit ibid. p. 581. alii tamen in intermittentibus maiori eos efferunt laude. Sic in quartanis etiam ex corticibus cum spiritu vini parata Essentia laudari solet, propinanda cum aqua Melissae. Petrosel. Puleg. &c. Virtus interim haec efficaciori adhuc modo sese manifestabit in pulpa seu succo iam iam delibando

Consideratis ergo corticum viribus, succi etiam censuram facere, instituti ratio postulat: huius vero indolem porro brevibus attingere volumus. Scatet quippe acido, & quidem blando, non ingrato, volatili testante etiam *Schroedero, & Dolaeo, Ettmullero, &c.* Quod quidem ultimum, nisi aliunde ex effectu palam fieret, vel exinde saltem concludendum, quoniam succus talis acidus expressus, in vitro, negligenter tamen a me clauso, asservatus, spatio aliquod hebdomadarum, omnem fere amiserat aciditatem. Acidum vero hocce interim sat penetrans esse, vel hoc demonstrat, quo *Sim. Paul. l. c. p.* 59. annotet: frustulo pulpae acidae aceto iniecto illud magis acescere, & ad solvendas margaritas succum hunc adhiberi, ut, pariter Tincturae Coralliorum parandae inservit. Vires autem, si priori ordine indagari debent, obiter annotasse sufficiet, certo fine succum adhibitum, cephalico etiam usui inservire posse, inter epithemata scilicet, in capitis dolore a causa calida, ut

fur-

surpatum; item interne ad sanguinis motum p. n. inhibeodum. Sic *Mesues* annotante *Thabernaemontano* Syrup. acetositatis Citri in vertigine commendat, atque ebrietati resistere, affirmat, refrigerat enim & aestum mitigat. Porro externe est egregium abstergens, & smecticum, sexus foeminei delineatoribus maxime commendabile, sordes enim & mucorem, in poris cutis haerentem, absorbet & mundificat, hinc & commendatur in leotigine, serpigine, pustulisque faciei, confirmaore etiam *Paneovio l. c.* & *Schraedero l. c.*

Cardiacam virtutem possidere succum, extra controversiam puro esse positum, quatenus nempe, ut bezoardicum generosum, malignitatem expellit, &, ut refrigerans, aestum intempestivum coercet. Hinc *Sydenham de febrib. c. 4. p. 31.* inquit: cardiaca, quae adhibeo passim, sunt ejusmodi, quorum moderatioribus utor in morbi initio, aestuatione maxime fervente. Illa vero fiunt ex aquis destillatis v. g. Borragin. Citri, Scord. vel ad mixtis Syrupis Melisso phylli Fernel. Caryophyll. & de succo Citri. In febribus sane malignis, auctis, continuis, ardentibus, imo contagiosis, & peste ipsa, maximam meretur laudem, eum enim bilis acrimoniam in febribus hisce saepe peccantem, temperat, tum etiam reficit partes flaccidas, & laxiores acore suo corroborat, tonum earum restituens, intolerabilem praeterea restinguit sitim, & malignitatis focum expellit. Hinc etiam ut nobilissimum alexiphatmacum in febribus illis venenosis, tam praeservandi quam curandi fine, est usitatissimus, quo penetrantior & simul blandior, in regno vegetabili, non reperitur,

ut

ut nulla, in dictis febribus, adhiberi debeant medicamenta, quae non succus Citri ingrediatur, Vid. *Ettmull. Colleg. pharm in Schroed. p* 426 *Sic Excell Dom. Dom. Stahl. Obsero Chymicophysico Medic. Mens. Maii* 1698. *de febri petechizante epidemica p.* 593. *D. D. Vater Differt. de venenis eorundemque Sympromat. p.* 6. *Thes.* 8. in cura a morsu canis rabidi & viperarum, etiam inter alia succum Citri commendat.

Succum porro etiam ventriculo conducere, affirmare haud erubesco, dum scilicet, blando, & volatili acido, viscositates residentes attenuat, dissolvit, acidumque interdum deficiens aliquo modo restituendo, appetitum excitat, anorexiae & dyspepsiae medetur. In malacia quoque gravidarum egregium est remedium. *Vid Ettmull. l. c. Pancov l. a. Tabernaem. & Matthiol. l. c.* Huc referri etiam potest, quod nucis vomicae improvidum usum insecuta incommoda (annotante *Domino Vatero* ex *Sennerto de Venen. l.* 6.) vomitum nempe biliosum, ardorem, & angustiam praecordiorum, aliaque symptomata, optime sistat atque cobibeat. Conf. & *Borrich. l. c. p.* 69. Virtus praeterea insignis antiscorbutica reperitur in succo illo acido. Acrimoniam enim & acidum illud tartareum ac rancidum scorbuti, volatili suo & blando acido corrigit. Et affirmat *Roseus in epist. suis*, solo succo Citri scorbuticos etiam gravissime decumbentes esse curatos. Et certe in scorbuto, ex salium acriorum copia contracto, praesentissimum est remedium. Belgae in Indiam orientalem navigationem facturi, ut a scorbuto, sub zona torrida fere endemico, illosque tantum

non

non ſemper invadente, ſe praeſervent, malis Citriis ſibi proſpiciunt, & lagenas eorum ſucco plenas ſecum vehunt, pro ſcorbuti remedio, uno ore id teſtantibus *Baub. Lib 1 Hiſtor. plant. c. 28. Schroeder. edit in fol p. 935 Ettmuller Colleg. pharm. in Schroeder. l. c. Behrens Select. diaeter. l. c. Simon Pauli l. c.* qui ſcorbuticorum artus, Limonio vel Citrio malo per medium diſſecto, perfricandos adſerit, idque remedium ceu euporiſton & praeſentiſſimum afferens levamen, eximie commeodat.

Anthelminticus quoque Citri ſuccus iudicatur; nec ſine ratione, utpote putredini, vermium fomento, admodum adverſus eſt, & penetranti ſuo acido corpuſcula vermium aggrediendo, anecat optime. Hoc aſſertum *Redi obſervationibus p. 119.* ſuffulcitur, quae teſtantur lumbricos a ſucco Citri, quo imbuerat brevi periiſſe. Annotavit id quoque *Excell. Dom. Praeſes diſſert. de Anthelmint p. 19* calculumque huic addit *Wedelius l c p 365* Diuretica pariter pollere virtute & hinc ad effectus nephriticos commendari a Practicis, non aliunde quam ex vi ſua attenuandi & reſolvendi, deduci poſſe exiſtimaverim, Qua de cauſa vis eius diuretica laudatur a *Behrens l. c Ettmullero l. c* Lithontripticum dici poteſt, quoniam eadem efficacia, incidendi ſcilicet, attenuandi, ac reſolvendi, ad ſaburram & mucorem aliquem tartareum coagulatum comminuendum & reſolvendum, viribus inſtructus eſt. Vti vero Lithontriptica talia dari, quae calculum perfectum & ſolidum frangere & actu conterere valeant, multi, graviſſimis rationibus adducti, dubitant: ita

nec

nec succo nostro potentiam illam adscripserim, aut cum quibusdam mihi eandem operationem intra corpus humanum, quam extra, in dissolvendis gemmis, unionibus, & corallis, promisero. Nephriticum meliori iure ex adducta ratione dicendum, arenulas enim, si cum saccharo ieiuno stomacho sumatur, promovet, testante *Behrens l. c.*

In tantis virtutibus etiam conspicitur vis illius antaphrodisiaca. Vt refrigerans enim turgescentiam sanguinis & seminis supprimere, & ipsos spiritus acido suo figere valet; hinc teste *Mercuriali L. 4. de morb: mal. c. 5.* mirifice ad seminis copiam extinguendam confert. *conf Pancov. & Schroed. l. c.* Pro exstinguenda gonorrhoea primas tenet, ut milies expertus est *Pancovio* ibidem citante, *Amatus Lusitanus Cur. medic. Cent. 5. cur.* 71. Licebit etiam hic casta mente inseruisse, quod magnum afferat emolumentum, si congressu impuro mentulae communicata sit materia quaedam acris, corrosiva, putrida, quae, intra glandem & praeputium stagnans, inflammationem tunicae glandem tegentis efficit, qua continuata per totam urethram, suppurationem, ulcera, & sic gonorrhaeam producit. Hoc facto igitur statim mentula mundificanda & abluenda est succo Citri, aqua simplici, aut etiam plantaginis, mixto & diluto, sic nimirum sale hoc blando volatili in acido Citri contento, sal illud corrosivum, quo materia talis putrida communicata, scatet, corrigitur, & inflammatio, cum omnibus diris saepe subsequentibus symptomatibus praecavetur, quod *Excell. Dom. Dom. Teichmeyerus, praeceptor meus Venerandus, in Collegio nostro pathologicopra-*

ctico

ctico, vehementer commendavit. In corpulentia denique nimia, acida & inter illa speciatim succum Citri, commendat *Dolaeus Eutyclop Chirurg. p* 474. Vulnerarium ultimo esse, & doloribus etiam arthriticis mederi, ex *Lobensteinio l. c.* commemorasse sufficiet, addendo brevibus & usui mechanico vel oeconomico inservire, dum nempe maculas ab atramento, imo aliunde, in lineamentibus contractas, evanescere facit, & scripturam in charta delere potest.

Progredior iam ad semina, eorumque virtutes eruendas. cum vero in pluribus ferme cum ante dictis conveniant, hic brevitati magis studebo. Sunt vero itidem, ut cortices, calida amara, & aromatica, & hinc etiam interdum medicamenta cephalica ingredi possunt. Cardiaca audiunt, quatenus sunt bezoardica, diaphoretica & alexipharmaca, & sic ad malignitatem cordi molestam expellendam faciunt. Hinc in febribus malignis, imo petechialibus, variolis morbillis egregii usus sunt, praeprimis in emulsionibus vid. *Ettmull. l.c. p* 426. In peste, ut efficax remedium depraedicat *Levin. Lemn. L.* 4. *de occult. nat. mirac. c* 17 In sudoriferorum ordinem collocantur a *Wedelio l. c p* 346. Semen etiam Citri Scorpionum ictibus & porum & adplicatum mirifice mederi, affirmat *Matthiolus & Behrens. l. c.* Ventriculo conferre non inepte statui potest, quatenus aromaticum est, & contra graviditatem vomitus cum fructu adhibetur, teste *Simon Paul. l. c.* Anthelmintica denique virtute non destituenda sunt haec semina, eo quod amaror vermibus maxime sit inimicus, hinc *Sennertus* in vermibus necandis multum ea commendat,

dat, item *Behrens l. c. Sim. Paul. l. c.* uti pariter in pulveribus contra vermes adhibentur v. g. in illo *Cratonis Consil. Medic.* 13. Recipe Coriandri ppr. unc. sem. Semin. Portul. Citr. Limon. ana drachm. duas Zedoar. drachm. 1. Cornu Cerv. ust. unc. 1. M. F. P. dos. drachm. sem. Et haec de seminibus dicta sunto.

Cum itaque partes singulae Citrii mali fuerint explicatae, ipsum pomum sub examinis iam incudem revocandum est. Et hic inficiari haud licet, emolumentum fere uberius impetrari posse ex toto, maxime propter stupendam eius vim alexipharmacam; malum enim hocce instar compositi generosi est, quod partibus gaudet & iuvantibus & corrigentibus sese mutuo. Capiti pro diversis indicationibus auxilium praebere vix negandum, sic in mania, melancholia & deliriis, ad spiritus irrequietos blando acido figendos & placandos, balsamica autem ac bezoardica vi corroborando prodesse possunt; & sane in philtris iam laudavit *Virgil. Lib. 2. Georg. vers. 126. & seq.* canens:

Media fert tristes succos, tardumque saporem
Felicis mali, quo non praesentius ullum.
(Pocula si quando saevae infecerae novercae,
Miscueruntque herbas & non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

Citria adversus atram bilem & morbis moestis opitulari asserit *Matthiolus l. c.* Ventriculo & cordi salutaria esse ex prioribus patebit, quod etiam affirmat *Valentini l. c.* & Citrio quasi inesse generale confortativum cum *Ettmullero Colleg. pharm. in Ludov. p.* 984. audacter statuo. Ut hepatica & splenetica consideranda etiam, quatenus modo ut aro-

matica balſamica, modo ut refrigerantia & aperientia, pro diverſo utendi modo, uſui veniunt. Sic hanc in claſſem referuntur. *a Wedelio l. c. p. 167. & 179.*

Citrium porro totum, in uſum aſſumtum, bezoardicum eſt praeſtantiſſimum & lapidi Bezoar multis paraſangis praecurrens. Praeterquam enim quod lapis Bezoar rariſſime ſit genuinus, (aſſentiente *Manardo in Tr. de Bezoar & Scorzon.*) unde alia quam abſorbendi potentia ex eo ſit arceſſenda, penetrare non valeo, cum ſit ſaporis omnis pariter ac odoris, in quibus tamen vis medica potiſſimum quaerenda, expers. Alexipharmaci denique proprie ita dicti titulo, pomum Citrium fulget, & quidem tanto iure, ut ex vaſto materiae medicae penu generoſius, praeſtantius & efficacius depromi poſſe, omnino dubitem omne enim hic deſiderium implet, & non ſine ratione ab *Ettmull. in Col. pharm. Schroed. p. 426.* omnibus Theriacis, Mithridatiis, & confectionibus magiſtralibus quoad uſum antiloimicum & alexipharmacum praefertur. Viennae & Baſileae quam ingentem & exoptatum praeſtiterint mala Citria uſum, hiſtoriae commemorant, & *Valent. Muſ. Muſ. l.* notat. Sic in peſte laudatur *a Ioh. Dan. Mylio in Baſil. chym. L. 6. Augen. L. 3. de Peſt. c. 9. Ficin. in Epidem. c. 6. Craton. L. de Peſt. Popp in enchyrid. experim.* Conf. praeterea *Unzeri antidotar. peſtilent. L. 2. p. 1895.* ut taceam Celeberrimorum Medicorum coaevorum, hac de virtute anthelmitica, elogio. Et ſane cuiuſlibet veneni malum Citrium eſt alexipharmacum, Ad illuſtrandam vero mirificam & incredibilem fere efficaciam alexiteriam, non poſſum non addu-

cere

cere historiam ex *Athaeneo Deipnosophist. Lib.* 3. Princeps nimirum quidam Aegyptius, maleficos quosdam oebulones, aspidibus, secuodum leges Aegyptiacas, in praedam eaponendos, damnaverat: io itioere vero, ad bestiarum pabulum illos ducente, caupooa quaedam mulier eorom vicem dolens, coivis malum Cirrium dederat; io theatrum ergo lethiferum deducti nebulones, ab ictibus immaoium ferarum nibil quicquam seosere, qua de re Prioceps valde miratus, post inquisitionem de citriis comestis factos est. Postero igitur die, uoi vicissim Citrium dare, alteri deoegare, iussit, quo facto is, qui pomum comederar, immunis mansit, alter vero ab aspide ictus, undique lividus factus miserrime interiit, Pariter *Theopompus Chius* duodequadragesima sua historia oarrar Clearchum Heracleotam Ponti Tyrannum, multos veneno necasse, sed ille, ioquit, adhuc plures ioterfecisser, si popolum praestantissima vis Citriorum latuisser: vid. *Matthiol. l. c. Behrens l. c.* qui huius historiae veritatem etiam sequenti affirmat: quod scilicet Srodiosus quidam Medicinae, Parisiis morso viperae lethaliter tactus, frustra adhibitis omnibus aliis medicamentis, pomo Citrio, quod a Nobili quodam eidem porrectum erat, vix odoratu, ne dum gustu & acido succo delibato, si fides est adbibenda, coovaluerit.

Aote egressum taodem, quaenam ars pharmaceutica nobis ex malis Cirriis suppeditare queat medicamenta, explorandum restat; & ut naturali ordine procedarur alterius, primo cortices examinandi eront. Horum vero flavedo oleum delicatissimum pariter ac efficacissimum nobis offert,

 quod

quod hodie plerumque nomen *Cedro* sibi arrogavit ex Italo idiomate. *Quinta Essenza di Cedro* autem interdum Italis stricte dicitur oleum ex floribus Citri paratum, quanquam *Valent. l. c.* etiam hoc ex corticibus paratum illis *Essenza* appellari putet. In officiois nostris dicitur oleum Citri verum, & datur duplex unum ex flavedine cum aqua destillatum, quod est fragrantissimum, & cuius nota characteristica est albedo aquam limpidam aemulans. Tale ex corticibus recentibus pomorum numero 200. absque maceratione vel fermentatione, statim destillatis, spatio quatuor vel quinque horarum, ab aqua separandum, impetrari affirmat. *Schroder. l. c.* & quidem ex pomorum mediocris magnitudinis, indicata multitudine, 10. ad 12. drachmas. Alterum commune quod ex corruptioni proximis malis Citriis paratur, vilius, minusque priori fragans est, atque magis ad usum externum quam internum commendabile. E corticibus siccis & aridis, quales in officiois venum prostant, etiam quidem per destillationem cum aqua acquiri potest oleum, sed parum. Ipse enim experimento facto ex libris duabus corticum paucam olei quantitatem impetrabam, quod plane aemulabatur illud descriptum, ex putridis malis elicitum. Viridem enim prae se ferebat colorem, odorem vero spirabat non ingratum quidem illum & Citriis satis similem, sed tamen longe a fragrantia & penetranti gratia illius destitutum, quod vulgo de Cedro dicimus. Sapor etiam non adeo acris & igneus erat, ut illius, quod ex recenti flavedine fieri indicavimus: aqua tamen satis fragrans deprehendebatur: Exprimi denique, secundum *Va-*

len-

lentinum, oleum potest ex flavedine, quod vero asservari oequit, & minus usitatum est. Prodest autem quam maxime oleum Citri verum in ventriculi debilitate, interno, & externo usu, calefacit enim maxime, & flatus discutit; in anxietatibus praecordiorum laudante *Wedelio Pharm. acroamat. p. 370.* multum conducit; in colica vero specificum est praestantissimum, nec satis laudandum, & experientia saepissime confirmatum. In febribus omnibus malignis notissimae & comprobatae eius virtuti non opus est suspensa hedera. Plurimis porro medicamentis tam corrigendi, quam iuvandi maximamque gratiam conciliandi fine additur. Omnes autem Practicorum formulas & compositiones, quas ingreditur, recensere, res magis integri voluminis, quam aliquot plagularum est, cum ubique fere desideretur, & ametur. In potu interim Thee quantum non palato solum sed & sanitati vi sua balsamica & fragranti conducat, quemlibet experiri volentem exoptatissimus fructus coovincet. Pulveribus sternutatoriis additum desideratissimam & gratiam, & utilitatem conciliare certissimum est. Ab *Ettmullero*, annotante *Wedelio dissert. de camphora*, laudatur Medici cuiusdam Veronensis Hemisi felicitas, qui oleis Citri & Succini cum Camphora mixtis taotas res perfecerit, ut ipsi columna triumphalis erecta fuerit. Et huius generis etiam est oleum bezoardicam, cuius non infimum ingrediens constituit laudatum oleum Citri verum, ex quo scilicet, & Campborae q. s. in illo dissoluta *Excell. Dom. Praeses* illud parare coosuevit. *Wedelio* vero ex Campborae dra-

chma una in oleo amygdalar. dulc. cum rad. Alkann. tincto, & olei Citri drachma ſemis addita, id parare placet. Vtroque modo ſe ut remedium inſigne bezoardicum cordiale, balſamicum in ſebribus malignis, aliiſque morbis commendat, defendit ab inflammatione, imo ſtomachicum & uterinum eſt ad guttas duas, tres, vel quatuor propinandum. Ex hoc tandem oleo bezoardico, oleo Ligni Guaiaci, & Caryophyll. paratum oleum odontalgicum in dolore, & carie dentium egregii uſus commendat *Dom. Dom. Teichmeyerus in Collegio Chymico*. Paratur etiam Balſamus ex oleo Citri, & Nuc. Moſchat. qui, & capiti, & nervis amiciſſimus erit.

Ex oleo tandem noſtro Citri, ſaccharo, & aqua Roſarum *Mynſichtus* ſuum parat Elaeoſaccharum alias vero ex ſolo tantum cum ſaccharo mixto oleo paratur, quod *Excellentiſſimus Dom. Dom a Bergen Profeſſor Francofurtenſis ad Viadrum digniſſimus, Patronus atque Praeceptor meus, omni honoris ac obſequii cultu ſuſpiciendus* in Cardialgia ſpecifice commendare ſolebat; ſic pulveri digeſtivo ordinario, qui S. R. M. Vladiſlao IV. in uſu fuit, addit *Dom Dom. Cnoeffelius* ſaccharum Citratum, it. Eſſent. Citr. extractam, compoſitionem vide in *Appendice ad ann V. Ephemer. Germ. N. C.* Saccharum vero Citratum, nihil aliud eſt, quam dictum Elaeoſaccharum. Et hunc ſub cenſum trahenda etiam eſt Eſſentia Citri ſicca *Hoffmanno Clav. Schroed.* ita dicta, quae conficitur ex Cortic. Citri recent. mediante ſacchari albiſſimi aſperſione, quod abraditur viciſſim inverſo cultello in orbem ſtanneum, uſque dum

ſac-

saccharum succi ad instar appareat, hoc repetitur tam diu, usque dum saccharum consistentiam acquirat siccam. Non displicebit hic ob coovenientiam cum prioribus, inseruisse medicamentum aliquod elegantissimum, sub Essentiae Citri trochiscatae nomine ab Amico quodam Medico communicatum. Ita autem parandum est: Recipe pomorum Citri recentium, a sorditie superficiali bene mundatorum no. 2. affricetur ipsorum flavedini fructus sacchari Canarensis indeterminatae molis, abradatur semper quantum sacchari oleo apparet iouadatum, & de novo affrictione ulteriori continuatur. Sacchari hac mi-culae oleositate saturatae, & collectae cum una adhuc sacchari Canariensis parte (vel minus potius) probe in mortario lapideo terantur, quibus in pollicem conversis, pro massa exio paranda, addatur f. q. ipsius pomorum succi. Ex massa hac quam optime subacta, trochisci, stellae, si placet, charactere insigniendi, formentur, magnitudinis arbitrariae, modo, ne gratia medicamenti cum puritate simul externa periclitetur, omnia circumspecte, & lotis suscipiantur manibus. Vires illius medicamenti analeptici eaedem sunt cum illis, quas fructus, unde conficitur, possidet, nisi quod ars principia illa duo essentialia inter se diversa, acidum nempe, & oleosum hoc pacto unendo, praecellere videatur ipsam naturam, unde una quasi fidelia duobus succurrit dealbandis parietibus. Quippe acido blando, sacchari dulcedine involuto, temperatur aestus praeter naturalis humorum, attenuatur pituita particulis aethereae naturae oleosis, & tonus partium labefacta-

tus corroboratur. Delicatius vix bibitur Thee infusum ac trochiscorum horum nonnullis in illo solutis, & aemulatur tunc acidulas praestantissimas. Vino dulciori si remisceantur, qui illud bibunt mirantur eius suavissimum odorem ac saporem. acterum cum totius pomi conveniunt viribus.

Cortices porro I. suppeditant Essentiam Citri, infusi scilicet in spiritu Vini rectificato, digerendo eandem producunt. Essentia haec ut stomachicum, & carminativum, in variis affectibus usurpari potest cum fructu. *Wedelius* eandem medicamentis nervinis addit; II. Spiritum, parari potest per fermentationem, recipiendo corticum q. v. ab albo separatorum: his concisis addatur sacchari s. q. in aqua tepida soluti, & pauxillum succum cerevisiae: in vase clauso per 7. dies digerantur, & tum ex arena destillentur, sic prodit spiritus elegantissimus, qui aliquot guttulis datus in convenienti vehiculo vires deficientes egregie restaurat, variaeque indicationi pro Medici iudicio respondet. Elegantissimum Spiritum & Essentiam Citri vide in *Moellenbrocci Tract. de Variis*. Simili ratione etiam paratus Spiritus bezoardicus ex Cortic. Citr. *libr.* 3. *Flor Samb. M.* 12. & Spiritus Vini non rectificat. *Mens.* 14. *lib.* 16. per destillationem egregiem inservit extractioni Tincturae bezoardicae. III. Aquam per destillationem factam, quae secundum *Schroed. l. c.* est carminativa, & anthelmintica; non minus etiam stomachica. IV. Acetum, per infusionem scilicet paratum, quo utitur *Ettmullerus l. c.* in morbis epidemicis, acutioribus, malignis. V. Syrupum, potissimum medicamentis

bezoar-

bezoardicis ad gratiam addendum. Ingreditur Electuaria purgantia, aliaque *Pancov l. c.* eundem laudat ut cephalicum, stomachicum & cordiale, orisque halitum corrigere & palpitationi cordis item melancholiae mederi statuit. Meminisse hic etiam iuvat ex flavedine corticum Citri recentium cum nucleis melonum contusis parari Italorum *Orsebato*, quod non minus proficuum quam delicatum est, & in febribus malignis, variolis, morbillis, variisque morbis concedi potest. Ita pariter cortices citri recentes una cum Cinnamomo constituunt gratissimam aquam illam Tappianam id vero praeterquam quod palato satis arrideat, etiam ventriculum roborat, digestionem promovet, & analepticum atque cardiacum est egregium. VI. Condirium, quod *Bebrens l. c.* ut praeservativum ab aere nocivo & rore matutino, commendat. VII. Etiam ex corticibus calcinatis per elixivationem sal parari potest, quod tamen vix alibi, quam apud *Schroed. Pharmac.* invenies.

Ex ipso vero succo & pulpa, paratur cum saccharo quasi conserva quaedam, quae ex Italia allata, nomine *Agro di Cedro*, salutatur, cuius usus in aestu febrili, alibique non inconveniens est. Porro syrupus acetositatis Citri, tam in potionibus & lulepis, quam etiam electuariis, aliisve formulis, pro debito fine usurpandus. Electuarium etiam egregium, una tamen cum flavedine, constituit sequenti modo: Recipe pulp. pomor. Borsdorff libras 3. pulp. pomor. Citr. Succ. Citriana libr. 1. flaved. cort. Citr. minutim incis. unc. 4. Sacchar. alb. libr. 4. coque blando igne in vase terreo vitreato ad electua-

eil consistentiam vid. *Ettmull. Colleg. Pharmac. in Ludov. p.* 984. in nostris vero officinis absque pulpa pomorum Borsdorff. parari consuevit. Confortativum est praestantissimum. Tandem habetur ipse succus expressus & ad usum asservatus, praesertim si cum saccharo fermentatus sit; adportatur talis etiam, ex parvis & immaturis confectus Citri pomis, ex Italia. Turcis ex succo parare potum aliquem solenne est, qui illis dicitur *Sorbec* & ex saccharo pariter & acido succo consistit. vid. *Valent. Mus. l. c.* Inservit itidem succus laudatus conficiendae Tincturae Coralliorum sat notae, nec non in usu est frequenti serum lactis caprini cum solo succo Citrino paratum, & idcirco dictum serum lactis caprini Citratum, quod commendatur in febribus ardentibus, nisi adsint usum eius dissuadentia symptomata, in Scorbuto illi adhuc adiungi possunt succi antiscorbutici v. g. ex Fumaria, Cochlearia &c. Et ultimo succus Citri cum Camphora & addito vino albo, egregium, & Sexui amabili se quam optime commendans constituit cosmeticum.

Succedunt autem semina eorumque praeparata examinanda: Ex illis I. mediante expressione elici potest oleum, id licet non sit officiale, adeoque nec in frequenti usu, tamen virtute sua specifica anthelmintica sese commendat, & maiori cura advertendum esset. Vt vehementissimum antidotum adversus pestem aliaque venena oleum ex seminibus extractum laudat *Ioh. Baptist. Port. Mag. natural. L. 8 c. 9. & L. 10 c. 5* II. Inter emulsiones frequentius usurpantur semina, in febribus ardentibu-

tibus huiusque genii morbis aliis. III. Pulveres ingrediuntur contra vermes quod etiam commendat *Sennert. in Prax.* nec non decocta & aquas alexipharmacas; recipiuntur pariter in pulverem contra variolas & morbillos vid. *Dispens. Brandenb.* *p.* 144. 4 Mucilago etiam ex Semine sed paulo difficilius impetrari potest, quae ut mucilagines v. g. Seminis Cydoniorum, Plantaginis &c. usui Medico suum contribuere posset. Ingreditur, quod obiter adhuc notandum, ut praestans bezoardicum & antiloimicum, semen Citri Theriacam Andromachi, in *Dispensatorio Brandenburcico* optime & cum ratione farragini illi ingredientium insertum, in aliis vero descriptionibus Theriacae negligenter ab Autoribus omissum.

Sed videamus adhuc paucis, qualia ex toto Citro simul sumto prostent praeparata I. Igitur se offert pomum totum conditum, quod maxime nondum perfecte maturum, cortice & carne incisis, nucleisque exemtis, condiri solet, cuius usus ex antecedentibus sat patet. II. Syrupus ex toto Citro, qui alias bezoardicus Praevotii dictus fuit, cum vero, ob ingredientes radices, saporem ingratum habuerit, suaviorem Autores Dispensatorii Brandeb. conscripsere, ut videre est ibid. *p.* 196 III. Electuarium de Citro, cum quo coincidit, Theriaca Citrata, *l. c. p.* 206 descripta. Aqua ex pomis Citri, videatur apud *Sennert. L.* 5 *part.* 3. *Sect. c.* 5 it. in *Febrii Tractatu de Scorzonera c.* 7 quam, cum non inelegans sit, hic subnectere placet. Rec. pomor. Citr. recent. no. II. incidantur cum cortice in taleolos tenues, addantur Sacchari albissimi unc. III. rcd.

Schor-

Scorzoo. muodif. drachm. 2. aquae font. lib. 6. coquatur ad tertias, coletur.

Vltimo loco memorandum est, quod ex Citro gratissimi saporis decoctum laxativum, in calore nimio valde proficuum, praeparari possit, si nempe Tamarindorum uncia una cum Mannae duabus, & pomo citrio in Taleolos discisso, exemtis prius corticibus, in aquae mensuris duabus coquantur, & colentur. Redditur inde potio, propter blandam aciditatem, palato gratissima, quae in febribus biliosis, ad bilem nimis acrem servidam praecipitandam & educendam, non sine insigni fructu adhibetur. Per quam etiam nota & usitata est praeparatio illa ptisanae, quae ex solo bordeo, rasura cornu cervi, pomo citri, addito pro edulcoratione, parari solet, inque febribus ad exstinguendum calorem nimium, sitimque sedandam convenientissimum remedium est. In fine adhuc occurrit potus ille delicatus, refrigerans, & aestate a solis calore languentibus amoenissimus *Limonade* dictus, qui ex succo Citri, aqua simplici, & saccharo, addita ipsa corticum flavedine paratur, usus eius est, ut gulae ita & sanitati acceptus, abusus vero per quam noxius. De omnibus ante dictis praeparatis usum pharmaceuticum, qui est idem cum saepe commoratis repetere nolui, cum crambem toties coctam apponere palato minus arrideat.

ERHAR-

ERHARDI BRVNNERI

DIESENHOF-HELV.

DISSERTATIO.

DE FREQVENTIA MORBOR. IN HVMANO CORPORE PRAE BRVTIS

PRAESIDE

GEORGIO ERNESTO STAHL.

DISSERTATIO IV.

De Frequentia Morborum in Corpore Humano Prae Brutis.

CVm animum advertentibus non possit non dilucescere, quod homo, saepius, & plurium specierum morbis, corripiatur, quam quaecumque alia bruta; considerationem utique meretur, unde verisimillime hoc pendeat atque ita eveniat: tanto magis, cum homo seorsim spectatus, re vera rarius aegrotare observetur, quam summae corruptibilitati corpori eius, secundum materialem ipsius constitutionem examinati, convenire aut impendere deprehendatur. Primo itaque, si animalium genera nobis cognita spectamus, sane nulla nobis occurrunt, quae sive tam saepe, sive tam varie, sive tam dubie, ut ipsi homines, aegrotent. Quantum libet etiam illorum pleraque longe brevioris sint Vitae, & periodum huius multo pauciore tempore absolvant: longe etiam magis; si aegrotare incipiant, deleterios atque lethales morbos incurrant. Dico, non ita dubios effectus sortiantur, uti fere in hominibus fieri consuevit; ubi subinde morbi in aliis subiectis cum nullo aut minimo periculo exeunt; in aliis

in-

ingens periculum, imo non ita raro lethalem exitum sortiuntur.

Vt huius negotii velutii summos apices delibemus, & quasi summa capita percurramus, Frequens hominibus est Febrium proventus, quae e contra inter bruta, vel plane non, vel certe rarissimis, & vere dubiis exemplis, observantur. Deinde vix notae sunt, inter bruta nobis notiora, Haemorrhagiae: unde mirum non est, etiam illos morbos ab haemorrhagiis molientibus, impeditius succedentibus, aut nimium profusis, aut diu assuefactis, & post hac, vel alias etiam temere, suppressis pullulare, solertior observatio deprehendit, brutis incognitos aut insolitos esse. Pariter, minus cogniti inter animalia bruta sunt Tumores vere oedematis atque hydropici. Si ovillum genus excipias, vix aliis animantibus notae sunt Phthises: quin rarissimis etiam exemplis, nisi apud iuniores canes Vermes subsint, atrophia. Ex eodem fundamento, rarae inter animantes sunt tusses, praecipue diuturnae aut humidae, nisi quidem a manifestioribus externis caussis inducantur, ut a manducatione foeni, multo pulvere limoso polluti, qui halitu in asperam arteriam, & pulmones adductus, partim vellicando, partim obstipando, & adstringendo, pulmones male habet, adeoque conatum excutiendi, tussi aemulum, ibi producit.

Familiariores sunt brutis squalores cutis, & foeditates ulcerosae scabiosae. Non tamen illo more, quo hominibus obtingere solent, ut peculiares partes seorsim prehendant, ut caput, faciem seorsim, aures privatim &c. Imo nemo non vi-
det,

det, quod etiam huiusmodi affectus brutis facilius eveniant ab externis caussis, quam internis: quod ipsum de hominibus pari modo dici minime potest.

Certe vero etiam aliorum plerorumque affectuum particularium; vel nulla plane sunt in brutis, vel nonnisi rarissima vestigia. Capitis, oculorum, aurium, inflammationes (nisi ab externis caussis & vi illatae) fauetum, pectoris. Quamlibet iam superius negata brutis familiaritate haemorrhagiarum; haec pleraque, ut istarum consectaria, removerimus. Lippitudo, rubor oculorum, coecitas cum & sine cataracta, canibus & equis familiarius eveniunt inter bruta: minime tamen aeque sive prompte, sive saepe & familiariter, ast multi ex hominum coetu, nisi externa violentia intercedat. Gravissimum illud malum, convulsiones, rarissimi exempli est inter bruta, quod enim de alitibus quibusdam, & de Alce inter quadrupedes, narrant, fabulae propius esse, quam observationibus, quotidiana experientia confirmat; Quam frequens autem hoc malum sit inter homines, neminem utique latet. Paralysis, licet hominibus quoque non ita admodum frequens, immensum quantum tamen frequentius his etiam obringit, quam brutis; nisi equorum peculiarem debilitationem, quae in cruribus ipsis aliquando contigit, ad hunc censum referendam ducamus. Differt autem certe a paralysi humana, quod haec familiarius uni artui, aut unius lateris artubus, aceidat: equis autem vel quatuor artus, vel utriusque lateris anteriores aut posteriores, eadem illa debilitate afficiantur: praeterea hominibus, quando totius unius lateris paralysi corripiuntur, fere

 so-

solennius etiam regio interposita totius trunci, una graviter laedatur: quod apud equos minus solitum, apud alia vere animalia totum hoc malum insolitum est. Phantasiam in homine, iam inter alios morbos, iam circa illorum manifestiorem occursum, saepe atque facile laedi, testatur quotidiana experientia. Apud bruta quidquam tale, excepta ipsa rabie, deprehendi, non observetur: quamlibet canes, qui etiam rabiei prae aliis animalibus expositi observantur manifesto somnis vexentur. Sicut autem inflammationibus, & spontaneis suppositionibus, minus obnoxia observantur bruta quam homines; ita etiam frigoribus immensum quantum minus laeduntur: & quidem, quod mirari fas est, non tam sola maiore mole & robustiore testura conspicua, sed plane exilia avicularum variarum exemplo. Homo vero, licet etiam ipse non ita absolute frigoris impatientissimus, tamen notissimum etiam est, quod minus quam alia pleraque bruta illud tolerare valeat: inprimis tamen cum tali differentia, ut secundum assuetudines diversas, alii quidem minore molestia inde afficiantur, alii maiore atque praesentiore. Ut Inflammatio rarior in brutorum corpore est provectus, ita sphaceli tanto rariora sunt exempla; ad quem interim homines, licet nec ipsi adeo praecipites sint, multo tamen utique proniores sunt atque promptiores.

Quid, quod inter homines, & partus, valde difficilis subinde fit, & post partum, varia occurrent incommoda, imo pericula, qualia inter bruta non observantur. Imo, uti supra iam monuimus, quin repetimus, quod bruta communiter Haemorrhagiis careant, quae humano ge-

neri

neri familiares, quando laboriosius succedunt, magnum numerum aliorum incommodorum & praeternaturalium affectuum his parturiunt: a quibus iusta & reali consequentia, propterea libera sunt bruta, quoniam ab illorum fonte, haemorrhagiis earumque moliminibus absunt, ita peculiarem differentiam hic habent brutorum foemellae ab humanis, quod istis menstruae haemorrhagiae incognitae sint, adeoque etiam varia alia morborum genera: quae mulieribus ex hac radice pullulant, brutis minime pariter obtingant. Mirabilis profecto est diversitas illa, quae inter infantes humanos, & brutorum pullos atque foetus, intercedit; dum infantes variis hinc inde affectibus obnoxii fiunt, teneri insuper & varie sensibiles: Brutorum contra foetus corporis mole subinde etiam summe exiles, non nisi rarissime graviter affici observentur, licet inter externas, uti loqui solemus, iniurias, multas atque varias versari videantur.

Vt brevibus omnia complectamur, cum homines abundantia sanguinis spissescentia, sanguinis operosioribus commotionibus, sanguinis copiosioribus emotionibus & exonerationibus, motibus partim eo spectantibus, partim tali occasioni supervenientibus, spasticis, pressoriis, convulsivis, expositi sint: bruta vero communiter ab his rebus aliena existant: fieri hinc aliter non potest, quin & longe faciliori illorum proventui, atque impetui, expositi vivant homines, prae brutis. Dum hac observatione historiam Frequentiae morborum humanorum prae brutis, obsignamus, manuducit illa veluti ad fundamenta pathologiae, sive causarum, quarum intuitu atque interventu haec morborum

Frequentia brutis minus, hominibus magis familiaris esse soleat. Quaerendae autem erunt causae, vel in discrimine motuum, vel in differentia variarum occasionum externarum seu adventitiarum. Imo vero, meretur nonnullam considerationem, an non illud ipsum, quo bruta ut talia ab homine differunt, hic aliquid diversitatis inferat, & quo maxime modo atque intuitu hoc ita evenire possit, aut soleat. Tentabimus, quid in vestigatione circumspecta instituta colligere integrum videatur. Quod itaque primo loco materiam corporis humani, in ordine ad brutorum corpora, concernit, nullam sobesse praerogativam horum prae illo, vel mediocriter considerantibus, manifestissimum hic est.

Primo enim certissimum est, quod corporis animalis in genere, universae inquam Mixtionis animalis, in eo plane par sit conditio, quod ad corruptionem putredinosam totum propendeat, nullo penitus animalium genere excepto: Vnde certe ex hac parte, neque animalia ullam habent praerogativam, nec homo ullum delectum, quo brutis deterior iudicari mereatur. Imo non ita ignota est ipsorum brutorum invicem maior aut minor, saevior aut levior, ad hanc corruptionem aptitudo, quin satis vel in vulgus cognitum sit, quod verbi gratia pisces, & citius & gravius putredine corripiantur quam terrestria carnosa, tam bruta, quam ipse homo. Deinde, quod reliquam crassius consideratam texturam corporis brutorum concernit, solet aliquando allegari crassior atque firmior textura, quae quidem etiam in iumentis variis merito agnoscitur. Interim non minus ve-

rum

rum, sane vero longe magis notandum est, quod etiam tenerrima animalcula, mollissimi corporis, & certe, hominis intuitu, etiam brevissimae vitae, nihilo secius privilegio hoc, ut rarius quam homo aegrotent, in solidum gaudeant, & qualemcumque illam vitae suae brevitatem, incolumitate vix speranda compensatam sentiant.

Post intimae materiae, mixtionis inquam ipsius similitudinem, consideranda est altera materialis circumstantia; structurae consideratione. Vbi profecto iterum omnini, ne per somnium quidem, ulla structurae organicae praerogativa hactenus in mentem venit, propter quam brutis minus corruptibile esse corpus, quam homini argumentari fas sit. Cumprimis, si nunquam ex oculis dimittenda illa paritas etiam exilissimorum animalium, cum diffusissimis, in considerationem debitam hic adhibeatur. Quid, quod notius sit, quam humanis commodis subinde expediat, diffusioris etiam molis animalia, crassioris omnino & firmioris texturae, equos, & longe facilius, & gravius, & ita etiam frequentius, quam alias animantium species, ad ipsas usque satis exiles, canum, catellorum, aviculorum, & aegrotare, & in vitae subinde pericula adduci.

Postquam autem mixtionis, neque structurae, aliquam probabilem praerogativam in brutis prae homine invenire licet, occurret forte in motibus vitalibus, essentialis aliqua atque realis solida praerogativa, qua bruta hominem antecellant, & hanc corruptionis minoris gratiam illi acceptam referre possint. Erit autem tanto magis dignum consideratu hoc negotium, cum in motu seu cir-

culatione sanguinis, non solum re vera, (instrumentali respectu) consistat primaria atque fundamentalis Vitae atque sanitaris ratio; sed etiam recentissimis aliquando praepostere, & alio, quam quem vere habet respectu, pro Vita ipsa pathologice sumenda, allegetur. Quando vero hoc ipsum pulsus seu circulationis sanguinis negotium, praeserrim sibi relictum, & nullis occasionibus perturbationibus temeratum, in se, & secundum essentiam sui spectamus atque perpendimus, nemini certe in mentem veniet, nedum demonstrationi alicui locum relinquet, quod bruta aliqua, nedum pleraque, non dicam omnia, aliquid in hoc genere praerogativae habeant, excepta in humano genere reperiunda, facili huius negotii perturbatione, ab animi motibus, sive, ut vulgo loquuntur, pathematibus. Cum vero haec res prorsus alterius classis, & altioris, ut loquuntur, indaginis sit, ut nimirum non solum ipsa facti veritas, sed rationes etiam eiusdem commonstrentur; reservabimus id tantisper convenientiori loco: hic autem illud omnino iterum prudenti considerationi commendabimus, quod iam monstramus, quod videlicet motus vitalis in brutis animalibus nulla vera interna praerogativa, prae similibus in homine, gaudeat, sed utrobique par sit ratio, & nihil dispar proportio, e qua tam notabilis non solum sanitatis, sed vitae prorsus periclitantis diversitas, accersi atque deduci merentur. Merito profecto veremur, ne in abyssum quendam temere committere ratem videamur, si caussam aliquam diversitatis nostrorum defectuum magis quam affectuum, quaeramus in diversitate ipsius principii,

quo

quo bruta animalia ab homine distingui, in confesso est. Interim cum fere profundissimi maris longe magis pacificae sint navigationes, quam diversis brevibus syrtium atque scopulorum obsessi; non reformidamus huic etiam pelago committere navem, favente sane rationis cynosura, & regente peritae discretionis clavo. Sterilis profecto semper est disceptatio illa, qua de essentia animae humanae, sive in se spectata, sive cum brutis comparata, nugae potius aguntur, quam disquiritur. Nihilo foecundioris proventus est disquisitio illa, de modo agendi, quo anima, si non moveat, (cum illud etiam plerisque displiceat) tamen, quod nemo negare solet, motuum directiones gubernet: nedum ut aliquid conceptui idoneum, vocibus aliquid significationibus, proferatur, de Modo ratiocinandi, cogitandi, reminiscendi, volendi. Quam parum autem hae res in considerationem humanam descendere possunt, tam parum profecto, nostris inprimis, Medicis usibus idonea, nedum necessaria esse, constanter nobis videntur; cum atque sufficere nobis possit, sola, sed solida, notitia atque animadversio τῦ ὅτι Quod utique haec ita fiant, Quod anima & dirigere motus possit atque soleat, & (quod quidem de motibus animalibus in confesso est) propter finem hoc faciat, id est cum intellectu, iudicio, & proportionata directione secundum finis proportionem: & cum voluntate, desiderio proposito constanti, imo pertinaci, finem illum non magis prosequendi, quam assequendi. Reperiemus hic sine dubio intimum atque solidum fundamentum, diversitatis, quamobrem frequentior sit morborum proventus

hominibus quam brutis. Si animum advertamus, quod praecipua differentia, quae inter communes motus vitales brutorum atque hominum intercedit, consistat in discrimine constantiae, ordinis, aequalitatis, continuitatis. Deinde in observatione atque pervestigatione, non modi causandi, sed ordinis causandi, & ipsarum causarum, a quibus haec vitalium motuum promptior alteratio prae brutis in homine manifestius suscitetur. Sane vero cum tanta sit ordinis & proportionis motuum vitalium, efficacia, ad crasin vitalem, vitam inquam atque sanitatem conservandam, ut non solum defectus atque vitia illorum motuum, crasin hanc vitiare possint, sed etiam recte procedentes illi motus, ipsam labefactatam crasin repurgare atque restaurare, citra alia adminicula, possint: In propatulo hinc est, quod, quicquid motus vitales temerare atque labefactare potest, quo minus huic suo officio, iugi vigore atque tenore, praesint ac insistant: & quidem quicquid in homine magis evidentius imo eminentius, directe, & solemniter hanc labem producere potest, illud ipsum merito inculpari queat, quod causa praecipua existat frequentioris inter homines quam apud bruta, periclitationis, sanitatis, imo ipsius, per faciliores consequentias, Vitae.

Si iam a crassioribus materialibus partim remotioribus, partim propioribus, causis, initium faciamus, notissimum utique est, quod homines (non quidem omnes & qua tales, absolute sed tamen certo respectu qua tales) homines inquam plerique, aut sane multi, materialem causam aegrotandi variam & multiplicem corpori suo ingerant

rant atque obtrudant, non alio, quam rationalis quidem, id est libere eligentis, pertinaciter volentis, & obstinate exequentis, appetitus voluntarii vitio. Sicut enim merito hoc nomine allegatur, illud ioculare, quo impotenter bibuli, bovis & asini exemplo, non plus, quam ad sedandam sitim necesse sit, bibere iussi, se vero non ut bovem & aut asinum, sed ut homines (effrenes nempe, sed profecto freno dignos) bibere, argutantur: ita eodem plane iure ridetur, alterius inconsultum consilium, qui vermes puerorum, abunde ingurgitatis uvis passis interfici posse, sibi aliisque persuadere suscepit, ut vermes, tam dulci pabulo impotenter abutentes, non solum ad satietatem, sed ad corporis usque crepaturam, sese inde ingurgitent: cum animalia reliqua praeter hominem, vix quidquam, nedum tantum, intemperantiae indulgeant, nec ipsa abiecta insecta usque: quod e contra hominibus, uti solitum, ita fere proprium est. Deinde intuitu secretionis atque exeretionis, exonerationis partim superfluorum, partim alienorum, notum est illis, qui veram Vitae physiologiam noverunt, quid ibi possit atque valeat, voluntarii motus & quietis, & sub his aeris ambientis varietas. Quid vero hic etiam possit atque valeat, voluntatis in homine varia pertinacia, notum est: quod contra in brutis, sive naturae quodam instinctu a priori, sive sensus alicuius impulsu a posteriori, aliter sese habere, nemo non agnoscit. Quid, quod apud ipsos homines velut in proverbio sit illa aetiologia, ut de durioribus cibis, aut meliorum etiam immoderatiore quantitate ingurgitanda, dicant quod

stre-

strenue laborantibus usui sint: Quibus formulis agnoscunt, quod utique & difficilioribus concoctu assumptis, fortiores corporis motus veluti remedio sint: & maior assumendi quantitas, laboriosioribus corporis motibus, quadret, imo debeatur: ignavis autem non item. Concurrit autem hic, inter homines frequentissimum, aberrantis Opinionis, iam alienae iam propriae persuasioni stolidae innixae, lenocinium, ut partim ratione quantitatis, partim qualitatis, ingerantur, quae non solum corpori, sed ne quidem ipsi gustui (absque opinionum frivolarum praeiudiciis consulto) non quadrent aut conferant. Quale quid apud bruta tantum abest ut inveniatur, ut potius illa velut uno ore, non solum inquam sapore, sed mox odore, pleraque illorum aversentur & ab illis abstineant, quae ipsis vel nocere, vel ad minimum nihil prodesse, possint. A qua quidem re in hoc genere tam alienus est humanus, voluntarius inquam, appetitus, ut etiam illas, res, quas, sive saporis, sive cuiuscumque opinionis tandem praeiudicio sibi praefixi, licet noxias intelligat & expertus sit invitate, nedum abhorrere, saepissime certe vel non substineat, vel vincente graviorum incommodorum aut periculorum metu, omnimodo indignetur. Occasione persuasionum alterius appetitum sive provocantium, sive obruentium, consideranda certe venit illa minus convenientium assumendorum, iam quantitas, homini prae brutis animantibus periculosa, quae ab alieno arbitrio, opinione inquam, alterius atque voluntate, ipsi obtruditur. Quale quid imprimis valet in infantibus, imo aliis, non quae debent, sed quae ab alio-

rum

rum arbitrio habent, in corpus assumere coactis. Ratione etiam concoctionis, digestionis, excretionis, secundum necessitatem ab aliorum hominum arbitrio ipsis impositam vivere adstrictis. De qua quidem, infantes imprimis graviter affligente iniuria, nupera Dissertatione de infantum affectibus latius actum est. Quemadmodum autem voluntariae, morales inquam, opinioni & atque intentioni superstructae, tam circa assumptionem, quam assumptorum regimen, aberrationis varii sunt gradus, variae occasiones, varii fines, ita illos quidem prolixe percensere, laboriosum esset; sed sane ad nostrum propositum irritum. Nobis enim sufficit τὸ ὅτι animo impressisse, quod voluntas, intentio, desiderium opinioni superstructum, vera harum rerum origo sit, & verum fundamentum. Ab iisdem profecto, moralibus inquam, civilibus, voluntatis electione, sive coactae, sive protervae, susceptis, intentionibus, invitationibus, impulsibus, obtingunt humano corpori variae iniuriae, a rebus exteris, inter quas corpus humanum versari, talibus, inquam, respectibus versari, vel contingit, vel necesse est. Ex hoc enim fonte, refrigerationis, concalefactionis, concussionis, contusionis, compressionis, collisionis, frictionis, vulnerationis, rupturae, distorsionis, imo aliarum variarum violentiarum, quam numerosae humano corpori laesionum causae ingruant imo incumbant, facile est intelligere, imo colligere. Sicut autem ad huiusmodi damna, homines revera quasi manuducunt, morales, voluntariae, proprii aut alieni arbitrii, occasiones; ita aliae quidem animantes, quae vel extra humanum arbitrium, atque

atque imperium vivunt, vel ab externis violentis tutae sunt, ab huiusmodi etiam effectibus atque eventibus talium causarum & occasionum, securas esse, rationi sanae consentaneum est.

Peculiaris autem penitus efficacia Animi pathemarum in homine, absolvit manifeste longe maximam partem diversitatis huius, inter proventum morborum frequentiorem apud homines, quam inter ipsa bruta. Profecto vero, nec aliorum industriam atque solertiam elevamus, neque nostris considerationibus, nisi in quantum Veritati innituntur, hic aliquid tribuimus, interim illud quibuscumque tandem, modo quaestionem recte intelligentibus, arbitris permittimus, quid in tota sive physica, sive medica doctrina, hactenus dictum & actum sit, dignum negotio tantae efficaciae, adeoque iustissimae considerationis, quale exhibent ita dicta Animi pathemata. Non autem nostrum institutum fert, huic quaestioni diu immorari, placet potius rem ipsam, uti vere sese habet, intueri. Falsi sunt, qui animi ita dicta pathemata, corpus tumultuarie solum concurrere atque laedere persuadere nobis contendunt: aberrant, qui ab his quicquam in corpore, aut de corpore, directe laedi, sibi aut aliis persuadent: sive de humoribus illud intellectum velint sive de solidis partibus, sive de ipsis, ut loquuntur, spiritibus. Qui etiam, quacumque tandem ratione, motus in corpore, ab animi pathematibus magis immediate laedi tandem largiuntur, errant manifestissime quando non nisi turbulentam hanc esse atque tumultuariam motuum in corpore ab animi commotionibus, perturbationem, asseverant. Te-

sta-

ſtatur enim contrarium, totus ille, qui animi pathemata primo & immediato ſequi ſolent, affectuum, coetus; tum alias, tum in primis Nauſeae exemplo, abunde commonſtrans, quod & genus, & directio atque adminiſtratio, illorum inſolitorum motuum, qui ab animi pathematibus in corpore ſuſcitantur, evidentiſſime coincidat cum illis intentionibus, quas ſub dicto illo pathemate, animus praefixas habet, ut alibi Dn. D. Praeſes ſufficienter demonſtraſſe videtur. Sicut autem animi pathemata ita recte conſiderata, ſatis manifeſto motus vitales ordinarios, ſecundum ſuam praecipitem intentionem, concitant, & in genere dirigunt; ita tamen, ut in reliqua ratiocinatione atque cogitatione nulla huius effectus directa ſive voluntas, ſive memoria concurrat, adeo ut ne quidem in vomitus a nauſea, voluntaria aliqua explicita intentio concurrat, ſed potius quaſi averſio quaedam. Ita poſcit omni modo peculiarem conſiderationem varia illa; ſed ſemper manifeſto contra certas moleſtas aut noxias res, inſtitui ſolita in humano ſyſtemate, vitalium motuum intentio, qua illi iuſta, & quidem, illorum incommodorum a corpore, depulſioni, proportionata, & ita efficaci, ratione atque methodo, augentur, inſtruuntur, imo recte reguntur, ut eventum etiam debitum atque ſperatum, omni modo vitalem, ſortiantur.

Huiusmodi hominibus prae brutis familiarium, imo quaſi propriorum, motuum & actuum ſpecimen, ſunt imprimis Febres. Qui etiam alii ſubinde diuturni, aliquando etiam repentini, ſubinde vero etiam Stati, conatus exoncratorii; ſaepiſſi-

pissime etiam cum peculiari phantasiae concursu contingentes: uti quando plethoricis, aut ad haemorrhagias iam proxime dispositis, somnia de lapsu in lacus, de laborioso transitu per profunda vada &c. in somno obversantur: pollutione etiam nocturna affectis, vix unquam sine insomniis tali effectui respondentibus, ille ipse contingit &c. Est autem praeterea illud etiam maximo pere notandum, quod quidem huc usque, quantum nos sciamus, nusquam tactum est, nedum peractum, quod illa promptitudo ad horum generum varios conatus suscipiendos, Febres imprimis, quam maxime respondeat morali indoli individuorum; ita, ut qui alias ad agendum prompti, imo praecipites sunt, in agendo vero, per impatientiam turbulenti, praeposteri, festini, ante tempus fastidiosi: aut contra, tranquilli, providi, ordinati, assidui, patientes, & per legitima media iustum finem adipisci pertinaces &c tales etiam tam ad suscipiendos huiusmodi motus & actus seu motuum directiones atque gubernationes, quam ad eosdem recte aut perperam prosequendos, eadem illa indolis suae generali morali proportione, & veluti modulo, satis manifesto utantur, eamque hisce suis tam incoationibus quam prosecutionibus, servent atque exprimant. Est quidem evidentior, sed nondum certe inveni, quo usquam loco condigne notata, nedum considerata, efficacia animi pathematum in huiusmodi vitalium motuum, ad exonerationes corporis salutares pertinentium & quadrantium, nova turbulenta efficacia, ad iustas illorum proportiones pervertendas, & ordinem illorum iustum turbandum, quando ia-

do talia pathemata aliena, istiusmodi institutis peculiaribus motibus super inducuntur, & deoue acciduot. Ubi iterum, animum prudenter advertentibus, manifesto dilucescere potest, verus ille hoc etiam loco istorum pathematum effectus, quod videlicet hic non aliter, quam alias semper, etiam ille rythmum motuum pervertendi effectus, & ordinis perversi novus ordo, certe respondeat novi illius pathematis propriae indoli atque intentioni, sic ordinem, tali ita dicto patheniati familiarem atque proprium. Iterum hic contendo, ut animus advertatur, quomodo huiusmodi animi pathemata, ordinatio vitales motus, ita multis atque variis modis, non solum cito, imo momento, quo ipsa contingunt altereot atque invertant; sed etiam ordinem illorum atque legitimum progressum atque decursum, iuxta novas ideas immutent, ut inde varia extraordinaria, insolita, subinde etiam periculosa, undique vero, & certe multa & numerosa, eveniant pathemata atque morborum genera, quae a brutis utpote ab huiusmodi commotionum frequentia aliena, alieoas pariter esse, rationi utique consentaneum est.

Sicut autem pathematibus animi, & quidem iure meritoque, accensetur Consuetudo; quae praecipue non solum circa motus, sed maxime circa eorum ordinem, versatur: Ita sane quanta huius vis sit circa vitales motus insolitos, tam provocandos quam revocandos, vel leviter animum advertentibus, non potest non luculentissime dilucescere. Porro, nemo non videt, quantum occasionum ad varia sanitatis detrimenta atque pericula, inducere corpori

pori soleat, insigne pathema animi, quamlibet vulgo non eo quorsum debet, relatum arbitrarii, & ex opinione nuda pendentis, appetitus; nempe non solum esculentorum atque potulentorum, sed variarum physicarum atque moralium rerum perperam aestimatarum, Desiderium. Cuius saoe vim esse monstrat experientia, ut etiam ipsam, corpus sustentandi atque vegete conservandi intentionem atque curam, plane a priori praeoccupet atque intervertat, imo animum (desiderium nempe inprimis morale) vel ab ipsa intentione nutrimenti assumendi, abalienet: aut, physicarum rerum desiderium diutius frustratum, tandem in fastidium, nauseam, odium, satiscat atque transeat, picantis gravidarum mulierum, & transmissi huius in foetum, appetitus exemplo. Profecto vero, ut reliquae moralis indulis, ita etiam physicorum variorum appetituum, & nisi his satisfiat aut nimium & intempestive indulgeatur, aliorum graviorum successuum, transmissio e matre in liberos, sicuti familiarissima est humano generi, ita a brutis animalibus si non prorsus abest, certe immensum quantum rarius illis contingit, neque certe tam evidentes impressiones, ut in hominibus, in iisdem communiter relinquit. Quid, quod in humano genere, imaginatio non solum producere naevos, imo morbos possit sed etiam rerum imaginabilium novus concursus, pristinas imaginatorias laesiones tollere possit. Vnde varii effectus, ad naevos, imo iam adultis super accrescentia sarcomata, & sanguine lochiali, imo alio varie applicato, contactu manus mortuae, bufonibus, imo terriculamentis diversis.

Sicut autem a reliquis importunioribus animi pathematibus, energia atque ordo vitalis conservationis varie pervertitur: ita ex adverso, sane etiam diversis respectibus ad animi pathemata referri meretur, insolita eius alacritas & eximie ἀγγαρικὴ hilaritas, numerosis & familiaribus exemplis, labentem hactenus ordinem & successum vere vitalium, recte ordinatorum atque constantium debitorum motuum, subinde manifestissime, tanto magis quia praesentissime componens, atque adeo his etiam, vitalibus inquam, actibus rectissime velificans.

Observatur quidem etiam inter ipsa bruta simile quoddam pathema desiderii, ut verbi gratia, plurium sui generis consortio assueta, si ab illo temere abstrahantur, non solum variis veluti gestibus, sed ipsius etiam cibi, potus quietis, negligentia, partim inconstantia, banc suam inquietudinem affatim testetur. Interim inter homines non solum non minus, sed certe familiariter magis frequens, est hoc desiderium. Vode tam aetati teneriori, quam sexui muliebri, familiarissime est illa assuescendi difficultas, inter minus notos, & contra desiderium versus notos, ut moerore, lacrimis, ciborum fastidio, somni inquietudine, pavoribus, timoribus testentur, quod sermonibus profitentur. Et meretur omnino de negotio legi Celeberrimus Harderus, Dissertatione de Nostalgia. Sane vero, non solum quod varia mala, sed quod etiam borum insultus repetitos, subinde inferat atque pariat, varium huiusmodi desiderium, videre subinde est apud foeminas ioprimis, quae recordatione cognatorum, liberorum, aut quo-

quorumcunque meliorum atque commodiorum, temporum praegreſſorum, ſubinde in paroxyſmos quosdam dolendi, moerendi, lamentandi, & tandem lacrimandi, prolabentes, varias inde appetitus, quietis, concoctionis, anguſtiarum circa praecordia; dolorum vehementium in capite, deteriores conſequentias, atque valetudinis ſuae labes, incurrunt. Ut de Erotomania, furore uterino, imo in viris e ſimilibus occaſionibus, melancholico maniacis affectionibus, nihil dicamus.

Supervacuum videri poſſet, mentionem ſubiicere violentarum, voluntariarum activarum laeſionum, quae iam homini ab homine inferuntur; iam ex protervia, temeritate, improvide admiſſis imo accerſitis occaſionibus, in corpus humanum redundare ſolent; brutis incognitae. Sicut enim homo hominem facilius, & communiter gravius, odit & laedit, quam brutum unum non ſolet alterum, inprimis eiusdem ſpeciei, odiſſe aut laedere: ita etiam ex hoc fonte, largiter profluit frequentia illa; qua homines, & multis, & variis laeſionibus magis afficiuntur, quam bruta. Neque vero hoc ſolum; ſed pullulant inprimis ab hac radice tum varii ſuccedentes morbi graviores, tum aſſuetudines variae, morbidae utique, & ad ulteriores graviores morbidos affectus, viam ſternentes. Supereſt ut illam obſervationem adiiciamus, quae frequentiam aegrotandi, quam hactenus hominibus prae brutis familiarem delineavimus, & cauſſas eminentiores, veluti per ſpecies exhibuimus etiam inter ipſos homines diverſimode ſeſe exſerere, in memoriam revocet; & evidentiorem etiam huius differentiae cauſam inſpiciamus, ut tandem de-

denique collectionibus huiusmodi, conclusionem iustam adiicere, & quaenam sit eminens caussa universae huius diversitatis, definire valeamus. Illud nemo nescit, quod homines alii prae aliis, promptius morbis sint obnoxii; unde loquendi formula plebi familiaris, quod hic ille, robusta, firma, sanitate gaudeat; a morbis, & dispositione morbosa alienus sit, morbos, ut loquuntur, ignoret. Huiusmodi homines si conquirere velimus, seu ubi inveniri possint, animum advertere, deprehendemus, quod nusquam foecundior sit illorum proventus, quam inter rusticos & plebeios; apud gentes, ut vulgo loquuntur politiores, verius molliores, & luxum in more, imo inter bonos mores primo loco, positum habentes: Apud alias enim nationes, quas vulgo incultas, imo feras appellare consuevimus, toti genti haec sanitatis maior constantia communis observatur. Quando iam inter nostrates inprimis, animum ulterius advertimus ad evidentes aliquas circumstantias, quae causalem rationem hic habere videri possint, constantissimum, & inde ipsi adeo plebi notissimum, deprehendemus, quod homines simplicioris diaetae, laboriosioris vitae generis, & animi a sollicitudine & cogitabundis curis alieni, illi sint, qui hanc praerogativam constantis sanitatis possideant: cum ex adverso illi, qui tum in assumptis, tum in animi pathematibus, curis, sollicitudinibus, contrario modo sese habent, verbo, gulae & animi mollitie maiore laborant seu fluctuant, morbis etiam magis expositi imo obnoxii sunt. Exserit sese haec ratio etiam alio adhuc observationis quotidianae phaenomeno seu circumstantia, quod homines stu-

pidi, adeoque non solum a sollicitis & diuturnis animi pathematibus, sed etiam a teneriore sensu, & quae illum sequuntur, animi commotionibus alieni, revera in hoc genere praerogativam brutorum prae aliis hominibus aemulari observentur. Notior inquam est haec res, quam ut prolixa deductione indigeat. Imo fas quam maxime est, adducere etiam illam animadversionem, qua deprehendimus, quod etiam robustiores illae naturae inter plebeios atque agricolas, si ibi etiam ad terrores, ad timores, ad iracundiam prochviores nanciscantur occasiones, peius inde familiariter habere incipiant, & magis magisque gravioribus incommodis implicari: adeo ut plerumque male ipsis cedat consilium illud suum, requiescere se velle senectute incipiente per ea quae longis laboribus acquisiverunt: ubi ex adverso potius ab hoc tempore demum male habere incipiunt, & indies gravius hinc afficiuntur. Notabile huius generis exemplum exhibent acta Anglicana, de Viro centum annos plus una decade supergresso, quem cum Dux quidam, rarissimi exempli gratia, in aulam suam adscivisset, eumque ibi lautius habendum curaret, memoratur hic ipse Vir inde notabile dispendium sanitatis atque virium mox sensisse, & subsecutam ulterioris vivacitatis abbreviationem, hinc praesagiisse. Quid, quod iam etiam in vulgus notum sit, quam facile & varie incommodis tentari imo occupari soleant illi, qui crassiori & ut loquuntur duriori victui assueti, ab illo ad mollem diaetam transeunt. Adeo, ut hic etiam interdum ab ipso Medico peccari possit, mollem diaetam praescribendo illis, qui qualiter-

cum-

eumque duriori dietae assueti imo dediti sunt. Sicut enim alias ingens error est, quando in vulgari praxi ventriculi frigiditati tribuitur, quod potius a sanguinis circa illum redundantia, & ab huius impatientia subnatae atoniae effectu, flatulentia, deducendum erat: ita profecto haec etiam ventriculi debilitatio a mollioribus cibis, sive proprio sive alieno arbitrio perperam in usum ductis, quotidianis exemplis observari poterit.

Omnibus his rebus ita ordine deductis nihil aliud superest, nisi ut tandem subducto aulaeo, quid nobis hic conspiciendum videatur, exhibeamus. Certe, qui hactenus dictis animum paulo saltem attentius adverterit, non poterit ipsum fugere, quod verae causae, variorum & frequentium, corpus humanum male habentium effectuum, qui in brutis non eodem numero aut impetu reperiuntur, nihil aliud sint, quam directi effectus & actus Rationis humanae. Humanae, inquam Rationis. Vbi mox tacere iubemus otiosos scholastes, qui, ubi rationis mentio iniicitur, absurde, imo turpiter in ipso limine caespitantes, de illibata & absolute intelligenda ratione assumere atque argutari suscipientes, nihil, nisi magno conatu magnas nugas agunt. Quis enim de humana Ratione loqui suscipiens, aliud quicquam exprimere in mentem admittat, nisi corruptam, ut est, Rationem. Profecto posteaquam eo processerit negotium, ut etiam varii rationis aberrantis lusus, imo luxus, pro cultis, sive ut loquuntur politis moribus sint, alienissimum certe ratione quantumcumque ad se redeunte fuerit, aliud quiddam sub appellatione atque mentio-

ne rationis, in hac materia intelligere velle, quam rationem humanam res sensuales perverso iudicio, male intelligentem seu interpretantem, & magis pervicaci, quam ordinata voluntate, proposita sua seu desideria insectantem. Haec est, quae circa tempus, quantitatem, qualitatem, modum, assumendorum, varie titubando, luxuriando, numerosis incommodis ansam praebet, a quibus animalia bruta tantundem, quantum a tali causa, aliena sunt. Haec eadem est, perversa voluntate, iam motibus, iam quiete, iam otio, iam negotiis, perverse corpus exercens, & inter aeris varias vitiosas alterationes varie exponens, multis gravibus malis consequentiis, eo ipso illud offert atque obiicit. Haec est, quae ita dictis animi pathematibus, motus etiam Vitales, eorumque rythmos atque directiones, pro ea, qua in ipsos pollet, potestate, obturbat, confundit, exagitat, ut inde in corporis reliquam Oeconomiam aeque, atque tandem ipsam substantiam & materialem constitutionem, gravissima pericula, atque damna saepe numero redundent. Haec est, quae perversis assuetudinibus, actus perversos susceptos, tandem penitus in habitum deducit, & malis suis actionibus in peius proserendis indulget. Haec est, quae partim & arripit occasiones, partim temere ambit aut subit, quibus ab alterius individui pari perversa rationis atque voluntatis concitatione, multae violentae laesiones ab uno corpore in alterum emanare atque transferri sive exerceri possint atque soleant. Imo haec ipsa est, quae etiam bruta animalia, perperam & perverse illis utendo, imperando,

insistendo, inhiando, his ipsis etiam, quae attingit atque assequitur, violenter, aut certe insciis illis, & invitis, eiusmodi laesiones induere & conciliat, quae circa humanam culpam, nunquam in illa, aut non nisi rarissime, cecidissent. Quid vero dicamus de illa, suo corpori per extraordinarios operosiores motus, & actus consulendi, temeraria subinde, ac veluti proterva, audacia atque conatibus. Certum profecto est, & Febriles, & spastico convulsivos motus atque conatus, innumeris exemplis, magis impatiente atque temerario ausu, quam directa necessitate, non solum concitari, sed etiam paribus quibus suscipiuntur, ataxiis, continuari, & vel difficulter ad tolerabilem, vel certius ad perditum exitum impelli. Imo, licet vix unquam sine omni causa, aut sine omni moderamine, tale quidquam suscipiatur; fit tamen revera saepissime, imprimis quando reliqua indoles in genere, huiusmodi perversionibus affecta est, ut non solum ante, quam vere opus sit, sed & aliter deinde, quam vere usus sit, & suscipiatur, & ulterius deducatur universium talium motuum conamen. Profecto vero exserit sese hic etiam illa immatura, rebus suis consulendi sapientia, & intempestiva satagendi libido, qualis circa res morales atque civiles nasutulae polypragmosynes nomine venit, ut temere, non solum ante, quam necessitas postulet, sed & aliter, quam rerum indoles ferat, agere, resistere, & operosos effectus consequi, ut alibi ita hic etiam, humana ratio in animum inducat. Hisce paulo magis reconditis rebus, si iungamus aut subiungamus, manifestiores illos ef-

ctus, quos Ratio humaoa, figuraos, imaginans, fiogeos, praesentissime atque manifestissime producit, io iocutiendis naevis materois; imo in illis iterum destruendis: habemus patentem campum, efficaciam huiusmodi, Ratioois in corporis substaotiam atque eoergiam, veluti detracta larva adspiciendi? Vbi certe, imo io universo hoc oegotio, sterilis est oppositio illa, quod ratio humana horum actuum aeque ac effectuum sibi nihil conscia sit; cum satis constet, eandem etiam in notoriis suae directioois negotiis, de modo agendi aut fiendi oihil omnium cogitare, sive sibi praefigurare: quod non solum de diiudicatione seosuum gustus, olfactus, imo ipsius visus, certum est: sed tanto magis de moderando gradu motus seu impulsus, pro assecutione certae distantiae, sive iacieodo, sive saliendo; sive acute, aut graviter ad certum sooum, vocis organa adigendo &c evidentissimum. Noo laborabimus prolixe, pro hac re, omnihus, quae dari possunt, exemplis, in medium prolatis, stabilienda; sufficit nobis rem ipsam dixisse, & tam physico - Medice ipsam veritatem, quam moraliter, lapsae rationis culpam, ad corpore suo perperam uteodum, indicasse: ut hinc etiam prospicere liceat ad illam Theologicam veritatem, quod & morhus a lapsu oaturae humanae, & prava concupiscentia pendeat, & mors ipsa peccati sit merces: taoto facilius nempe, cum ex perversae rationis atque voluntatis culpa, non uno, nisi generaliter, sed tot specialibus modis, quot morbis eorumque ita moralibus occasionihus, porta morti aperiatur.

DIS-

CHRISTIANI MENTZ

LONGO-SALLIS. THVR.

DISSERTATIO

DE ANIMI COMMOTIONVM VI MEDICA

PRAESIDE

IO. WILHELMO PAVLI.

DISSERTATIO V.

DE ANIMI COMMOTIONUM VI MEDICA

VIs, f. quod idem est, Virtus io generali sensu sumta, significat poteotiam sive facultatem rei alicuius, ex qua ista res effectum quendam praestat actu vel potentia.

Vellem nunc, ut mihi etiam liceret eadem brevitate exponere significatum animi commotionum, sed frustra id opto, nam cum pariter varia sit acceptio vocum harum, necesse est, ut prius eas ab ambiguitate liberem. Sumitur vero animus quandoque pro indole nativa, v. g. dum *Virg. l. 2. Georg.* de arboribus scribit, quod cultura exuant animum Sylvestrem: Deinde pro audaciae & desperationis Synonymo habetur ap. *Iuvenal. Satyr. 6.*, ubi invebitur in illos qui iram & animum ex crimine sumunt: porro, quibusdam animus idem plane est, ac anima immaterialis, rationalis sive mens, binc ponitur per cogitationem, & dicitur, quod per illum sapiamus, tandem accipitur pro spiritibus sive materiali vitae ac sensuum principio, vel, ut Aristotelici loquuntur, pro forma substantiali sive anima vegetativa & sensitiva, & hoc sub sensu etiam mihi in

in praesenti non minus venit, ac Medicis alias Syncope animi vocatur Deliquium.

Restat adhuc subiicienda incudi examinis vox commotionis, ubi noto, eam subinde accipi pro simplici motu locali, quando nimirum aliquid e spatio in spatium transfertur v. g. oculus aut manus; alio tempore commovere denotat idem ac excitare, v g. bellum, tumultum &c. Veruntamen hae acceptiones non satis exhauriunt vim termini nostri, si praedicetur de animo, tunc enim non iram tantum aut insaniam uti vult *Cicero*, sed omnia in universum pathemata & sensus impressos, indigitat ex *Peripateticorum Willisiique* sententia, quam ipsam nunc quoque meam facio.

Patet igitur ex bis statim, quodnam subiectum inhaesionis commotionum animi statuam, sc. materiale illud principium vitae & sensuum, quod cum Philosopho eius sectatores animam sensitivam, alii vero spiritum hominis vitalem, uti modo monitum, dicunt. Hae enim moleculae, ob texturam summe subtilem, & plus quam aetheream, prae cunctis reliquis corporis nostri partibus sunt aptae, ad impressiones obiectorum sensibilium suscipiendas & transvehendas, imo cum insuper concessam a prima creationis origine sentiendi, facultatem habeant, etiam illas ad cognitionem obiecti determinari, & vere percipere ac sentire, firmiter mihi est persuasum.

Ad afferendum vero hoc adigor, quod animi commotiones non in hominem solum, sed bruta quoque cadant, in quibus nullum aliud praeter hoc activum principium inesse observatur, a quo

quin effectus hic possit sperari. Solidae namque partes non minus quam fluidae, quascumque etiam in ipsis nobis concipiamus configurationes & mecanismos, propter nimiam materiae crassitiem ineptissimae manent manebuntque, quicquid etiam de illarum singulari plane conformatione quidam e recentioribus somnient: quadiu enim corporeitas ac crassities in sensus incurrens in ipsis deprehenditur, nulla figura, seu sit sphaerica, seu cylindrica, elliptica, triangularis, cubica, hexagona heptagona, polyedrica, & nescio quae non alia, in se aut sola, ad sensum perficiendum erit apta.

Manet itaque inconcussa opinio nostra de primario animi commotionum subiecto, absolute spectato; nihilominus si in homine eae considerentur, negandum non est, plerumque concurrere mentis cooperationem, veluti qua motus eiusmodi animae sensitivae sive spirituum solenniter determinantur, corriguntur, ac compescuntur, idque si acciderit, vix umquam extra orbitas egreditur impetus illorum. Accidit tamen quandoque, ut dictamini rectae rationis repugnet anima haec materialis, & fraenum a ratione iniectum non modo mordeat, sed etiam calcitrando contra has habenas, easdem rumpat, & hinc equi effrenis ad instar quaquaversum feratur; hoc igitur si contingat, non solum omnes functiones, a spirituum motu dependentes, turbantur, sed sanguinis rivus reliquorumque humorum cursus quoque in ἀταξίας adigitur, ac ipsi animae rationali simul alterationes notabiles inducuntur; imo si tamen illa plane superior facta, hanc captivam ducat, miserrima omnino sit hominis conditio, quia eo ipso bestiis

non

non tantum fimillimum redditur animal rationale, fed etiam deterius longe evadit, ratio namque brutalis facta, ad omnem exceffum ducit funt verba *Willifii de Anima brut c. 7 p. 64.*

Praemiffis his nunc animi commotionum formalitatem, feu ut clarius loquar, notionem, qua mihi illas concipio, tradam: quod vix commodius fiet, quam oftendendo, univerfa pathemata, quocunque etiam nomine veniant, commode in duas claffes difpefci poffe. Aut enim in illis fpiritus circa obiectum aliquod verfantur bonum, aut circa malum: bonum fi fuerit, delectantur illo, hinc femper ex interioribus feruntur ad exteriora, feu ut ftylo recentiorum id efferam, ab intuitu obiecti grati in elatere nimis expanduntur: malum vero reformidant, adeoque dum iftud fugiunt, fefe ex partibus exterioribus recipiunt ad interiora, vel fi mavis, eorum elater comprimitur ac quafi figitur.

Effectus igitur animi commotionum occurrit in fpiritibus, hoc vel illo motu agitatis; femper tamen ille diverfus, h. e. plus vel minus talis exiftit, non folum pro obiectorum malitia & bonitate diverfa, verum quoque prout haec mala vel bona aut funt praefentia, aut futura, aut praeterita. Praefentia fiquidem omnium vehementiffimum motum in illis concitant qualis etiam nonrato eft, qui a futuris excitatur, fi nimirum prope immineant; Quod fi vero e longinquo faltem appareant, notabiliter etiam infringitur impetus: magifque adhuc in praeteritis, utpote quae motum impertiunt omnino mitiffimum, imo haud raro penitus contrarium.

Alter

Alter effectus notatur in sensatione ac reflexione super objecta, unde posthac resultant ideae variae, quae subinde diutissime & per longa satis spatia impressae manent, ac iterum iterumque repraesentantur, adeo ut talia subjecta nil aliud cogitent aut loquantur, nisi animo infixam hanc ideam, maximaque saepius eum pertinacia ac morositate adversus omnes, qui contrarium defendunt, pugnent. Alio tempore minus infixae haerent impressiones, sed brevi interposita mora cunctae rursus dimittuntur, sic ut ne tantillum restitet, quod Memoria suo tempore reddere possit. Sicuti vero in priori casu vix aliter fieri potest, quin summa inferatur iniuria functionibus cunctis, ex commotione ista spirituum summa: ita in altero aut penitus nihil sequitur sinistri, aut tam celeriter omne dissipatur iterum, ut non mereatur considerari.

Tertius effectus in fluidis corporis partibus se manifestat, quae quandoque exagitantur & summo eum impetu per universum illud moventur, sic ut inde vel tumeant solum notabiliter vasa, vel ab ebulliente nimium sanguine, aestus & Haemorragiae gravissimae nascantur; Ab aliis plane contrarium accidit, nempe sistitur humorum motus, imo textura & fluiditas nativa ab ipsis sibi tollitur, unde facies pallescere, & motus organon contremiscere, corporique universo extremum non raro periculum imminet.

Quartus effectus in solidis conspicitur partibus, imprimis nervis & fibris motricibus, quae distenduntur, moventur, ac concutiuntur saepe gravissime, ab huc vel illuc fluentibus spiritibus.

Hinc

Hinc oriuntur, nobis inscits, & saepe invitis, mirae istae, solennes tamen, oris, manuum, pedum, pluriumve internarum partium commotiones, e. g. ut indignabundi, cum impetu pedes allidamus terrae; gaudentes, cum iubilo subsultemus, erectisque supra caput brachiis cachinno solvamur; moerentes, frontem corrugemus & suspiria ducamus frequentia; timentes fugiamus, cum tremore artuum; irati, furiis agitemur; rem despicientes, labia & nares contorqueamus; & imprimis oculos ad quas vis perturbationes ita pene solenniter conformemus, ut ex illis nostri animi sensa legi, & quasi in speculo cerni ab adstantibus prudentioribus facile valeant. Quid, quod insuper facto hoc spirituum impetu, indeque orta fibrarum commotione, circumfluentes humores nunc urgeantur ac trudantur quaqua versum, nunc versa vice, a contrario spirituum fluxu & retrocessione a peripheria ad interiora, constrictis fibris & tubulis, in suo motu impediantur, imo penitus sistantur.

Sed ne quis forsan pro figmentis & mero ingenii lusu habeat, quae modo de animi commotionum formalitate disserui, experimentis quoque rem declarabo, prius tamen nomina praecipuorum horum affectuum erunt recensenda. Sc. affectus animi, qui circa obiecta gratum, illudque praesens, versantur, sunt imprimis Ira, Gaudium, Voluptas, Amor cum fruitione coniunctis; qui bonum obiectum, futurum tamen, habent, nominantur Spes, & Desiderium &c. Ingrata praesens idea in Terrore, Dolore, Odio, Tristitia, Invidia, Desperatione; & futura in Metu & Au-

dacia

dacia deprehenditur: Praeterita denique objecta mala itidem voluptatem ac gaudium, Exultantiam, &c.; bona vero dolorem & tristitiam concitant, &c. Cuncta igitur, quae in praecedentibus de duplici motu spirituum, aliisque effectibus exinde oriundis monui, facile de singulis his pathematibus comprobari possent, nisi nimis prolixum id esset, sufficit proinde demonstratio in ira, & terrore, tanquam commotionibus omnium impetuosissimis.

Prodeat hinc homo ira suffusus, sive enim in illo spectes ruborem faciei subito excitatum, sive oculorum micationem, sive vultum horridum, sive musculos per totum corpus subsultantes, sive pulsum magnum & vehementem in arteriis concitatum, sive sanguinis profusionem non raro satis enormem, ex vasis ruptis natam, sive alia plura Symptomata, ubique sane reperies, quae nisi praeconceptae opinionis peplo penitus fueris occoecatus, clare ac distincte, praedicti spirituum ex interioribus ad exteriora motus, ideac furiosae ipsis impressae, agitationis sanguinis impetuosae, commotionis & constrictionis fibrarum signa, suggerunt evidentissima.

Nec aliud quid, nisi retrocessionem & fugam spirituum ex peripheria, ideam maxime timidam ac desperabundam, sanguinis motum inhibitum, eiusque coagulationem factam, tandemque fibrarum vel rigescentiam, vel tremulam vibrationem, deprehendes in homine terrore perculso, utpote cuius genae cadaveris in modum pallescunt, manus, pedes, motusque organa reliqua

 ri-

rigent aut tremunt, sanguis tardius aut plane non circulatur, diaphragma uno sed lento tenore subinde deprimitur, (unde suspiria formantur & gemitus) respiratio gravior fit, lingua torpescit, saliva inviscatur, vox faucibus haeret, ut reliqua taceam concomitantia aut consequentia symptomata.

Cum itaque, uti iam ex parte monitum est, vim hanc Medicam animi commotiones in omnes corporis partes exferant, adeoque ex morbis humorum non solum, sed solidarum quoque partium ac spirituum plures potestatem eius agnoscant, seseque fascibus his lubenter submittant, de singulis necessum est differam fusius ac specialius.

Incipiam ab humoribus, & quidem primo illorum motu deficiente. Quid notius est, quam a Gaudio, Laetitia, Iubilo, Verecundia, similibusque affectibus, pallidum faciei colorem cum roseo ac vivido pene in momento mutari? Quod non ex alia causa mihi provenire videtur, quam quod torpescens sanguis ad rapidiorem dispositur motum, per agitatos ab his pathematibus, & animi commotionibus spiritus. Ast semper magis conspicuus fit effectus hic, pro maiori vehementia commotionum praedictarum, adeo ut non mirum, si sanguis in articulationibus stagnans Arthritidemque aut Podagram in illis producens, Irae beneficio fuerit excussus quandoque, & inde oriundus dolor consopitus, cuius exemplum habet *Hirsch. l. 3. P.* 2. *o* 8. de viro summe podagrico, ipso paroxismo iniuriosis verbis a milite in contentionem vocato, qui utut isto tempore vix

pe-

pedes de loco movere poterat, tamen exinde ira incendebatur tanta, ut de lecto subito surgere ac in crines iurgiosi antagonistae involare habilis redditus fuerit. Simile quid refert *Peclinus Obs. Phys. Med. p.* 464. de podagrico tubicine, ex vehementi partis affectae ad lecti postes allisione, a Medicastro nequam facta, in iram & furorem rapto, eiusque ope ex tempore sanato. Omittam alia exempla, qualia idem Autor *l. c.* refert de diversis belli ducibus, podagrico paroxysmo liberatis, eo momento, cum in aciem cum hostibus esset descendendum; illis namque non est opus, cum ex his satis appareat, pravos humores, firmiter licet impactos, effreno isto spirituum motu e sedibus suis fuisse deturbatos.

Nec aliud quid de sero annotatur in motu suo impedito, nam & illud per vehementes animi passiones ex voto quandoque ad motum disponitur, veternusque illi inhaerens, hac animi pathematum asperitate excutitur. Dudum id cognoverunt Medicorum Principes *Hippocrates* & *Galenus*, dum in frigidis morbis iram remedii loco laudant; quorsum etiam spectat consilium *Cratonis L. 6. Consil.* Illustri cuidam Principi paralitico datum, cui inter alia levis excandescentia commendatur. Et ne sola speculatione ioniti assertum hoc appareat, en experimenta: *Horstius l 3 Conf. Ep f.* 12. ab Hildano sibi communicatum refert, quendam virum a tribus annis paraliticum, cum nocte quadam urbem, quam inhabitabat, ab hostibus captam intelligeret, e vestigio in tantum furorem actum esse, ut cum civibus suis pugnaturus e lecto pro-

 fili-

filierit, & strenue steterit in acie, ab omni morbo liberatus. Concordat cum hoc *Valeriolae historia l. 2. o. 4.* exhibita, de viro multis annis, pedum usu ex hoc morbo destituto, qui vehementer excandescens, cum incensis aedibus nullus famulorum succurreret ipsi durissimo namque hoc necessitatis telo adactus praecipitem se per fenestram dedit, indeque perfecte convaluit. Et tali excandescentia Titi Vespasiani filium quoque a partium resolutione liberatum refert *Crato l. c.*

Quod de ira nunc adstruxi, id a gaudio & risu itidem est observatum. Gaudio namque, podagricos dolores esse consopitos, Autor est inter plures alios *Nic. Pechlin c. 3. o. 26. p. 467* adducens virum, cui oblati Consulatus nuncium, quod officium Vir hic dudum anhelaverat, podagricos dolores, per aliquot septimanas iam iam tyrannidem suam exercentes, auferebat, pedibusque potentiam pristinam reddebat in instanti. Huc referri quoque meretur cura Podagrae per Musicam, cuius testimonium reperitur apud eundem Autorem *p. 472.* Quis enim dubitat in binis his aegris ideam gratam vel ex laeto illo nuntio vel soni eutonia ac dulcedine in spiritibus excitatam effecisse, ut ipsi iucundo hoc sensu afflati, causam morbificam, h. e. stagnantes humores aequali suo placidoque motu dissipaverint? Imo alios praeterea morbos dolorosos Musica sola deliniri posse, exemplo suo Carolum IX Galliarum Regem solenniter comprobasse, referunt Gallicae Historiae Scriptores.

Risus quid valeat in his affectibus, planum facit *Laurentius de Medicis*, de quo *Chronicon Spiren-*

rense refert, cum ex recitata sibi historia quadam lepida ad risum fuisse invitatum adeo salubrem, ut lethalium dolorum & symtomatum omnium fuerit oblitus. Egregia quoque est observatio relata in *Eph. Germ. D. 2. A.* 1. o. 1. de quodam Musico Melancholia gravissima correpto, cui, pharmaca cuncta respuenti & nihilominus ea anxie poscenti, Medicus cantici illius ecclesiastici *e coelo venit Angelorum cohors:* clausulam, una cum eius usitata melodia in charta remedii loco notabat; qua formula inspecta in tantum solvebatur cachinnum aeger iste, ut perfecte restitutus, ista statim hora grabatum reliquerit. Desino igitur mirari, cur Hypathenses in Thessalia una cum Spartanis & Romanis risum pro Deo coluerint olim, & Tibareni summum bonum in hoc affectu constituerint, cum dolores non minus, quam Melancholiam adeo feliciter pellat.

Sequitur nunc vis Medica commotionum animi, in nimio humorum motu sufflaminando ac compescendo. Nota est in vulgus terroris potentia in Haemorrhagiis narium sistendis, dum adstantes nuchae aegri frigidam affundunt ex improviso, aut alio strepitu excitato, v. g. bombardae explosione aut voce stentorea terrorem istis incutiunt. Ipse id aliquando notavi, cum virgini sponsae tusa esset vena in talo, sanguisque cum saltu protumperet desiderato, ex sponsi inexpectato ingressu omnem istum fluxum incantamenti ad instar cohibitum esse, sic ut ne gurtula quidquid etiam ageret Chirurgus sollicitus, ulterius potuerit elici. Frequentissimae hinc au-

diuntur foeminarum querelae de mensibus per terrorem suppressis, possemque, si opus foret, plura exempla mihi nota referre, sed satis puto tantum adduxisse, *Eph Germ. D 2. A 8 p. 385. Rolfinck Epit. Affect. Partic. l 14. Pechlin. l. 3. o. 24.* Causam phaenomeni huius si cupias, dico quod Spiritibus per terrorem ad cerebrum retropulsis, isti non uteris debite influant ad cor a cuius tamen vigore & activitate localis sanguinis motus dependet potissimum.

Insuper tamen terrore aut similis indolis pathemate mutatur tota spirituum crasis, quo ipso etiam sanguini novam induci texturam necesse est, vel ut clarius loquar, coagulatur statim hic si ipsum deserat elater vitalis, terrore compressus; nisi enim temperamentum aegri & iusta fluidorum mixtio in illis adsit, (quam tamen a priori vix clare & distincte iudicare possumus) saepe loco remedii terror fit causa mortis, *Confer. obs. Dom. Dom. Hoyeri* quae legitur in *Eph. Germ. Dom III. a. III. obs 47. p. 54* aut saltem pessimis & lethiferis Symptomatibus dat ansam, prout *Excellentiss. Rivinus in Tr. de Peste Lips.* fusius circa explicationem originis & propagationis huius morbi egregie demonstravit. Proinde moderatam tantum coagulationem sanguinis a terrore, moerore, ac timore postulamus pro sanandis morbis, cuius felix operatio nititur non solum observationibus §. praec. adductis, sed aliis insuper, e quibus adhuc commemoro *Gabriel. Clauderi, in Eph Germ. Dom. 2. a. 5. o. 196.* relatam, de foemina diu vexata ebullitionibus sangui-

guinis, de die non solum molestissimis, sed etiam de nocte somnum per quam inquietum reddentibus, quas moeror ex adversa fortuna natus, praeter intentionem paulo post sustulit omnes.

Sed uti nominatae nunc commotiones spirituum fluidas sanguinis partes coagulant; ita dantur aliae, quae resolvunt spissos & crassos humores, e quibus prae omnibus ira venit nominanda: Facile hinc subscribo citari modo *Clauderi* sententiae, quam in allegata observatione proponit, nempe ira mediante revivíscere balsamum vitalem in senibus, quatenus mucosam phlegmatis viscidicatem, illum solenniter suffocantem, discutiat. Ideoque non alio ex fundamento gaudium saluberrimum dicit *Fernelius* senibus, & vitae sedentariae deditis, aliisque, quibus humorum coagulum fixos producit morbos. Suppetit nobis testimonium celeberrimus *Peyreskius*, prout a *Gassendo in vita eius* proditur, hic enim, cum aliquando Rheumate insigni, simulque renum dolore laboraret, & alia vice ex levi Apoplexia paralyticus factus esset, primum affectum, per lectionem praefaminis *Glossarii Archelogici Henrici Spelmanni*, propulsavit, ex altero vero per literas celeberrimi *Thuani* cum gaudio lectas, & cantum hymni, in honores Lilii Rosaeque compositi, redíit ex voto in gratiam cum sanitate adversa, in isto temporis puncto: nam aphonus huscusque, cum laudes decantare hymni dicti vellet, recepit libertatem non linguae tantum, sed omnium membrorum antehac resolutorum. Addi

his casibus meretur cura Icteri per gaudium concitatum in quodam, cui nuntius referebat; ipsi iam Seni, filium esse ex coniuge iuvencula natum *conf Peclin p* 467. Nec novum est, Cachexiis felicissime succurri, statim ac aegris animus redit, antea curis aut aliis obiectis adversis pressus, hinc Venus etiam non raro medica observatur, virginumque aufert colores foedos *conf. Æginet. l.* 1 *c.* 35

Sed velim itidem hic notetur, spiritus vim suam in persanandis morbis, non semper solum resolvendo humores, exerere, sed simul imminuendo vere quantitatem eorum abundantem, dum eam nunc insensibiliter consumunt, nunce vero ad emunctoria naturalia transferunt, aut per vasa rupta exturbant. Ad primum effectum h e *consumptionem* minus sensibilem, comprobandum, testem voco *Hipp. l.* 6. *Epid Com.* 5 *text.* 23, ubi Venerem Catarrhalium morborum curatricem pronunciat, illudque exemplo *lib* 1. *Epid text.* 71. confirmat & alio *lib.* 2. de Dieta, Timocharum nempe, Coryza laborantem, Veneris usu curatum esse, quod ipsum quoque confirmat *Æginetae* observatio *loc.* modo *cit.* aducta, de diuturno alvifluxu Venere exsiccato, & *Amati* qui *Lusitani* ipsam Dysenteriam impudico congressu esse sanatam, *Cent* 2. *cur.* 47. prodidit. Pro Altero autem stabiliendo, provoco ad Diarrhoeas biliosas & Vomitum, quae in subiectis quamplurimis oriuntur a vehementi excandescentia, *conf Ridlin. Lin. Med. A.* 4. *p.* 912 Huc refero etiam curam Gonorrhoeae vel Pollutionis nocturnae, a Coitu

sci-

reiterato expectandam, illis praeprimis subjectis, quae non tam a debilitate harum partium quam copia vel seminalis liquoris in prostatis vel seminis in vesiculis seminalibus, morbos hos contraxerunt, de qua *vid Forest. l.* 26 *o.* 11 *Campanell. Medicin l* 6. *c.* 20. *Art.* 4 Pro ultimo tandem militant sanguinis profusiones plus minus enormes per nares, uterum, haemorrhoides, aliaque piura insueta etiam loca, v. g. gingivas, labia, oculos, aures, imo per universum corporis habitum, factae, post iram gaudium, terrorem, timoremque, de quibus tot prostant exempla apud Practicos, ut nimius essem, si loca ac nomina eorum darem

Num vero humorum quantitas deficiens pathematum & commotionum ope restituatur, paradoxum videri posset intuitu primo, nihilominus, quemadmodum nemo dubitat, humorum laudabilium depopulartionem fieri per Amorem, Stupium nimium, & imprimis per Curas, Sollicitudinem, atque Moerorem, sic ut Curae *Ovidio* depopulatores artuum iure audiant, & alius Poeta de Studio nimio canat.

Si pallere cupis, & contabescere morbo,
Et vulgo fieri fabula longa stude.

ita ex opposito, animum tranquillum & a curis omnibus liberum augere laudabiles humores, & plethoram frequentissime generare, imo & nimiae obesitati ansam praebere, adeo certum est, quam certissimum. Quid enim quaeso frequentius observamus, quam iuncci habitus iuvenes utrius-

sque

in tubulis occurrat, sive ut clarius loquar, si tantum exsiccatae aut crispatae vel spasmo correptae deprehendantur, non minus illa quoque vitia expansione viralis elateris per animi commotiones tolluntur feliciter.

Effectus hic manifestissimus fit in cura alvinae suppressionis per metum; exemplum tale habeo a Viro quodam fide digno, qui novit Virginem Nobilem, quae toties ac imminet aeris tempestas, Diarrhoea vexatur, adeo, ut hac de causa templa frequentare aestivo tempore non audeat, ne turpiter se dare cogatur, si forsan ex improviso coelum fulguret aut tonet. Simile quid alii annotarunt in viris robustis, & militibus intuitu primo fortissimis, nam cum esset pugnandum cum hostibus, statim a pugna praelii dato, alvus solvebatur timidis his, sic ut braccas replerent sordido onere, non sine risu ac sibilo commilitonum. Quod ipsum in foemina quadam illustri se pariter annotasse refert *Ridlin. in Lin. Med. A. 3. Mens. Apr. lin. 6. p. 119.* quae, stypticitate alvina solenni laborans, toties, ac terror vehemens sibi animum percuteret, ab importuna illa sarcina liberabatur, conf. insuper *Eph. Germ. D. 1. A. 9. & 10 pag. 144.*

In aliis Ira ex eodem plane fundamento solvit alvum; Exemplum nobis referunt Naturae Consulti de mustela sylvestri seu Viverra, quae provocata ad iram feces alvinas, foetore insigni imbutas, reiicere in persecutores dicitur, sesque eo ipso ab illorum insultu liberat. Quale quid de alio quoque animali Americano, cuius nomen

exci-

excidit, me legisse recordor. Stabilitur insuper assertum observatione *Paullini* 92. quae legitur in *App. ad Eph Germ. D* 2. *A* 5. *p.* 57. de Ludi moderatore, qui quamprimum discipuli vel domestici peccarent erga eum, aut acerbitatem aliquam illi afferrent, subito excrementa alvi egerebant.

Simile quid etiam a risu notamus produci; testes prodeant *Eph. Germ. D.* 2. *A.* 3. *o.* 12. *p.* 20 sistentes foeminam, quae nunquam alvum exonerare valebat, nisi profuse in cahinnum excitata, hinc familiares vel ioco aut alia re delectabili, liberaturi misellam a scybalis, affectum hunc promovere semper cogebantur. Sine dubio vero non solum diaphragmatis motui impetuosiori ad inferiora in acceptis est ferenda haec operatio, utpote quo intestinis stimulus additur & calcar, ut ocyssime egerant conclusas faeces; sed simul etiam in ipsis spiritibus exultantibus culpa haeret, quare solenniter videmus, animum serenum & laetum purgantia remedia egregie promovere, & e contra tristem, remorari, saepeque penitus cohibere ea *vid. Pechlin. obs. p.* 464.

Ab intestinis venio ad stomachum, cuius motrices fibras Spiritum impetu ad inversum peristalticum motum disponi vomitumque eo ipso nasci, palam est. Quis nescit, nauseam stomachique eversionem ex adspectu alterius vomentis, vel narratione rei sordidae excitatam, aut si alimenta non rite cocta vel aromatisata, aut minus usitata, vel penitus sordida exhibita fuerint, aut saltim, ac si propinata essent talia, falso no-

nobis persuadeantur, saepe tantum ac tam gravem gigni Vomitum, ut vix remediis compesci impetus iste valeat? Nec latere potest similem frequenter stomacho imprimi impetum, ab ira & vehementi excandescentia, alioque tempore a Musica, de quibus effectibus merentur legi *Ridlin Lin. Med. A. 4 p. 912. Eph. Germ D. 3. A. 3. o 182. p. 317.*

Subiungo his vesicam urinariam, cuius sphincter in quibusdam subiectis solennitet risu excessivo laxatur, ob nimium constrictas fibras eius motrices carneas, tunicam mediam efformantes, qualem historiam in Collegio Casuali privato *Experientissimus Dom. Dom Langius*, Praeceptor meus fidelissimus, recensuit, de quadam puella, cui involuntarie a risu semper fluebat lotium, nisi fasciis ventri arcte circumiectis munita incederet, utpote quo unico medio hucusque admodum rebelle malum sufflaminari potuit, dubio sine ob cohibitum musculorum abdominis enormem motum, quo urinaria vesica alias comprimebatur Concordat cum hoc exemplo illud, quod in *Act Haff. Vol 3. p 13.* legitur de virgine, quae non mingebat, nisi ab ancilla simul mingente admonita, vel facetiis & iocis ad affatim ridendum invitata. In fidem maiorem adiungo historiam in *Eph Germ. D. 2. A 9 o 61.* adductam de Comite quondam, quem pertinax Dysuria per aliquot dies lecto affixum tenuerat, donec terrore vehementi incusso, ex incendiariae campanae sono percepto, visaque simul in proxima vicinia ingenti flamma, curatus ab illa fuerit,

rit. Si lubet, adde etiam illum casum in modo citatis *Eph. Germ. D. 3. A. 7. o. 180.* annotatum, de matrona & ex illa natis aliquot filiabus, quae omnes vesicam levare nunquam poterant, nisi audito stillicidio aquae ex gurturnio in suppositam pelvim delabentis. Ex quo ni fallor fundamento Ischuriam eam nectiduanam quoque solutam puto, de qua videantur *Eph Germ. D. III. a. I. o. 131. pag.* 226 Cum enim illa nulla attenderet remedia, lege artis praescripta, tandem sanata est a Gryllis campestribus vivis, sub genubus aegri ligatis, ita, ut libere progredi, paresque has sensatas titillare potuerint.

Sequuntur iam phaenomaena in utero occurrentia. Non referam in praesenti mensium fluxum nunc excitatum per animi affectus, ne crambe biscocta apposita nauseam moveat; Non possum tamen praeterire Vim Medicam in partu facilitando maxime conspicuam. Certe, quemadmodum timor & metus, indeque nata pusillanimitas, dum se puerpera DEo viribusque suis plane diffidens deprehenditur, non aliam nisi infelicem καταστροφὴν promittit: ita e contrario eius animus erectus, hilaris, Deoque fidens, faustum exitum pene solenniter pollicetur. Parant vero illum solae adhortationes, aut oscula tremebunda a marito inflicta, saepe felicius, quam confortantium ac Analepticorum apparatus omnis; Quod si nichilominus istis solis pectora haec meticulosa mulceri non valeant, aliis mediis id subinde obtinemus, quae tamen nullis innatis operantur viribus, sed saltim quod fiduciam augent, dum

se.

fc. effectus infallibiles loquaces mulieres, aut similis farinae medici de illis praedicant. Refero huc Acetem, aut oculum leporis mense martio capti, vel frustum cutis Tygridis, pedibus illatum alligata, aut si alio tempore puerperae fructus momordicae, donec sponte dehiscat, manu detinendus datur, vel baustus vini cui prius aliquandiu Hierochuntica rosa immersa fuit: Prae omnibus tamen animi commotionibus laudem meretur risus in hoc casu, quippe, cuius quassationibus partus conatus novi provocantur, matrem uterumque onere suo vel soli liberaturi v. *Pechlin Obs Med. Phys C 3 o. 28.*

Non igitur mirum, si aliquando interni abscessus, cuncta remedia fere eludentes, his etiam auscultent animi commotionibus, & inde excitatis concussionibus, Circumfertur historia de Patre quodam purpurato Romano, ex pulmonum Vomica, mortis candidatorum albo a cunctis domesticis inscripto qui tamen ex simiae praesentis ridiculis gestibus in risum sese effundens, rupit. Non minus probationis loco inservit observatio rupti abscessus cerebri excitato in aegro insperata occasione risu, quae legi potest *ap Binninger l 3. o 47 p.* 307. Et omnium maxime casus Studiosi cuiusdam vulnerati inter tertiam & quartam costam, qui ex sanguine intra thoracem effuso, nullisque remediis auscultante, certo certius periisset, nisi in risum casu quodam solutus, concussione ista organorum respiratoriorum eiecisset hospitem hunc importunum, eaque pulmonibus spatium se-

fe explicandi denuo dediffet neceffarium *vide fis Pechlinum*.

Sed miffis his, pergo nunc ad Curam morborum, quae fit per partium folidarum extenfionem, inflationem ac turgefcentiam. Poffem, fi vellem, facili negotio fatis prolixum catalogum recenfere, fed fatis erit adduxiffe, a dolore excitato per verbera, vel ipfis genitalibus, inflicta, impotentiam virilem curatam effe in pluribus fubiectis, quod argumentum prolixe & pro more egregie dilucidatum dedit *Meibomius in Ep. de Vfu virgarum in re venerea*, cui adde Refponfionem *Bartholin* de hac materia editam ad filii Meibomii Epiftolam, it. fcriptum *Paullini de Cura morborum per verbera*, in quo copiofiffima reperiuntur exempla, quae fufficienter fidem facere dictis poffunt. Adiungo his exemplis illam reftitutionem fubitaneam crurum, per aliquot annos contractura laborantium, cuius mentionem iniicit *Valeriola l. 2. obf. p. 82.* Vir oamque aliquis nobilis ira, eaque vehementi, perfufus in famulum profugum, quem plagis caedere niteba tur, corpus tam potenter exagitavit, ut confeftim diftentis crurum nervis, poplitibufque emollitis, fine trifti fenfu incedere, & erectus ftare fuerit vifus. Et quid obftat, quin hoc in loco etiam apponam hiftoriam, quam *Herodotus* de Croefi filio narrat, illum nempe, nativo linguae ac vocis proferendae impedimento affectum, cum Perfidem quendam (alii referunt Cyrum Regem) in Croefum Patrem irruere velle videret, ira ac metu percitum, vocalem evafiffe, altaque vo-

ce

ce clamasse: Homo, ne Regem interimas, vel ut *Valerius Maximus* refert: Parce Parenti meo, Cyre, & te hominem esse casibus nostris disce.

Clauderem nunc sectionem banc, uisi mibi adbuc incideret notabilis vis animi patbematum in partibos solidis, suis de sedibus turbatis, restituendis. Possem ipse allegare virum, cuius os humeri luxatum, qnod Chirurgus indoctus reponere, per trium septimanarum spatium, non poterat, superveniente terrore subitaneo ex tempore sedibus suis magno cum aegrotantis subsequente gaudio, reddebatur. Nec praetereundum Herniam ad Scrotum delapsam terrore intus suscipi, quam observationem ex communicatione Viri cuiusdam Consultissimi babeo; qui olim graviter descensu tali intestinorum decumbens, per hoc animi patbema restitutum se perfecte esse, gaudet adbucdum. Et uteri procidentiam sanari posse, dudum docuerunt *Avenzoar & Alcacatis*, Medici Arabes, e quibus illud repetit *Zac. Lusitan. l. 2. o.* 95; iobent vero hi, ut eapite declivi collocetur aegra, & insciae ad denudata crura lacertae vivae ac mures alligentur, qui per femora vagantes, terrorem vel metum incutient, cum repentina uteri reductione. Quod experimentum revocat mibi in animum, illud vulgi, dum ani prolapsum in infantibus restituunt, percussione eluniom cum manus vola.

Devenio iam ad vim medicam animi commotionum demonstrandam, quae in spiritibus morbosis se manifestat. Primo igitur excitant spiritos torpidos, hinc supra iam monui de ira, in

K se-

senibus illam, si modo non adeo frequens aut enormis fuerit, remedii loco esse pro resolvendis humoribus nimium spissis; addo nunc, pro spiritibus ex naturali decremento torpidis, rursus quodammodo exsuscitandis, affectum hunc esse egregium. Idem hoc a Gaudio expectandum, utpote quod moderatum, novam quasi vitalitatem reddit, ac aetatem floridam facit. Nec terrori ac dolori vis haec deneganda est, nobisque refert, per quodcunque sensorium externum terrificum illud aut dolorem inferens objectum communicetur.

Auditus specimen exibet *Blegny in Zodiac. Gall. P. 4. p. 34. seqq. in Edit. Germanica* recensens de quodam belli duce qui nunquam admittere poterat Venae Sectionem, quin semper incideret in Syncopen gravissimam, quam tamen avertere posthac didicit, tympanorum bellicorum strepitu isto tempore pulsatorum: Constat etiam hoc ex historia, relata ab *Hunerwolfio in Eph. Germ. E. 2. A. 7. o. 17.* de quadam matrona, quae parere nunquam poterat, nisi excitato campanarum sonitu, quo mirifice semper delectabatur; His addi potest Consilium *Villanovani Breviar. l. 4. c. 11.* qui pro discutiendo Veterno iubet, ut suspendatur pedibus posticis ad postes lecti, prope caput aegrotantis, Sus, & stimulis posthac irritetur, horrenda enim animalis huius vociferatione omnem torporem subito excuti posse testatur sanctissime.

Visus exempla referunt *Nic. Tulpius l. 1. o. 41. & Diemerbrock. Obs. Curat. 10. p. m. 9.* a ful-

minis nempe horrendo lumine, intempesta nocte coelitus demisso, ita esse exsuscitatam in binis subiectis vim elateris vitalis, inertem antehac & penitus imbecillem, ut, licet in priori casu per tres, & in altero per 40. integros annos, nuoquam par fuerat, fibris motricibus robur addere ad loquelam, & motum corporis necessarium, tamen isto momento tam valentem esse factam, ut utramque functiooem ornare pro lubitu potuerint, aotehac miserrimi homioes.

Quoad Olfactum, provoco ad Odoramenta, imprimis volatilia ex improviso naribus admota, quibus insigniter perteriti spiritus exsuscitaotur; suot talia Sal. vol urin. C. C Sp. Sal. Ammon. receos cum Calc viv. aut cin. clav. factus, vel miasmata ex pennis perdicum, vel ansurum, vel corio, pice, sulphure, Verrucis ac Vngulis equorum, raspatura Cornu hirci, similibusque pluribus supea carbones candentes positis, emissa, utpote quibus praeconium ac laus prae cunctis aliis excitantibus merito competit, cum aegris, omni sensu ac motu in Syncope, Apoplexia, Hysteriea suffocatione, similibusque atrocissimis affectibus correptis, tam prompte & celeriter succurrant, ut omni pene motu carentibus spiritibus nova activitas accedat in isto statim momento, ac olfactus organno vellicare ex improviso ioeipiuot.

De Gustu testantur Aquae Apoplecticae, aut quaevis alia aeria linguae imposita, uti sunt Sal. comm., Piper, Cionam. acutum & alia mordacitate praedita, quae ori intrudere pro fugandis

animi deliquiis praefectibus, avertendis imminentibus, & tonsores non solum sed quaevis aniculae norunt. Imo si hue quoque vocavero ipsa medicamenta, non me a veritatis scopo aberraturum confido. Frequenter siquidem in huiusmodi subiectis, quae aversantur ea, uti sunt peoe soleoniter stolidi infantes, delicatulae mulieres, imo quandoque etiam effoeminati viri, statim ac gustus organum ab illis vellicatur, tumultum in spiritibus, summa segnitie prius laborantibus, eo ipso excitari, variosque irregulares motus in iis produci cernimus.

Et sic nec circa Tactum deficiunt exempla. Quid notius est, quam deliquia animi terrore abigi? Iam *Homeri* tempore in usu fuit adspersio aquae frigidae, & ea adhuc hodie inter extemporanea remedia primas tenet: cui non male substituitur concussio corporis. In difficili partu puerperae pusillanimis aut immorigerae culpa exorto iubet vulgus, ut adstantium unus Colaphum infligat misellae, quod rusticum licet planeque barbarum remedii genus, tamen aliquando profuisse memini. Syncopizantibus & Histericis iubent evellere crines e locis sensatis, cum spe certissimae exsuscitationis. Comprobat hoc consilium *Henric. ab Heer. in obs. Med. oppidanaris* 2. 19 *p.* 238. experimento ebrii, pro Apoplectico male per quatriduum habiti, quem evulsione pilorum mystaceis coegit Medicus, ut clamore & vibratione artuum, adhuc vivum se esse, adstantibus ac familiaribus, declararet.

Praeter haec, si imprimis spirituum torpor ab

ab inebriativis dependeat, dolor terrorque narcofio dissipare quandoque deprehenditur; Exempla tria ponit *Reiselius in Eph Germ D. 1. A. 2.* primum de cive Ottenvillano, qui ebrius simetum ad genua illapsus, cum pro abstergendis sordibus descendisset in aquam frigidam, sublatam eo ipso temulentiam sensit. Alterum de ebrio in fluvium incaute delapso, periculo vitae non minus, quam frigore ex improviso circumambiente corpus, restituto: Et tertium de juvene, cuius vulnus leve, per iocum inflictum, sanguinem fundebat copiosum, unde temulentas hic, metuens sibi de vitae periculo, sobrius plane est factus. Additur his merito cura temulentiae per Aquae frigidae vel succi semper viv mai. cum aceto & nitro mixti, ad mammas in foeminis, & ad testes in viris applicationem, cuius curae exemplum profert *Henr. ad Heer, lib. & loc. iam cit.*; ut taceam testimonia alia passim a Practicis prolata.

Iam sequitur inquietudinis & motus irregularis spirituum Cura, quam nemo facile in dubium vocabit, considerans cum *Pechlino c. 3 o 26.* gaudium in puerperis novellis tota die parere oblivionem dolorum omnium partum praecedentium, id quod in illis quoque notari potest, quibus calculus vesicae a Lithotomo exsectus est. Quae Musicae sit efficacia, infantes docent, quibus somnus cantilenis nutricum provocatur ordinarie, imo & adulti idem comprobant, quorum maxime ferocientes spiritus vix citius demulcentur, quam fidium vel aliorum instrumentorum musicorum cu-

tonia; hinc quoties Saulum Regem vexabat rabies, toties citharoedus David spiritus istos insanientea & errantes blandimentis soni reducere poterat. In aliis subiectis, metus inquietudines has compescit. Elegans exemplum proponit *Ridlin. Lin. Med A* 1. *p* 283. de ebrio furente, metu sanato. Evidentiora adhuc sunt testimonia insingultus medela per terrorem, metum, gaudium, promissionem doni &c. de qua *conf Galen. lib. de Medic. facile parab.* c. 31. *Valeriol. obs. p* 162. *Ridlin. Lin. med. A* 2. *p*. 276. & *Eph. Germ. D* 2. *A* 9 *p* 174. *it. D* 3. *A*. 1. *o*. 44 *p*. 61 Experiuntur quoque hunc effectum Epileptici insultus universales, terrori scilicet se submittentes, qualia facta narrant *Eph. Germ. D*. 2. *A*. 9. *p*. 353. 379. *Barthol. C*. 3. *o*. 41. *pag* 83. *Binninger. o*. 29.

Ex hoc fundamento intermittentium Febrium medela per animi pathemata non male deducitur. Nam cum ex plurium Medicorum opinione harum Febrium formalitas consistat in motu irregulari spirituum, liquet statim a priori, hac methodo compesci illum ex voto posse. Sed magis adhuc copia exemplorum infinita favet theoriae huic, e quibus tamen sequentia solum apponam. Refert se Illustriss. *Boyleus de utilit. Phil. Experim. Exer.* 5 *p*. 282. Quartanam pertinacissimam per terrorem, ex gliris praegrandis furioso insultu, esse curatam. Idem commemorat *Eph. Erud. D*. 1. *A*. 2. *o*. 150. *D*. 2. *A*. 3. *o*. 93. nempe occasionem curae dedisse bombardae improvisam explosionem, & *D*. 1. *A*. 3. *o*. 150. & 211. habetur; ex immersione in aquam perterritos tertianarios esse sanatos. Plura profert

Am-

Ambrosius Paraeus l. 1 c. 23. Rolfinch Ord. & meth. med. special cim p. 1024 Blegny Zodiac. Gall. Mens. Ian. Plechlin. Obs Phys med. l. 3. o. 24. p. 453.

Interdum ira fungitur medici vice, uti testimonio fulcit *Valeriola. l. 2. o 4. p. m. 82.* his verbis: Quartana laborantem in vehementem iram, meo consilio a suis coniectam, extemplo curatum vidimus, cum nullis antea medicamentis cessisset morbus. Quo exoptato eventu a *Borrichio in Act. Hafn & postm. a Greulichio* imitatum est, & confirmatur a *Schenckio l 6. o. 53. T. 2.* Nec gaudialis potestas deficit; Conringium enim aliquando Tertiana decumbentem, gaudio, ex colloquio cum Meibomio, concitato, restitutum esse scribit *Pechlinus obs. p. 466.* quo in loco idem refert, in alio Tertianario nuntium laetum Febrem cum Ictero feliciter sustulisse. Nec alii affectus virtute ista destituuntur, hinc imminens naufragium aliquando, alioque tempore dolor a flagellis, & alapa inflicta excitatus, & rursum titillatio ex congressu frequenti celebrato, febres debellasse refertur, qua ultimum nominata iucunditate peste laborantem foeminam aliquando restitutam esse referunt Doctores *Pechlin obs p. 449 Meibom. de usu flagrorum in re Ven., Eph. Germ D 3. A. 2. o. 202. D. 2. A. 10 p. 221. D 1. A. 10. o. 155. p 341. & A. 2. o. 188 p 286* quibus adde, quae *Dom. Dom. Georgius Hoyer* refert de aliquot aegris ex febre ardente graviter delirantibus, ac in furore isto in mare se praecipitantibus, qui derepente ex undis in naves retracti, evaserunt omnes, *vid. Eph. Germ. D. III. a. III. o. 48. p. 55.*

Minime culpandus ero, si stupendam fiduciae & imaginationis efficaciam hic quoque adduxero, seu ea sit de Medico, seu medicamento, seu alimento concepta, semper enim ad amissae sanitatis restitutionem sola haec tantum contribuit, quantum omnia reliqua instrumenta ad salutem inducendam necessaria. Certe, nisi Persona Medici placeat, aut saltim non offendat, vix unquam medicina speratum consequi potest eventum. Haec enim est, quae aegrorum animum erigit, remediorumque vires multiplicat ad stuporem, ut recte hinc imperent Doctores, tyrones ad Praxin introducentes, ne ullam licitam praetermittant, occasionem, acquirendi in aegris affectum hunc, & acquisitum conservandi, exinde namque Medicorum miseriam & felicitatem pene solenniter dependere. Plures enim sanat, cui plures fidunt aegri, iuxta proverbium. Hinc

Si miser est Mediens, medicamina bina venenant,
Si fortunatus, bina venena iuvant.

Non minor est vis imaginationis & fiduciae in medicamentum, quod, ne sine exemplis adsim stabiliunt *Paullini in Ephemer. Germ. D. 1. A. 2. o. 238 & Ridlin. Lin. Med. A. 1. Mens Iul. lin 12.* referentes, cuidam aegroto, qui saepius, quam opus erat, medicamenta poscebat, a Medico tres e pane similagineo formatas pilulas pro magno arcano esse exhibitas, unde maximum levameo experiebatur. Et quid multa? Nonne pene solenniter apud laudabilis fortunae, nimiumque simul credulos,

los, aegros animadvertimus, si Medicaster aut excellens aliquis Thraso infallibilem curam polliceatur, & medicamenta singularia, h. e Panaceas universales & Polychrestas, Astra & tincturas Solis, Q. E Gemmar. & Margaritar. aut ipsam mortem mortis crepet, illos citius ab his sanari, quam ab aliis eruditissimis viris, qui imposturas has abhorrent. Simpliciores vero qui sunt ex aegrotantibus, fiducia simpliciori etiam sanantur. Hinc rustici inquit *Bartholinus hist. de Paraly: N. T. pagin. m.* 42. non raro schedulis devotatis curantur, quod propriis observationibus probant *Solenander S.* 5. *Consil.* 15. §. 17. *Ioh. Helwig. obs. med* 86 *Schroeckius in adiecto scholio*, *Deusingius in Exam. Pulv. Sympathet. pagin.* 65.

Inter externa fiduciae & imaginationis subsidia merito Amuleta refero, de quibus integros tractatus ediderunt *Iulius Reicherius & Iac. Wolfius*: Equidem de omnibus Periaptis id non dixerim, quaedam enim viribus insitis utique agunt, qualia sunt v. g. Castoreum, Asa foetida Galbanum, & similia de collo, pro avertenda passione hysterica gestata; ast plura longe sunt, quorum virtus unice a phantasiae efficacia dependet Myriades exemplorum facile adiungerem asserto huic, nisi res ipsa pro me loqueretur: Provoco saltim ad trochiscos illos bufoninos s. Zenexton *Helmontii*, quis enim sibi imaginari potest, pestiferum virtus eludi posse a cerae frusto, recrementis bufonis imbuto? Nec aliter iudico de Malachite, Asterite, aliisque lapidibus & gem-

mis

mis gestatis, quorum vires oppido singulares plenis buccis decantant *Marbodaeus Gallus*, *Albertus Magnus*, *Levinus Lemnius*, & ex Recentioribus *Anshelmus Boetius a Boodt*, docentes, nunc homines imperterritos, fortunatos, amicabiles, & nescio quales non reddi, si auro inclusae gemmae istae de digito vel appensae saltim gerantur. Taceam schedulas variis characteribus signatas, colloque pro cura febrium aliorumque morborum alligatas, utpote quae adeo clare doceant veritatem effati, ut dubitari ulterius nequeat, unice affectum illorum esse phantasiae opus.

Et haec phantasiae s. fiduciae operatio tandem se quoque exerit in desiderio cibi ac potus; docet sane frequentissima experientia, cibum, quem aegri avide appetunt vix nocere, sed saepe medicamenti vim acquirere, utut secundum regulas Medicinae illi morbo noxius & contrarius vere sit. Sic multi aquam crudam ingurgitando, haleces ad satietatem commedendo, spiritum vini ingerendo &c. a Diarrhoeis, Colica, febribus, debilitate stomachi, aliisque morbis se liberarunt; Exempla prostant *in Eph Germ. D 2 A 5. p 16. in App. A 9 o 53 p. 84 A 10. o 192. p 370. D 3. A. 1. o 66 conf. etiam Helwig. o. 155. p. 410 Ridlin. Lin. Med. A 3 p 378*

Non aliter succurritur aliis imaginationibus stolidis, aegrorum spiritibus firmissime impressis, puta in deliriis, similibusque dementis ideae, ut stylo Helmontiano utar, morbis: modo enim satisfiat horum desideriis, incantamenti ad instar curatos illos observamus. Refert *Thomas a Veiga*

in

in fuis Comment. in Art. Med. Galeni. quendam ex febre ardente delirantem enixe postulasse, sibi concedi in stagno illo, quod pavimentum credebat, vel momentaneam saltim immersionem & natatum, aiebat enim, se certo scire, ex illa refrigeratione corporis reconvalescentiam ipsi esse expectandam, quod evenit quoque, cum, consentiente post longas preces Medico, aliquantisper se volutasset supra solum hypocausti. Hoc suum ius desiderium quoque executisse in Quartanam, testatur *Iaegerschmid. Eph. Germ. D. 3. A. 3. o. 100.* iocesserat namque tali morbo laborantem iuvenem cupido saltandi, quare ad nuptias illic loci forte fortuna celebratas properans, animum cupidine hac repletam exsatiat, & ab isto tempore nullum ulterius sensit paroxysmum. In furore uterino cuncta remedia alia superat coitus permissus; Mulierem producit *Panaroll. Pentec. 3. o. 9.* semper extra tempus ingravidationis libidinosissimam, & quaevis fomenta lasciviae impudicissima quaerentem, donec utero gerebat, per illud enim tempus exemplar pudoris & prudentiae erat. Alius foeminae mentionem inicit *Schenkius*, quae oestro venereo pereita, omnibus pudicitiae ruptis repagulis, quosvis ad concubitum invitabat, donec quadam nocte a quindecim viris compressa perfecte restituta ad auroram, domum rediérit: quale exemplum etiam *Bartholinus Cent. 2. hist. 67.* recitat: Alia ut taceam, de aliis phantasticis ideis hoc modo expulsis, testimonia.

Quod si vero aegrorum desideriis satisfieri nequeat, nec voti compotes reddi valeant illi, astu, do-

dolis & ſtratagematibus decepti non minus ſanantur. Exempla plura feliciſſimi ſucceſſus habet *Schenk. l. 1. o. 253* ſc. foeminam quandam putaſſe, ventriculo inhaerere ſerpentem, & rodere illum, cui Vomitorio prius exhibito clam talis enecta beſtia matulae imponebatur, unde perſuaſa, eam expulſam medicamenti ope, convaluit. Vir quidam naſum ſe credebat habere urnae magnitudinis, a qua imaginatione liberatus eſt aſtu Chirurgi, qui, accomodato illius naſo hepate bubulo magna fruſta reſcindebat, cum Euphoria aegri *vid. Quercet. Diaet & Polyhiſtor p. m.* 255. Alius cornua ſe geſtare credens, ſenſit levamen, poſtquam capiti alligata Cervi cornua ſerra ſecarentur. Pictor imaginaria laborans oſſium mollitie, teſte *Tulpio obſ. l. 1. c* 18. amiſit hanc inſaniam, & iuxta eundem *l. 4 c* 55. aliis, qui caecos ſe credebant, viſus eſt reſtitutus, ſolis ſtratagematibus Medicis.

Sed nimium moroſos aegros duriora adhuc decent remedia, ſc. vi excutiendae ſunt phantaſticae impreſſiones, per alias paſſiones ingratas, ſaepiusque prioribus exaſſe contrarias. Notiſſimum eſt hominibus, ex rabioſi canis morſu Hydrophobia laborantibus, metum & abominationem aquae, plane ineffabilem ineſſe, adeo, ut nullo modo eius attactum vel conſpectum ferant, quin ſemper contremiſcant cum eiulatu ac murmure, ad eam, imo ad quodcunque fluidum, hinc nec ſudorem ferant, multo minus potum aſſumere poſſunt: hanc igitur ideam non deſerunt unquam miſeri hi, niſi cum ſumma violen-

tia

tia ipsis eximatur illa, quod fit terrore & metu, incusso ex submersione in aquam adeo formidatam, ut nempe nolentes sic discant, stultam istam imaginationem & formidinem aquae fuisse *conf Helmont tr. demens idea*, *Lister. tr. de morbis Chron. p* 105. *sq.*

In aliis, Maniacis puta, Melancholicis, ex amore aliisque caussis insanientibus, si nihil amplius prosit, ad scuticam, virgas, ferulas, aliumque similem crudelem apparatum confugiendum est, quorum validis ictibus adiguntur, ut suam ferociam vel inviti deponant, & veniam suae insaniae petere discant. Perantiqua non solum methodus haec medendi, sed innumeris experimentis confirmata est, uti testantur *Caelius Aurelianus l.* 1. *Tardarum passion. C.* 5 *Rhases l.* 1. *Contin. c.* 3. *Anton Guainerius Pract. Tr.* 15. *c.* 8. *Valescus de Taranta Philon. l.* 1. *c.* 11. *Bodinus l.* 5 *de Rep.* & ex modernis *Pechlin. C.* 3. o. 22. qui binos tales plagosos nominat Medicos, in insanorum curatione perquam celebres, quorum tanta autoritas erat apud insanos, Curae suae concreditos, ut non solum praesente ipso ne hiscere quidem ausi fuerint, sed etiam absente illo, modo nomen Magistri insonuerit, statim potuerint compesci.

IOH.

IOH. SEBALD. HOLL
HARTMANSD. MISN.

DISSERTATIO

DE REQVISITIS BONAE NVTRICIS

PRAESIDE

GEORGIO ERNESTO STAHL.

DISSERTATIO VI.

De Reqvisitis bonae Nvtricis.

NVtricis vocem loco Nutritricis usurpaoti requisitum est, quod ad aliquid desideratur, vel pertinet. Ista vero, quae ad aliquid pertineot, pertioent vel ad esse eius, vel ad bene esse; priora faciunt ad rei naturam, posteriora ad rem istam condecorandam & exornandam. Dum itaque in animo est, Requisita Nutricis Bonae in subsequentibus tradere, diceodum mihi veniet ante omnia de iis conditioonibus, quae ad ipsius Lactationis essentiam, adeoque absolute, desiderantur, reliqua enim, quae ad operis hoc rite & commode exornandum faciunt, io praeseotiarum vel plane non vel obiter saltem, & quasi in pareothesi, attingam.

Inter ea, igitur quae absolote ad lactationem requiruntur, sunt, ut nutrix orgaois lactis elaborationi & suctioni aptis, sit debite instructa; materiamque necessariam possideat, pro lactis elaboratione. Veniant propterea omnium primo ad examen bina illa globosa, alba & mollia corpora, utrique pectorali musculo imposita, intus ex glaodulis conglomeratis, molli pioguedine

cinctis, tubulis lactigeris exstructa, ac papillis in illorum acuminata parte exornata, quae uno verbo Mammae vocantur, utpote in quibus, tanquam in laboratoriis elegantissimis a natura praeparatur lac. Bina sunt haec corpora solenniter, sufficiuntque omnino pro tanta copia humoris huius secernenda, ut infans sufficienter, imo & gemelli, si urgeat necessitas, ipso nutriri possint.

Tantum autem abest, semper utramque mammam nutrices aptam experiantur fundendo lacti genuino, quin annotatum sit a Lyser. in obs. 17. Cultro anatom annexis: Infantem ex dextra mamma sugentem lac, semper pessime se habuisse, secus si sinistram sollicitaret. Nec unica haec est nostro favens asserto observatio, simile enim quid frequenter in illis Nutricibus observare licet, quae prima vice mammas sugendas tradunt infantibus, ante sc. quam ostia papillarum, tubulique lactiferi, debite per suctionem ampliantur. Imo frequentius adhuc hoc ipsum annotatur, si forsan una ex mammis, vel nuper, vel olim, suppurationem admisit. Glandulae enim secretoriae, iuxta ac tubuli lac vehentes, consolidatione inepta angustati vel penitus obstructi, liberum transitum non concedunt fluido huic unde a mora diuturniore, quam trahere in his locis cogitur, facile posthac contaminatur istud. Quapropter hae Nutrices atro carbone merito notantur, utpote quae penuria laborant commodi ab ipsis desiderati.

Sed peiores longe sunt, quae penitus isto carent, h. e. quarum mammae nunquam turgescere

re lacte observantur, qualia subiecta non sparsim solum hinc & inde reperiuntur, sed dantur integrae civitates imo regiones caussario tali defectu laborantes. Nam dum nobiles matronae, servientes voluptariae vitae, fugiunt incommoda, quae talis infantum alitura adfert, arescunt tandem, & exsiccantur penitus organa lactationi destinata. Et cum simiarum adinstar cives quoque & privatae mulieres, nobilium mores etiam atque etiam affectant, fit tandem, ut ad filias earum & neptes, mammarum istboc transplantetur vitium, & apud omnes pene lactationis impotentia abeat in naturam, haud absimili ratione ac macrocephalorum, & pedum acuminatorum apud Chinenses foeminas, & Hispanas, quae primitus artificiosis fasciis, partibus bis iniectis, ab avis & proavis magno labore conciliabantur, in posteris autem a natura errante producuntur, conf *Pechl. Obs. Phisico-Medicarum pag.* 107. Nam quid aliud efficiet puellarum quarundam continua & arcta mammarum papillarumque constrictio, a teneris unguiculis pro concilianda & conservanda corporis gracilitate, per thoraces baleoatos facta, quam quod ad molem debitam exsurgere haud possint mammae, sed coalescant potius tubuli interni ab hac externa causa.

Mittamus proinde & has, quibus natura necessarium hunc ad lactis genesin apparatum plane denegavit, operam enim omnem oleumque, ut in proverbio est, in emendandis his vitiis, perdes certo, cum impotentia haecce, quae arbitrii res erat, nunc facta sit necessitatis. Ast diffici-

le innotescit hoc illorum vitium a priori, cum debita magnitudine mammae huiusmodi inertes subinde appareant. Nihilo secius graciles depressae, planeque extenuatae visuntur frequentius, ita ut a virorum mamillis vix quicquam differant. Caute tamen hic procedendum, nec temere ex sola gracilitate mammarum, reiicendae a lactatione sunt foeminae; cum in subiectis iunioribus, & quae prima vice hanc spartam ornant, sola suctione humorum affluxus concitetur, cum tanto augumento & intumescentia harum partium de die in diem, ut inopes has in mammis, brevi post egregie cernamus mammatas.

Quod si igitur usque adeo iudicanda est, ex collium horum lactifluorum facie externa, ad lactandum habitudo magis erit suspecta nimia, & insignis illorum moles. Paradoxum hoc videbitur, cum communiter ex amplitudine officinarum commode in iis opera posse perfici suspicemur: Insuperque frequenti observatione constet, obesulas foeminas longe maiorem reddere copiam lactis prae gracilibus, quod a Coring in suo de Lacte tract. annotatum quoque video. Verumtamen his non obstantibus manet sententia inconcussa, stat enim a partibus meis tam Ratio, quam Experientia. Ratio est, quod quo ampliores fiunt mammae, eo magis a pinguedine, glandulis & tubulis lactiferis circumpositae, arctentur, eoque impediatur lactatio. Experientia tamen tam frequens est, ut non lippis, & tonsoribus sed obstetricibus quoque, & aniculis clinicis, haud incognitus sit iste effectus. Nec ob-

obstant, quae in contrarium adducebantur obesulae, nam facile totum hoc concedere possumus argumentum salva manente thesi, cum obesulas inter, quae praegrandibus mammis ornatae sunt differentia intercedat notabilis.

Pergo igitur ad reliqua accidentia mammarum, circa figuram, colorem & faciem externam. Vbi notetur, non probandas esse mammas flaccidas & pendulas in nutricibus; indicant enim vel penuriam lactis, a cuius affluxu sufficienti ad rigescentiam usque facile infarciri alias solent: vel suspicionem movent de deficientibus viribus naturalibus, seu Tonico robore: hinc aniculas solenoiter, & subinde iuvenculas morbosas, aut quibus morbus gravis saltim imminet, pendulis incedere mammis, annotatur: Sunt tamen & quaedam foeminae, quae tali vitio a prima conformatione laborant, quale quid de Mauris & Americanis quibusdam foemellis referunt, qui regionum istarum naturalem historiam literarum monumentis consignarunt. Verum enim vero rarissime nostris in oris deprehendimus tales, quare etiam nobis haud facile scrupulum movebunt Omni proin tempore praeferendae sunt mammae durae, & carnosae, mollibus nimium & pensilibus, imprimis si pectori nutricis amplo insideant, utpote in quibus lactis praeparatio, & elaboratio feliciis longe absolvitur, quam in illis, quibus thorax angustus, acuminatus aut depressus, cernitur.

Sequitur nunc color mammarum, quem quidam Medicorum postulant album, venis coeruleis

ornatum, talesque reliquis omnibus praeferendas esse putant. Verum tamen, utut hae circumstantiae indicent cutis nitorem, & per consequens formositatem nutricis; non tamen semper ea index est infallibilis boni lactis, nec versa vice, mammae, quae sub fusco aut livido plus minus colore apparent quo ad cutim ineptae propterea erunt ad officia! quid enim expectandum esset ab aethiopicis foeminis, & quas climatis vitium, vel aeris solisque importunus arractus, cute investit saepe satis atricante, aut saltim flava

Non praetereunda est hac occasione textura mammarum nodosa & tubereulis diversis obsita, in quibusdam foeminis se offerens, quae vitia dum glandulas mammarias obstructas, aut alio quopiam malo laborantes, indicat, e consortio bonarum Nutricum, eo ipso exturbant has. Non enim credibile est transcolationem lactis futuram laudabilem, si organa vel inspissato muco vel alia foeculenta & tartarea materia, fuerint infarcta. Porius metuendum est, ex corruptis humoribus; suctione infantis pededentim elicitis, noxam mortemque pusionibus accessuram. Nec tandem probare possum mammas cicatricibus horridas Esto enim laudis signa eae sint in facie & pectore viri, minime tamen in foeminis eae probari possunt, subtus enim olim latuisse ulcera ex ipsis colligi potest, adeoque non debire amplius esse constitutam internam conformationem earum, clare satis innotescit. hinc metuendum, lac intus generari non adeo laudabile.

His

His proinde probe perpensis, inspicere nunc licebit papillas seu promineotias istas tubulosas & cribriformes, quae in acumioata mammarum parte positae, lactifera vasa a glandulis mammariis prodeuntia, admittunt, quaeque infantibus inserviunt, ut per illas ore arreptas, suctu elici valeat sapidum hoc cootemtum. Etenim in his quoque reperitur haud raro aliquid, quod ineptas reddit foeminas ad lactationis officium. Quod si eoim illae nimium protuberent amplitudioemque iosignem possideant, angusto tenellulorum ore apprehendi, aut saltim diutius sugi nequeunt. Cumque insuper huiusmodi papillarum turgescentia rarissime statim a principio lactationis adsit, sed demum ex longa illarum sollicitatione fiat, lactis aetatem, ac consisteotiam crassam non male ex ipsis quoque suspicamur. Nec aliter ex opposita magnitudinis papillis h. e. nimium parvis & latitantibus iudicandum est, oam vel peoitus non apprehendit illas lactens, aut non sine ootabili indignatione, mox rursum amittit, quamvis in his, praeprimis si primiparae fuerint Nutrices, spes adhuc superfit, iostrumentis convenientibus, hioc iode a Medicis descriptis, aut suctiooe, continuata illas tandem augmentum, & magoitudioem necessariam acquisituras. Imo & paullum maioribus papillis, assuefieri temporibus tractu iofantes posse, quotidiana discimus experientia.

Sed sunt quoque, qui ad colorem eminentiarum harum attendere iubent; quod si enim, eae noo eleganter rubrae, aut saltim ex rubro pal-

lidae cernantur, morbosam esse nutriculam, pronuntiant, citantes in fidem huius *Hippocrat. Popular. Sect. V. & Wedel. Phys. Sect III cap. 23.* Neutiquam tamen perpetuae veritatis regulam esse puto, cum ab aetate, vitae genere ac temperamento nutricum, nec non ab infante fortius nunc, nunc blandius sugente, aliisque infinitis circumstantiis, etiam in perfecte sanis, mutationes colorum notabiles admittant papillae; hinc ruber earum color, una cum aliis signis equidem notam esse bonae nutricis, admitto: sed versa vice aliam eius faciem, quam hanc, sufficiens dare signum eas lactationis munus non rite ornaturas, minime credo.

Pergo nunc, his praemissis, ad lactis ipsius bonitatis notas. Minime enim omne fluidum, quod ex bis scatebris propullulat, aptum ad infantis alituram esse, quin statim ac tantillum a regulis naturae, vel in quantitate, vel in qualitate, istud recedat ipsam Nutricem culpabilem reddat. Clarius quo haec pateant, veniat sub examinis iucudem, primo eius quantitas imminuta, & deficiens; ubi nimirum tanta lactis copia haud suggeritur, quanta, ut satisfiat fami & siti tenelluli, alias requiritur. Ne tamen in dicenda de lacte imminuto sententia nimis forsan videamur rigorosi, insontesque nutrices aliquando repudiemus, signa eius satis certa habebimus, si infans, licet satis diu pependerit de mammis, satiatus tamen haud quaquam sit, sed eiulatum importunum usque edat, donec aliud quodcumque alimentum aut potulentum ipsi fuerit ingestum.

Quod

Quod si vero a primi addiscere hoc vitium velis mammae semper exsuccae, flaccidae & pendulae id tibi in bis dabunt. Nec patiaris te decipi ab egressu aliqualis copiae lactis, quam mammarum compressione aut mulctu sibi astutae huiusmodi foeminae conciliare solent, de inopia lactis suspectae. Vtut enim a tali mammarum compressione saepe lac erumpere cernatur, cum saltu, aut effluat ad aliquam quantitatem, nil tamen praeterea, & saepe ne guttula quidem intus insuper latitat, sed penitus exhausti ac siccati isti sunt fontes. Vnde ad perspiciendam hanc sterilitatem, bonam quantitatem lactis ut mox una vice emulgeat, iubeatur.

Praeterea observandum quoque est in determinanda insufficientia lactis, num illa nutrici accidat circa lactationis initium; qua in casu, animus non penitus abiicendus est, cum viae tum temporis adhuc angustiores, & infans nimium debilis, nondumque exercitatus in suctione fuerit, modo etenim ille strenue sollicitet fontes bos, ita temporis tractu dilatabuntur tubuli & canales lac ducentes, ut copia postbac necessaria, facile prodeat. Quod si autem extra hoc tempus exsucci videantur magis suspecta erit ista nutrix. Inquirendum tamen & tunc venit, num penuria alimentorum, in specie vero potus, aut infantis insatiabilitas culpam habeat, num vero morbus aliquis adsit aut immineat, chylificationem impediens. Quod ultimum pene solenniter in mammis, ex lactae prius observatur, quam ulla alia in parte. In tribus siquidem prioribus casibus,

suc-

fuccutri adbuc poteſt malo, vel copioſioribus aut eucbymis alimentis infanti ſimul oblatis; aſt in reliquis, non tuta erit fides, cum nil facilius contingat, quam ut morbificam materiam inſons fugat puſio.

Sequitur lactis abundantis conſideratio. Rarius equidem ea de cauſa Nutrices repudiari facile admitto, cum iuxta vulgi opinionem, excellentia & praerogativa illarum potius probetur inde. Liceat nihilominus mihi id aſſerere, & bas non minus quam priores haud poſſidere omnes bonitatis notas: nam aut debilis eſt lactens, aut robuſtus; ſi debilis, non deplebit aut exhauriet mammas, ſed ſemper copia lactis remanebit in illis, quae poſthac ex mora diuturniori congrumatur, vappeſcit & corrumpitur, adeo, ut in ſubſequentibus ſuctionibus, non niſi admodum vitiatum eliciatur; quod ſi vero robur maius adſit in infante, tum maiorem quam par eſt luxuriantis huius fluidi copiam ingurgitat, unde interdum ſubitaneae, & non raro lethales epileſiae, ſuffocationes, aliique graviſſimi morbi poſthac naſcuntur certo certius, niſi ſuperfluum iſtud ſagacis naturae beneficio brevi poſt vomitu iterum eiiciatur, uti recte id annotavit illuſtris Autor Medicinae mentis & corporis. Quapropter ad abundantiam banc lactis quodammodo imminuendam tenuis diaeta, & evacuantia imprimis dein Venae Sectio vel Scarificatio, in pedibus adornanda, & pro impediunda corruptione lactis in mammis ſtagnantis, ut emulgeatur iſtud vel alio habili apparatu depleatur, ſuadendum eſt ſerio.

Imo

Imo vero abundantis nimium Lactis depletio crebra, non solius corruptionis praecavendae gratia, institui debet; Sed omnino propter aliud incommodum, novis Nutricibus valde familiare, quod D. Praeses in Illustrissimorum Infantium Nutricibus, aliquoties deprehendit. Hae, e rebus tenuioribus quidem venientes interim bene sanae, & infantes robustos & semestres plus minus, hactenus alentes scarebant perpetuo lacte & affluebant. Cum vero ea communiter sit superstitio, ut mulierculae quae aularum nidores sectantur, pro inquinamento fere habeant, si Nutricis infans, ubi semel illustris puerulus mammam arripuit, eaodem ulterius attingat; Fit inde ordinarie, ut infufficiente illa Evacuatione, quam tener recens oatus infans, prae antecessore suo robusto & quadrato, perpetrat, restitatio residui, & inde, in robustis atque sanis foeminis, regurgitatio & Palindrome sequatur, ut forte tertio aut quarto die omne Lac perfecte evanescat, & siccae haereent Mammae. Quod quidem, licet fatuae maleficiis invidarum cum ejulatu adscribant, revera tamen non nisi dictam habet causam: Adeo ut Foeminae lactantes, si ablato, aut mortuo infante, lac discussum cupiant, vix meliore methodo scopum suum assequi valeant.

His itaque absolutis, devolvimur ad considerandas qualitates lactis genuini, quae sunt, ut habeat in se debitam consistentiam, naturalemque colorem, saporem & odorem. Cum autem omnium saepissime ex inspectione lactis, de ejus & per consequens, quoque nutricis bonitate, cogamur

pro-

proouatiare, merito fusius signa ista perpedenda erunt. Faciam hinc initium a consistentia, ad quam diiudicandam suadet Oribasius, ut portioni eius e mammis expressae, aliquid coaguli vulgari admisceatur; quod si enim maior pars seri facesset, minima sub forma casei relicta, debitam exin consistentiam concludendam esse: secus si contrarium contigerit. Aliud signum suggerit Aetius, nempe ut filum sericeum aut cannabinum lacti immergatur, & observetur, num aequaliter lateribus eius, num vero glutinis ad instar adhaereat, vel num omne mox rursum delabatur, prius enim consistentiae debitae, alterum lactis nimium spissi, & tertium excessive tenuis erit signum. Alii iubent, ut guttula lactis vel dorso unguis, vel vitri aut patinae convexitati, imponatur, nam si tunc intra terminos proprios, & quidem firmiter maneat, utut invertantur aut inclinentur unguis vel vasa dicta, nimis spissa erit consistentia; si vero pedetentim locum suum priorem deserit, laudabilis erit eius compages.

Insuper tamen ipsius lactis, si mihi ita loqui licet, aetas, de eius consistentia suspicionem movere potest. Semper enim in nutricibus, quae non multum retro matres fuot factae, consistentia magis fluida, & e contrario, crassa, observatur, si iam per aliquot menses aut annos officio tali praefuerint. Deinde alimentum, quo utuntur nutrices, eiusque copia, signa quoque dabunt consistentiae exin oriundae lactis. Eupepta enim, larga manu ingesta, uti sunt iuscula, pulmenta ex farina triticea aut secalina, milio, oryza, lacte

fari-

ovis aliaque huius generis edulia, potus vero parcior aut craffior, uti funt plures cerevifiae lupulatae, affumtus, in Nutrice fana certo generabit chylum, & per confequens etiam lac, craffum; ficuti ex oppofito, difficilioris aut nullius chylificationis alimenta, vel quae non fufficienter gelatinofas aut butyraceas in fe habeant partes, cum potu multo tenui affumta, ut chylum, ita lac tenue & fluidum dabunt.

Colorem lactis quod concernit; eius candor naturalis cunctis eft notus, ita ut etiam ab illo quaedam albedinis Claffis, lactea dicatur. Velim tamen id notetur, utut in quam plurimis brutis, domefticis non minus quam feris imprimis tamen in bubulo, caprillo, ac ovillo lacte, fefe talis albiffima facies offerat, tamen in humano non, femper, imo rarius adeft, utpote quod potius ad luteum & caefium inclinat folenniter. Tali proinde fub pallio, fi fe offerat Lac, nil plane alit monftri. Veruntamen fi infigniter flavefcat, fi nigricet, viridefcat, rubrum, vel faphirinum colorem, in fe oftendat, procul difcedant ae removeantur penitus nutritiae iftae, cum nil fit certius, quam quod integra haud fit textura lactis huiufmodi, fed ex maxime corruptis humoribus talem promanaffe. Subinde tameo, licet rariffime, ex alimentis aut medicamentis, colore notabili imbutis, mutuo fumit illos colores lac, quale quid de rhabarbaro, & vino fupra cerafa, tecentia infufo M. N. C. *Dec.* II. *A. VI. p.* 27. teftantur. Vnde tunc demum fereodum hoc eft

iu-

iudicium, quando diu colorem huiusmodi retinet atque servat.

Sapor lactis in naturali statu gratus admodum est, palatoque tenellulorum maxime arrideos. Ergo lac genuinum non suggerunt Nutrices, quod degustatum vel salsedinem notabilem, instar sc. salis culinaris, vel acido salsum, austerum, amaricantem, aut quemcumque alium, vel simplicem, aut magis mixtum, in lingua relinquat saporem. Nam si tale misellis vel inscie, aut consulto exhibeatur, proh Deum! quibus & quam diris non exponuntur subito affectibus, cum bo-stilia admodum, & tantum non exitiosa sint quaecumque salia acria, tenellulis bis corporibus; ita ut nec levem eius attractum, nisi gravissime, ferant. Si forsan dubitas, provoco ad Salia volatilia, quorum una sc vel altera tantum gutta, tali tenello subiecto exhibita, miras faciei contorsiones & pene totius generis nervosi irregulares motiones conciliare apta est, si minus diluta, respirationi officiant, & palatum infantis gravius feriant. Provoco etiam ad aphthas, tormina ventris, Epilepsiam, alvi fluxus, intertriginem, crustam lacteam, mictum acerrimum, partes proximas excoriantem, aliosque infantiles morbos, quibus brevi post tale lac vitiatum assumptum, etiam a cibis nimis salitis nunc, & tunc solum nascens, implicantur miremque torquentur.

Tandem quod lactis odorem attinet, genuinus omnium consensus est, rectusque si nullus fuerit. Sunt equidem quidam emunctioris & excellentioris naris, qui suum specificumque odorem lacti ines-

inesse afferant, & memini me a quodam vito fide digno, audivisse, ante aliquot lustra sibi notum fuisse villicum, qui naribus, admoto lacte, non solum caprillum, ab ovillo, ac bubulo, fecernere, sed quod pene supra fidem aut saltim naturales vires videtur animalis quoque colorem poterat determinare. Facile itaque & huic fuisset, morbosum lac a laudabili distinguere. At enim vero cum excellentiam huiusmodi non omnibus inesse voluerit naribus Summus Regum Conditor, satis erit, si olfactus organo saltim notabiles distinguamus anomalias, odoris ratione in lacte occurrentes, uti sunt si spiret acidi quid, aut putridi, planeque coenosi, quod saepe notatur post moram aliqualem in mammis. Etenim absolute est impossibile, ut fluidum hoc, ex partibus adeo diversis, pinguibus sc. seu butyraceis, salinis, aqueis caseosisque compositum, sustinere diutius digestionem possit, quin ex actione salium in sulpbura, odoris exsurgat diversi fluidumque isthne totaliter tandem invertatur & destruatur. Non igitur miror ulterius, si lac e mamma inflammata, aut saltim ex tumida, aut nodis hinc inde obsita, infantes sugere detrectent, saepe enim tam acidus aut aliut insuetus odor tum inest, ut etiam mulierum suctricum nares satis alias obesae illum ferre haud valeant. Necabsonum est, profundius, h. e. in visceribus latitante somite, mali, peregrinum quendam odorem lacti communicari posse, cum mihi constet, ex relatione Medici cuiusdam in Phthisica, aliaque quae inveteratn uteri rheumatismo laborabant lac foetore putrilaginoso exacte simili fuisse imbutum, qualem fordes ab his

ex

exeretae ſpirabant. Et quaeſo quid notius eſt, quam odores alimentorum lacti imprimi: ſi dubitas admove, quaeſo, tale naribus tuis mulctum quod dedit vacca aliaria, vel urſino allio aliquandiu nutrita, & ſi torpidus non plane tibi fuerit odoratus alliatas quasdam exhalationes nares tuas verberare annotabis. Vt igitur concludam, Nutrices, quarum mammae lac praeparant, foetore, alioque quocumque odore peregrino imbutum; ſint ſuſpectae, removeanturque ab hoc officio, ſi praeprimis ex viſcerum laeſionibus, & diuturna mora in mammis, pravam hanc diſpoſitionem eſſe natam conſtet. Mitius vero tractentur, i. e. ſaltim ſuſpendantur a legatione ad tempus, quae ex errore in diaeta, immutarunt odorem eius.

Sic, ni fallor, ſatis huc usque expoſita ſunt illa requiſita Nutricis, quae tam in organis lactis elaborationis, quam in ipſo producto, ſenſibus noſtris ſunt obvia. Licet autem ſatis ſint declarata omnia tamen plurima latitant adhuc aeque, imo magis neceſſaria, ſenſibus noſtris externis minus nota; adeo, ut etiamſi quis lynceus plane foret, non tamen poſſet per cuncta examina circa conſiſtentiam, ſaporem, colorem & odorem abhibita, labem deprehendere ſaepe maximam in lacte latitantem. Multa enim adhuc ſunt, quae inſenſibiliter miſcelam eius naturalem corrumpunt, adeoque in diverſos morbos praecipitant puſiones tenellulos, aut mores ſaltim & animum illorum egregie corrumpunt.

Spirituum enim & fermentorum ſpiritnaſcentium, in lacte Nutricum latitantium, vitia, adoptio-

prionc in haereditatem tenellulis cedere conqnesti sunt plures antiquorum & recentiorum. Non adducam probationis loco Romulum & Remum a lupa, Iovem a capra, Cyrum maiorem a cane, Telephium, Herculis filium, a cerva Alexandrum Priami ab ursa, Peliam Neptuni filium longo tempore ab equa, educatos mores posthac bestiis his satis exacte conformes, possedisse, uti referunt Aelianus *Rar. Histor. Libr. XII. capitol. 42. Iul Caes Baricell in Hortul. Genial. pag. 268 Philipp Camer Hor. Subcisiv. Cent. I cap 75.* Novi enim a quibusdam negari hos enutritos fuisse a bestiis, sed foeminas nominibus tantum his insignitas, curam illorum habuisse, prout id potissimum probant de Nutrice Romuli & Remi, quam Accam Laurentiam nominatam, uxorem Faustuli pastoris fuisse perhibent, lupae vero titulum acquisivisse propter quaestum corporis. Similiter de Nutrice Iovis referunt, non capram, sed filiam Hermonii Actalorum Regis, Amaltheam dictam exstitisse, confer. Plinius Livius, Natalis Comes *Mythglg. cap. 2. Lib. VII.*

Ne igitur cum larvis pugnare deprehendar, alia adducam exempla, refert Diodorus *Lib* 11. de Caesaris Tiberii Neronis Imperatoris Nutrice, eam multibibam fuisse; & eius Antecessoris Caligulae, nutriculam, quo prompte arriperet pusio mammas, sanguine illinere eas, in consuetudine habuisse: unde factum, ut primus insatiabili bibendi appetentia, per universam laborarit vitam, adeo ut frequenter a Romanis non Tiberius Nero, sed Biberius Mero dictus fuerit. Alter vero tam

M sae-

saevus & ferox extiterit, ut non multa solum homicidia, propria patrarit manu, verum aliquando optarit, ut toti humano generi unicum esset collum, maxima enim cum voluptate illud se praecisurum. Quid quod Helmontius testetur, *Tract. de Infant Nutrit. pag.* 622. se observasse saepius salaces, furtivas, avaras, iracundas, aliisque perversis moribus praeditas, in lactentes infantes deduxisse pravos hos mores. Alia facile etiam ex brutis peti possent, quorum ferocia mutatur cum mansuetudine, & versa vice mansuetudo cum ferocia unice, ex lactis diversi usu in educatione adhibito.

Summo igitur cum studio in seligenda Nutrice eius animi mores observandi sunt. Et licet non exacte ad regulas moralistarum sint formati, quod vix in hac mortalitate expectandum: satis tamen erit, si modo fraena iniicere animi insultibus valeant, nec nimis pronae sint in admittendis pathematibus, nec perseverantes in illis. Imprimis vero est necessum, sint patientes & mansuetae; non enim leve opus est, per unius anni ad minimum spatium, unice pene inhaerere Lactationi ac nutritioni infantis. Initium certe lactationis res est laboris & patientiae multae, nam stupidus pusio, saepe difficulter apprehendere incipit mammas, hinc opus habebit nutrix vel Colostrum, si puerpera fuit, sapore ingratum prius emulgere: aut alieno lacte, vel amygdalino, aut quodam syrupo, areolas illinire, aut comprimendo papillas, osculo eius lac instillare, ut se. sensu discat, istis ex collibus prodire fluidum, quod sitim famemque cum gratia lenire possit. Deinde patientia opus habebit

bit in progressu, frequenter enim mammae exhibendae sunt infantibus primis a partu mensibus, sc. omnibus bihoriis, post tres vero, vel quatuor menses, sexies aut septies, postmodum vero bis vel ter, singulis nyctemeris. Et quis enarrabit molestias cunctas, quas devorare cogitur, dum papillarum fissuras, ex suctione forti, pati cogitur, vel pultem ori infantis indere, aut eum a sordibus purgare, cunas pro provocando somno motitare, &c.

Fugiat etiam moerorem tristemve severitatem cum inde lac coaguletur & inspissetur. Omnium vero maxime Terrori resistat, cum, quo magis vehemens iste fuerit animi motus, eo maior tristiorque imprimatur inde lacti effectus, & maxime pavoribus & Epilepticis motibus exponat Infantes. Quoniam vero vix inter mortales ullus reperitur, qui horrida obiecta, ex improviso oblata animo tranquillo & placido excipere possit, ferenda quidem & excusanda haec animi imbecillitas est, modo id observetur, ne prius exbibeat sugendas mammas, quam ad minimum spatium quatuor vel quinque horarum emensum sit, omneque lac, quod tempore terroris inerat iamiam mammis, vel a cane iuniore, aut aliis instrumentis, aut sollicita expressione, fuerit evacuatum, simulque remedium, coagulatum lac resolvens, adhibitum, fuerit.

Vlterius commendatam sibi habeat temperantiam, sive in cibis, sive in aeris admissione. In assumendis ea propter fugiat ceu anguem, copiosa acida, acetaria puta, brassicam muriaticam, vina acida &c imo & facile acescentia v. g. dulcia & mellita; concrescit enim ab illis lac

M 2 sum.

summe postmodum infantibus noxium, dum corrumpit & praecipitat caseosaspartes a butyraceis, roditque saepe satis importune infantum interanea. Quod ultimum contingit quoque, si nimium salitis, fumoque induratis delectetur, aut acrimoniam quandam in se habentibus, quorsum in specie spectat raphanus rusticanus, a cuius esu sempet tormina & inflationes infantibus esse natas observavimus. Eadem quoque ratione frigidus potus, imo frigidae deambulationes nudis pedibus, denudationes brachiorum, mammarum, &c tenerioribus infantibus praesentissime infesta observantur.

Circa aetem enim observatur, temperiem lactis alterari notabiliter in mammis, tam a nimia eius caliditate quam frigiditate. Non ita pridem ipse id annoravi in quandam conducta Nutrice, quae utur turgidissimas a lacte haberet mammas, omne tamen amisisse penitus, postquam pro abluendo corpore per bihorium caldariam occupasset cellam. Frigus vero libere ad mammas admissum, non solum repellendo inhibet notabiliter secretionem lactis, sed quoque coagulando, aut si mavis congrumescendo, fluidi huius texturam laedit enormiter, hinc pessime sibi, alumnisque suis consulunt eae Nutriculae, quae ex petulantia vel incuria nudatas mammas gerunt, aut saltem dum lactant, diutius coelo frigido exponunt.

Vltimo omnium decet Nutricem temperantia in Venere. Sub hac temperantia in Veneris opere volo non solum concubitum, s. ab ipso impraegnentur Nutrices nec ne, verum quoque desiderium & orgasmum venereum, qui aeque imo

sae-

saepe magis adbuc nocivus est, quam ipse repetitus coogressus. Adeoque iosufficiens color iste mihi videtur, quo quaedam matres, lactationi natorum se subducentes, factum hoc incrustare solent, quod scil id faciant, ne cum ad illa officia cooiugali lege invitentur, ab illa consuetudine cum viro, quam vix evitari posse dicunt, lactis temperiem immutent. Quasi sc. foeminae haud nuptae; venereis furiis agitatae, etiam citra cohabitationem viri non aeque corrumpant liquorem hunc nutritium? Er quid ni corruperint illum solis lascivis cogitationibus aliisque similibus actionibus, cum fluxus mensium modo praeter morem solennem accidens Nutricibus, enormiter statim bonitatem lactis laedat, ad vociferationes, inquietudines, pluraque alia symptomata disponat tenellulos: observanrur vero praecipue paulo teoeriores infantes, post actum matris lactantis talem, non solum languescere, atque inquietudine affici, sed etiam lac fere revomere.

Sed habenda quoque est ratio corporis, in illis. Repudientur igitur Nutrices valetudinariae adhuc manifestis morbis laborantes, sive sint ex classe illorum, quibus spirirus, vel solidae, aut fluidae partes, vel omnes simul, subinde laborant. Cum enim oeconomia totius corporis turbata plus minus in illis reperiatur, non aliud nisi notabiliter vitiatum lac secerni & reddi isthoc in statu potest. Imo ne senescentes solum, licet de coetero satis vegetae & saoae Nutrices, provinciae huic cum laude praesse posse firmiter mihi persuasum habeo, cum naturale corporis decremeotum in his succos laudabiles ooo videatur

pol-

polliceri, hinc observatum est etiam a quibusdam, infantes a talibus enutritos, maturius exolescere, & corpora illorum, toto vitae decursu imbecillia admodum remanere. *Conf Weinrich de Ort. Mon c 25.*

Ante omnia vero in hodierna non magis morum quam Corporum Epidemica corruptione, bene cavendum, ne Nutrices, de meretricum ceoss communiter petendae, Venereae Luis inquinamenta corpori immersa gerant. Cuius generis, ut profecto non ita rara sunt specimina, ita meminit praecipue unius D. Praeses, ubi puellula militaris prostibuli lacte in infantia aliquandiu sustentata, satis sana atque vegeta apparuit, ad septimum usque annum: ubi derepente hinc inde in partibus, carnosis aeque atque tendinoso-osseis, pluribus steatomatibus correpta, post multa remedia, imo ipsam Salivationem, bis & diu repetitam, denique tamen hectica interiit, steatomatibus ooo persaoatis. Neque vero scorbuticis manifestioribus, & quidem strictè talibus, impuritatibus, onerata sit: A quali similiter Nutritum nobilem infantem vidit D. Praeses, qui ita a cunis usque exquisitissime Scorbuticus perpetuis maculis violaceis, imo cerasi acidi colore nigricantibus, & latitudinem medietis cerasi aequantibus, obsessus, membris distortus, dentibus partim nigris, partim elapsis, mutus, & simiae vetulae, quam homini similior, vixit ad uodecimum usque aetatis annum quo tamen ulnae unius cum uno quadrante, longitudinem, vix excessit, & denique mortuus est.

Sed satis haec dicta sunto de Notis Nutricis Bonae in genere. Binis nunc verbis, in animo habeo,

beo, adiicere specialia requisita, de earum respectu huius scilicet vel illius infantis, Sunt igitur non pauci Medicorum, qui ea propter urgent, ut ipsa mater in se suscipiat hoc officium, aut quod ab antiquis Alzarrhavius, in libro Theoricae & Practicae *Tract* 26 *cap* 3 suadet, ut nutrix sit ex necessariis & cognatis puerperae, tale enim solum, non aliud, nutrimentum, conforme esse texturae corporis infantum putant. Nihilominus cum non omni tempore consilia haecce locum inveniant, sed innumera reperiantur obstacula, quae nec ipsas puerperas, nec sanguine iunctas admittant subinde, satis erit, modo nutrix adhibeatur quae non a longo tempore peperit.

Nam serosum tale fluidum, quod ex mammis harum provenire solet, apprime convenit aetati huic ratione aquosarum iuxta ac salinarum particularum intus conclusarum, utpote a quibus sabura illa, ex atro viridicans, quae communiter Meconii titulo salutatur, & pene ex toto intestina recens in lucem editorum, infarcire solet, ad excretionem feliciter disponitur. Quod si tamen non impetrari potest nuper facta puerpera, sufficiet, selegisse Nutricem, cuius lac moderate tenue fluidumque possideat temperamentum. Excoctum etenim magis crassumque & spissum, haud convenit recens natis primo haustu, parit enim obstructiones alvi, inflationes abdominis, suffocationes, saepeque mortem, cum nullo modo viscera haec tenerrima, ferre possint nimis nutritivum huiusmodi lac. Consultum est, ut tales Nutrices largius bibant.

Non inconsultum quoque est, annotante Pe-

chli-

chlino, *Obf Phyfico-Medic. pag.* 108 habitum, corporis etiam in Nutricibus obfervare, num fe ifte refpondeat germanae matri, fi enim fimilia, quoad partem maximam, h. e conformationem & magnitudinem adfint membra, aut partes tranfcolationibus infervientes, non adeo difconveniens in fe ratione texturae humores in illis fecreri, hinc fi iunceae, tenerae & delicatulae fuerint puerperae, feligantur quoque fimiles Nutriculae, fi vero robuftae, habitiores & obefae fuerint matres, convenient quoque Nutrices tali habitu praeditae. An etiam quoad faciei crinium que colorem, ut aliqui putant, harmonia matris & Nutricis requiratur, non facile dixerim, quemadmodum nec Nutrices, capillis ruffis ornatas, penitus ineptas effe ad haec officia fubeunda, credo, uti Mauriceau Tr. de morbis gravidarum p. 395 docere non erubefcit Ratio enim eius, quod nempe nimis calido praeditae funt temperamento tales, eft petitio principii Nifi igitur graviora adfint impedimenta, fententiam tam rigorofam mifellae hae non videntur mereri Magis notatu dignum illud Nutricis bonae requifitum mihi videtur, quod idem Autor c. l. adiicit circa fermonem eius, ut nempe vox fit fuavis & articulata, infinita enim adfunt teftimonia, corruptam ab initio loquelam in infantibus effe a Balbutie, Blaefitae, aliisque Nutricum linguae vitio, fic ut in fequentibus temporibus, vix & ne vix quidem, maxima licet adhibita diligentia potuerint emendari.

FINIS.